

sobotna priloga

Ljubljana, 9. februar 1980

stran 17 **DELO**

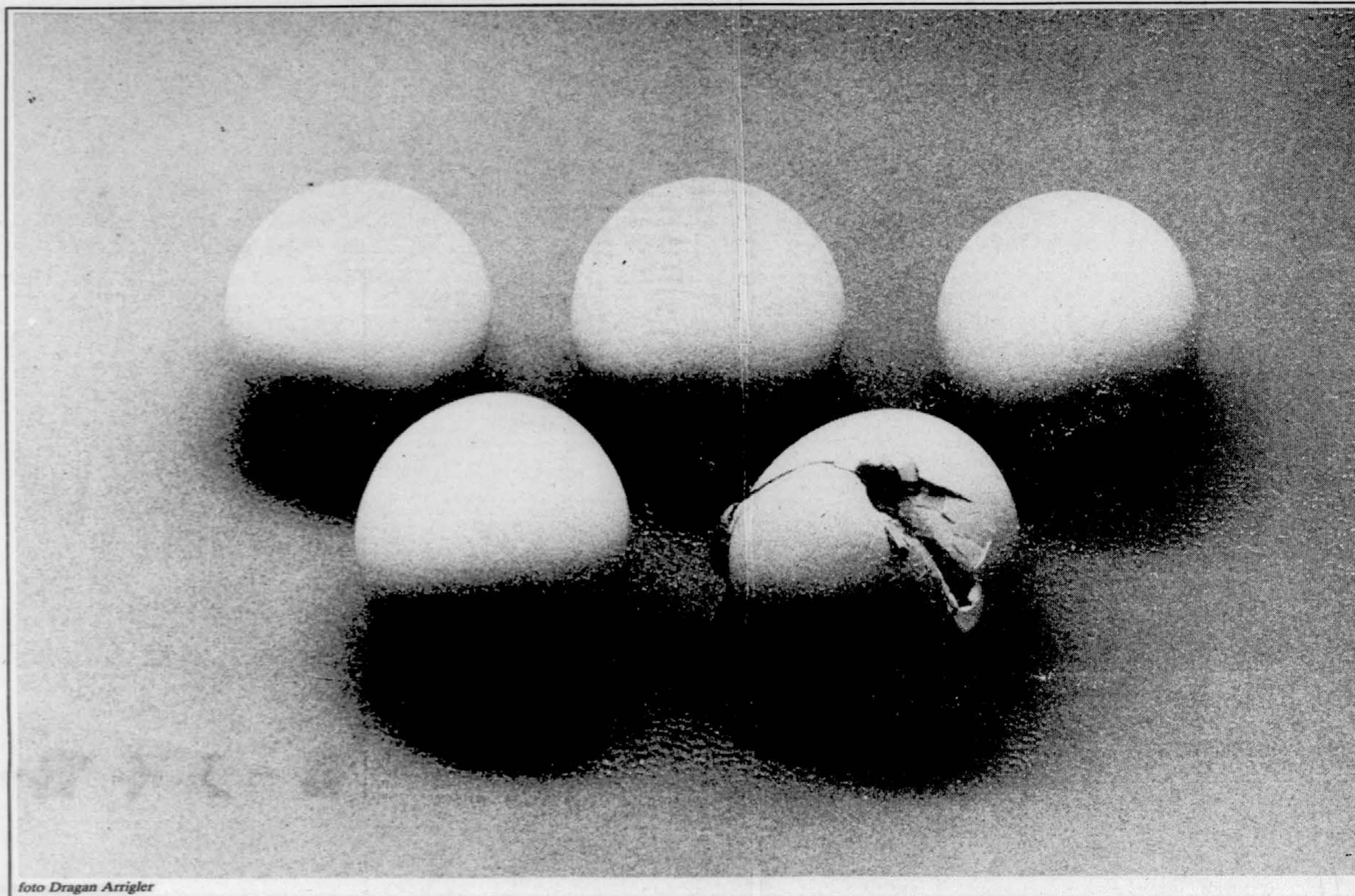

foto Dragan Arrigler

Zimsko sonce za športno poletje?

Zimski ples na poletnem sodu smodnika. Prisposobe, simbolika nasploh kaj lahko postanejo dvorezen meč. Se zlasti, če se zdijo nekoliko posiljene. Pa vendar se mi je ves čas leta v Ameriko, ko se nam je zaradi popotovanja proti zahodu venomer podaljševal tisti dan in smo dolge ure nenehno »lovili« sonce, vsiljevala primerjava s prireditvijo, ki smo ji šli nasproti: z olimpijskimi igrami. Sonce se mi je zazdelo kot olimpijske igre. Bilo je sijajno, blestelo se je v najrazličnejših barvnih odtenkih, s časom pa njegovega zahoda vendarle ni bilo več mogoče preprečiti; tudi najmodernejšo letalo naravnemu toku zaden ni bilo kos. Sonce je nazadnje zašlo. Ko smo pristali na newyorškem letališču, ki nosi ime predsednika ZDA, umrlega ob atentatu (tudi to je pač nenađen skok iz blišča v bedo), je bila že trdna tema.

Ali bodo tako zatonile tudi olimpijske igre?

Irski lord Michael Killanin ni imel v mislih športnih bojov, ki se obetajo v zakotnem – 2800 prebivalcev – majhnem ameriškem Lake Placidu, marveč položaj, ki je nastal spriču ameriške akcije za bojkot moskovskih iger poleti in o kateri bo MOK med svojim zasедanjem v zimskem olimpijskem mestu seveda moral razpravljati.

Sam zimski dogodek, igre v Lake Placidu, zaradi tega ne bo prizadet. Seveda bo bržčas vsaj nekoliko trpelo vzdušje, ne bo manjkalo besednih dvobojev in morebiti bo prišlo tudi do incidentov, nasploh pa večjih zapletov kljub vsemu ni pričakovati.

To je mogoče sklepati že po tem, kar se je zgodilo doslej. Takoj za Kitajci ki se vračajo po dolgi odsotnosti z olimpijskih iger so dopotovali tudi zastopniki Sovjetske zveze, katerih vodstvo je sicer takoj obsodilo ameriške namere v zvezi z bojkotom Moskve in se tudi zneslo nad razmerami v olimpijski vasi, ki bo po igrah rabila za kaznilnico, to pa je bilo tudi vse. V ospredju se zdaj – med športniki seveda – zdijo priprave na bližnja tekmovanja, zanimivo pa je, da bodo tudi ta minila predvsem v »konfrontaciji« med Sovjetsko zvezo in ZDA, ki v zimskih športih še nikdar niso bile tako močne kot prav tokrat.

Zimski ples na poletnem sodu smodnika bi zatorej lahko imenovali igre, ki nas čakajo in jim nekaj paradoksov že sedaj ni mogoče spregledati. Že dejstvo, da v olimpijskem okolišču skorajda ni snega (celih osem centimetrov ga je še ostalo saj sonce sije vse zadnje dni in ga topi kljub temperaturam pod ničlo), a igre kljub temu niso v nevarnosti, je eden izmed paradoksov. Umetni sneg, s katerim so pripravili vse proge, je na eni strani sicer odsev neslutnega tehničnega napredka, značilnega za ta svet, na drugi pa skorajda posmeh v pokrajini, ki je nacionalni park in v kateri so se prireditelji za vsako novo gradnjo morali spopadati z varstveniki narave.

Paradoks, če pač imamo v mislih Ameriko, je tudi ta, da so igre zares na deželi, v patriarhalnem okolju, v zasebni režiji; da so udeleženci razme-

šeni desetine kilometrov daleč po pokrajini in v skromnih stavbah; da na prizorišču iger samem pravzaprav ni niti enega objekta, postaje, blagovnice, hotela ali celo stanovanjske zgradbe, ki bi simboliziral Ameriko tako, kakršno si zamišljamo, malo izdatnejši streljaj daleč pa je do mest, v katerih se bi Amerika predstavila klisejsko in kjer bi vso to zimsko olimpijsko družino lahko spravili pod streho v enem samem nebotičniku, kakršnih, denimo, na osrednjem newyorškem otoku Manhattnu kar mrgoli.

Avstriji so zadnjo zimsko olimpijsko prireditev v Innsbrucku imenovali »enostavne igre«, četudi v sodobnem vrhunskem športu že zdavnaj ni nič enostavnega. Američani pa so si za geslo omislili »športne igre«. Za zdaj kaže, da so se temu cilju približali, saj je na športnem področju v Lake Placidu vsekakor največ opravljenega. Tekmovališča so pripravljena, objekti so zvečine sodobni, četudi z nekaterimi »lepotnimi« in tudi tehničnimi pomanjkljivostmi. Tako na alpskih progah v času pred igrami ni mogoče trenirati. Toda to so podrobnosti, ki jih na velikih prireditvah ne bo nikdar manjkalo, pa je samo naravno, da se jim ni mogoče izogniti tudi tokrat. Če je s »športnim« razumeti tudi prijazen, gostoljuben sprejem udeležencev, tedaj je treba besedi priznati tudi to razsežnost.

Varnostniki v sivomodrih uniformah slovite Pinkertonove agencije, med katerimi je nesorazmerno mnogo žensk, za vsakogar naj-

dejo prijazno besedo in nasmešek. Vendar se zdi, da je improvizacij, priročnih, preprostih rešitev, do skorajda smešnih detajlov – čisto navadna škatla z ročnim napisom »pošta« v osrednji akreditacijski pisarni, le preveč. Toda igre se še niso začele, organizatorji so pač še v obdobju prilagajanja na pravi naval, zatorej ne dajmo vsem tem ugotovitvam vnaprej tudi že vrednostnega predznaka.

Nobenega dvoma pa tudi ne more biti, da je Lake Placid čisto posebnega pomena za Jugoslovane. Ne samo zaradi tega, ker prvič pošiljamo v zimsko olimpijsko areno športnike z realnimi možnostmi za doseg najvišjih uvrstitev, marveč tudi zategadelj, ker je naslednja prireditev s tem naslovom zaupana nam. Jugoslovani bodo v tem smislu posebej na očeh. In vse to seveda ima za posledico, da je Jugoslavija pravzaprav v Lake Placidu navzoča bolj, kot pa je bila kdajkoli doslej na zimskih olimpijskih igrah. Ob tekmovalcih se namreč predstavljajo tudi bodoči prireditelji, čedalje bolj pa tudi naše gospodarstvo, kar je tudi odsev napredka, ki smo ga dosegli na zimskošportnem področju, če ga imamo v mislih kot celoto. Ko končujem ta uvodnik, sonce sili nad Lake Placid. Spet je vzšlo in bo, kajpak, tudi zašlo. Toda kot sem zapisal že v uvodu: prisposobe, simbolika nasploh kaj lahko postanejo dvorezen meč. Še zlasti, če se zdijo nekoliko posiljene.

Evgen Bergant

Ali je šport samo še simbol, majhen umeten otok v morju napetosti in konfliktov, sovražnosti in nasilja?

Tema tedna so tokrat odmevi na Carterjev poziv k bojkotu olimpijskih iger v Moskvi

Poštni predal 29 18

Marija Namorš, Fedja Zimić
Najteže bo izmeriti minulo delo

Dileme novega pokojninskega sistema 20

Okrogla miza

Koliko in kje smo zares najbolj (ne)produktivni?

Najbolj zaostaja družbena produktivnost 21

Vilko Novak

Premog, »premostitveno posojilo« do konca tisočletja?

Pogovor z dr. Ulfom Lantzkejem

Kurt Waldheim

Vizija boljšega in varnejšega sveta

Najtežji poklic na svetu 22

Miran Šuštar

Pretok najvišjih funkcionarjev iz provinc v Pekin

Personalni premiki na Kitajskem 23

Vlado Šlamberger

Razžarjena volilna arena, desnica napada

Katalonija dobi nov parlament

Anton Kolendić

Tudi sonce meče senco

Ko je pritekla nafta 24

Janez Zadnikar

Zborom se da pomagati na več načinov

Zborovski disko studio 25

Stanka Godnič

Ob načrtovanju, posebej filmskem, prav zares nikoli ne veš...

Filmska napoved za letos

Roland Huntford

Nova spoznanja o njuni tekmi

Scott in Amundsen 26

Mojca Vizjak

Dobro naj bo boljše, razvedrilno razvedrilnejše

Javna razprava o RTV 27

Igor Prešern

Dušan Dretnik

Portret tedna

Antonio Jerkov

Vatikanska novost: delovni zajtrk

Papež zbira sodelavce 28

Branko Soban

Ko je zgodovina visela v zraku

Obletnica jaltske konference

Drago Hribar

Osemindesetdeset talcev obnemelo pri Frankolovem

V ogledalu časa 29

Antonio Gambino

Amerika išče vodnika po vzoru iz šestdesetih let

Predsedniške volitve

Liz Forgan

Kako obideš pravila islama

»Feminizirane« pravljice 30

Anketa Dela

Pomanjkanje denarja in opreme je večni sopotnik raziskovanja

Študentski Prešernovi nagajenci 32

poštni predal 29

Dela, 18. januarja

Tehtnica prispevkov

Dne 18. 1. 1980 je bil v 14. številki časnika Delo na 4 strani, objavljen članek z naslovom »Tehtnica prispevkov«, v katerem novinar Boro Borovič primerja prispevke za zdravstveno varstvo, ki jih plačujejo delavci in kmetje, na eni strani ter pravice, ki jih imajo kot uporabniki zdravstvenega varstva, na drugi strani. Objavljeni članek se očitno nanaša na razmere v Pomurju. Dejstva, ki jih navaja pisec, niso točna.

V zdravstvenem varstvu ni ločenih skladov delavskega in kmečkega zdravstvenega varstva. V SR Sloveniji je enotno in enako zdravstveno varstvo za delavce in kmete in so zaradi tega tudi sredstva, ki jih za svoje zdravstveno varstvo združujejo delavci in kmetje, enotna. Oboji imajo popolnoma enake pravice iz zdravstvenega varstva, vključno z zdravili, ortopedskimi pripomočki in s potnimi stroški pri uveljavljanju zdravstvenega varstva. Razlika je le v pravicah do socialne varnosti. Ovir za izenačitev teh pravic pa so nezadostna sredstva, ki jih delavci in kmetje kot uporabniki zdravstvenih storitev združujejo v zdravstveni skupnosti. Za izenačitev pravic kmetov do socialne varnosti v zvezi z zdravstvenim varstvom bi bilo treba združevati večja sredstva, kar bi pomenilo večjo obremenitev gospodarstva, vključno z zasebnim kmetijstvom. Kakršnokoli povečanje bremen gospodarstva z zvišanjem prispevkov za skupne potrebe na področju družbenih dejavnosti pa za zdaj ne bi bilo v skladu s stabilizacijskimi prizadevanji.

Račun pisca članka, da so prispevki kmečkih zavarovancev enaki, če ne še večji, kot jih plačuje delavec s povprečnim slovenskim dohodkom, za regionalno zdravstveno skupnost Murska Sobotna ni točen. Kmet s povprečno trideset tisoč dinarji katastrskega dohodka na leto (teh je bilo v regiji v letu 1979 684 od 14.972) plača skupno s pavšalom na leto 7.665 dinarjev oziroma 638 dinarjev prispevka za zdravstveno varstvo na mesec in ne 778 dinarjev, kot je izračunal pisec članka; delavec z 10.000 dinarjev bruto osebnega dohodka pa 1.028 in ne 836 dinarjev. Razen tega pa združujejo v regionalni zdravstveni skupnosti Murska Sobotna samo delavci še 0,33% prispevka iz dohodka za investicije v regiji in 0,26% za skupni program v SR Sloveniji.

Za izgube v zdravstvenem zavarovanju je več vzrokov, zato si ne bi upali trditi, da so povzročitelji teh izgub izključno kmetje. Dejstvo pa je, da so v regionalni zdravstveni skupnosti Murska Sobotna v letu 1977 kmetje združili 38.211.897, 10 dinarjev za zdravstveno varstvo, izdatki za njihovo zdravstveno varstvo pa so znašali 81.934.502,60 dinarjev. Negativno razliko v znesku 43.722.605,20 dinarjev so pokrila sredstva, ki so jih združili za zdravstveno varstvo delavci. V letu 1978 pa so kmetje združili 32.857.511,95 dinarjev, njihovi stroški za zdravstveno varstvo pa so znašali 100.343.164,90 dinarjev. Enako kot v letu 1977 je bila tudi v letu 1978 negativna razlika v znesku 67.485.652,95 dinarjev pokrila iz sredstev, ki so jih za zdravstveno varstvo združili delavci.

Po oceni bodo podobni rezultati tudi v letu 1979. Ne glede na take rezultate zdravstvenega varstva kmetov pa delavci v združenem delu po svojih delegatih v zboru uporabnikov skupščin občinskih zdravstvenih skupnosti v regiji Murska Sobotna vse doslej niso tega izpostavili kot problem in vzrok za izgube in s tem dokazali, da dosledno spoštujejo načelo vzajemnosti in solidarnosti pri zagotavljanju potreb in interesov po zdravstvenem varstvu.

Janez Prša, predsednik izvršilnega odbora regionalne zdravstvene skupnosti Murska Sobotna

Pripis: Ker je bil namen našega kratkega prispevka predvsem ta, da bi opozorili na še zmeraj neenakopraven položaj kmečkih zavarovancev v enotnem sistemu zdravstvenega zavarovanja, naj navedemo še nekatera dejstva: V odgovoru je trditve, da v zdravstvenem varstvu ni ločenih skladov delavskega in kmečkega zdravstvenega varstva, pa vendar v predzadnjem odstavku odgovora piše, da so kmetje prispevali v 1978. leta 32.850.511,95 dinarjev, potrebo pa 100.343.164,90 dinarjev, kar so morali plačati delavci. Osnovno načelo tudi v zdravstvenem varstvu je, da plača prispevek vsak po svojih sposobnostih, koristi pa po potrebah. Iz odgovora je razvidno, da je regionalna zdravstvena skupnost Murska Sobotna vendarle postavila mejo in ločeno obravnava ter tako tudi prikazuje stroške kmetov in delavcev.

Glede prispevkov pa le toliko: iz sklepa o prispevnih stopnjah, iz katerega so vzete naše številke (sklep velja za leto 1980), izhaja, da zavarovanci-delavci plačujejo iz svojega bruto osebnega dohodka v Murski Soboti 8,36 odstotka, Lendavi 8,00, Ljutomeru 7,91 in v Gornji Radgoni 7,37 odstotka. K tem stopnjam nikakor ni mogoče pristiti prispevka iz dohodka delovnih organizacij, saj tega nimajo ne družbene službe in ne kmetje. Kmetje pa v vseh primerih plačujejo prispevek v vseh štirih pomurskih občinah od katastrskega dohodka v višini 27,0 odstotka, od drugih dohodkov kmetov (to so kmečke obrti – lončarji in podobno) 15 odstotkov ter pav-

šalni prispevek 1240 dinarjev na leto na kmetijo.

Račun točno pokaže, da delavec s povprečnim bruto osebnim dohodkom 10.000 dinarjev na mesec plača v soboški občini, pač glede na odmerjeno stopnjo, skupaj 836 dinarjev prispevka na mesec, kmet s 30.000 dinarji katastrskega dohodka pa na leto 9.340,00 ali 778 dinarjev na mesec.

Iz navedenega izhaja, da so bile naše številke točne in ne izmišljene. Na primer delavec z 10.000 dinarji bruto osebnega dohodka v občini Gornja Radgona plača samo 737 dinarjev prispevka na mesec ker je pač v tej občini nižja prispevna stopnja.

Boro Borovič

Dela, 16. januarja

Skrb za lepote Pohorja

V Delu v članku pod gornjim naslovom beremo med drugim:

»... Tisti, ki jim je narava pri srcu, vedo, da morajo na Pohorju najti prostor vsi. Kako, kje in koliko pa je stvar dogovora in temeljitih študij. Takšnih, ki ne bodo pod pritiskom te ali one strani, kot na primer študija Urbanističnega inštituta Slovenije.

Proti njej so predvsem gozdarji in to upravičeno. Prvič ker o njej sploh niso mogli razpravljati, saj je niso dobili in drugič, ker je ponekod škodljiva. Tako so v njej zapisali o načrtih smučarskega središča Rogla, da bo imel 36 žičnic in da bodo za proge posekali 750 ha gozdov. V to področje so vključena tudi zaščiteni lovrenski jezera; podobnih pri nas ni. Pod Roglo je pragozdni tip gozda, edini poleg Šumika in prav prek njega naj bi šle bodoče smučarske žičnice...»

Navedeni podatki in trditve se nanašajo na študije Urbanističnega inštituta SR Slovenije z naslovi: »Rogla I. del, program turističnega razvoja«, junij 1977; »Sinteza obstoječih razvojnih programov in smernice za enotni razvoj turizma na Pohorju I. del«, junij 1978; »Rogla II. del, razširjen in izpolnjen sistem smučišče za alpsko smučanje in hojo (tek) na smučeh«, december 1978 – in so neresnične ter neutemeljene!

Pisec članka, novinar Jože Jerman nam je povedal, da je podatke za članek črpal iz zapisnika seje sekcije za zaščito Pohorja, ustanovljene pri občinski konferenci SZDL v Mariboru, na kateri je bil tudi sam navzoč.

Lahko trdimo, da Urbanistični inštitut SR Slovenije ni nikoli izdeloval in oblikoval svojih študij »pod pritiskom te ali one strani«, ampak vedno v skladu s strokovno etiko.

Za primer navajamo samo eno študijo: »Soča in HE Kobarič – urbanistična obdelava območja predlagane hidroelektrarne Kobarič«, 1974. Naročnik so bile Šoške elektrarne, strokovni zaključki študije pa govore proti gradnji elektrarne, torej proti interesu naročnika!

Tudi pri naročilu za sektorske študije o možnostih nadaljnjega turističnega, še posebej zimskega razvoja Pohorja in Rogla pripominjamo, da si naravnih možnosti za tak razvoj nismo izmislili na ljubo naročniku, ampak na Pohorju resnično obstajajo. Podpiramo pa besedo »sektorske študije« zato, ker menimo, da je prav to vzrok za bistvene nesporazume, ki vejejo iz omenjenega in še nekaterih drugih člankov.

Vsi, ki se spodbikajo ob omenjene študije, niso došli in upoštevali njihovega pravega namena in pomena, ker so vendar le-te samo izsek iz pripravljene gradiva za predvideno nadaljevanje in končne predloge o sodobnem razvoju turizma na Pohorju oz. Roglu. To kaže, da kritiki teh študij res niso prebrali. Sprašujemo se, kako jih lahko tako nepoučeni kritizirajo?

Poglejmo, kaj smo napisali v zaključku k študiji »Rogla, program turističnega razvoja I. in II. del na strani 21 (in podobno tudi v ostalih dveh študijah!)

»Študija torej predstavlja sektorsko obdelavo in lahko služi kot osnova za opredelitev tovrstne izrabe obravnavanega prostora. Ker se na istem prostoru pojavljajo še drugi gospodarski in družbeni interesi (gozdarstvo, lov, varstvo narave, promet, ljudska obramba itd.), kar v tej fazi še ni bilo obravnavano, je nujno potrebno soočanje predlagane rabe z razvojnimi programi drugih področij, oziroma koristnosti vseh zainteresiranih. Šele z usklajitvijo interesov vseh zainteresiranih, bo možno oblikovati dokončni program razvoja turizma in rekreacije na obravnavanem območju. V kolikor bo usklajevalni postopek pokazal za potrebno, bo treba popraviti oz. izpolniti dosedanj sektorjsko obdelan program turističnega razvoja. Ker gre za območje posebnega namena, ki sega v prostor petih občin (Sl. Konjice, Sl. Bistrica, Slovenj Gradec, Radlje in Maribor), bo pri javnih razpravah potrebno zagotoviti sodelovanje vseh prizadetih občin. V ta na-

Nadaljevanje na 31. strani.

Kvadratura olimpijskih krogov

Ali je šport samo še simbol, majhen, umeten otok v morju napetosti in konfliktov, sovražnosti in nasilja?

Dopisniki Dela o odgovorih na Carterjev poziv k bojkotu olimpijskih iger v Moskvi

Medtem ko se začnajo v ameriškem Lake Placidu zimske olimpijske igre – ob udeležbi sovjetskih športnikov – zmeraj bolj buri duhove vprašanje: kaj bo s poletnimi igrami v Moskvi?

Ameriški Kongres – opozarja naš newyorški dopisnik Dragiša Bošković – zlepa ne pomeni, da bi bili člani poslanske zbornice in senata s takimi večinami sprejeli kakšno resolucijo kot je ta, s katero sta potrdila Carterjev izziv Moskvi.

Kajti ne gre za šport, temveč za politiko, za novo rundo, ki sta jo sklenili še enkrat zaigrati na račun sveta – ostalega sveta – veliki sili v trenutku, ko očitno sodita, da je prišel čas za novo zakoličenje »njunih« interesnih področij, za globalni katastrof, ki naj obvelja – recimo – do konca tisočletja.

Pri tem je docela zlagana alternativa: kdor ni z nami, je proti nam; ali: kdor pojde v Moskvo, je sovražnik »svobodnega sveta« (karkoli že to pomeni), oziroma, kdor ne pride v Moskvo, je slabši, ki se vda pri pritisku imperializma ali celo sovražnik »stvari miru in prijateljstva med narodi«.

Ta dilema je zlagana od enega konca do drugega, od Washingtona do Moskve in od Moskve do Washingtona.

Ta dilema je diktat – in to dvojni – ki si ga nobena svobodna država ne bi smela pustiti vsiliti.

Vse kaže, da Američanov v Moskvo ne bo – skoraj zagotovo. Toda to niti ne bi bilo bistveno, če bi se vsi ostali ali pretežna večina odločili, da je kljub vsem Afganistanom važnejše sodelovati kot zmagovati.

Toda prav tu je čer, ob kateri se lahko – začasno ali celo za zmeraj – razbije ladjica Coubertinove zamisli. Res je važnejše sodelovati, kakor zmagovati, a kaj, če bi si v Moskvi takšno zmago olimpijske zamisli razlagali po svoje kot politični poraz izzivalca in kot svojo zmago?

Pri stanju stvari na svetu je ta dilema zelo resnična – in vredna resnega razmisleka.

Kajti – tako je ta teden zapisal nekdo (pri čemer ni nezanimivo, da je Nemeč): »Šport je res le simbol, majhen umeten otok v morju napetosti in konfliktov, sovražnosti in nasilja. Ali naj torej – ostali bi radi realistični – žrtvujemo šport in igre na oltar stvarnosti? Ali pa ne bi raje, ne kljub, ampak zaradi napetosti, ki obvladujejo svet – po svojih slabotnih močeh branili naš olimpijski otok? To je vprašanje.«

To je vprašanje. Toda odgovor ni v razpetju iger v igro nasprotij med Washingtonom in Moskvo, temveč v odgovoru sveta, ki jih noče povzdigniti nad napetosti, ki obvladujejo svet.

Mogoče še ni prepozno.

Jaka Štular

Američanov ne bo, ampak...

NEW YORK – Ameriška diplomacija čedalje bolj samozavestno tehta možnosti, da bi olimpijske igre preselili iz Moskve drugam, jih odložili ali pa z bojkotom omejili zgolj na »spartakiado«. Ni jasno, na čem temelji ta presoja, saj je pretežna, ki so jo opravili sredi tedna, pokazala, da je ta hip kakih 18 držav »zanesljivo« proti udeležbi na moskovskih olimpijskih igrah, medtem ko se jih bo za to odločilo »verjetno« še nadaljnjih 18.

Ne pomnimo, da bi bil ameriški Kongres kdaj sprejel odločitev s tako večino kot resoluciji o olimpijskih igrah – s 385 glasovi proti dvanajstim v predstavniki domu in z 88 proti štirim v senatu. Poleg tega je senat črtal iz predsedničnega predloga obljubo, ki dopušča možnost, da se Amerika premisli, če se sovjetske čete do 20. februarja umaknejo iz Afganistana. Naj se umaknejo ali ne, pravi senat, Američani naj ne gredo v Moskvo.

Niti predsednikov predlog ameriškemu olimpijskemu komiteju niti kongresni resoluciji teoretično nikogar ne zavezujejo. Predsednik olimpijskega komiteja je sicer pohitel z nekoliko neradovoljno izjavo, da se bo uklonil volji Bele hiše in Kongresa. Pomagalo je menda tudi to, da je administracija brez najmanjšega oklevanja napovedala, da utegne poseči po »nepojmljivih« ukrepih, ki umovem potnih listov ali odtegnitv vizumov.

Izid glasovanja v ameriškem vrhu pa ne podaja prave podobe, kaj razne politične sile mislijo o tem ukrepu. Samo na prvi pogled se zdi paradoksalno, da se za bojkot olimpijskih iger najbolj ognjevitavo zavzemajo tisti krogi in javna glasila, ki se v bolj normalnih razmerah sicer ogrevajo za sporazumevanje s Sovjetsko zvezo. Bržčas je mogoče stvar pojasniti z mnenjem, ki prevladuje v teh delih ameriškega vrha in elite, da je s takimi ukrepi mogoče vplivati na Sovjetsko zvezo, to se pravi, da imajo o drugi največji velesili boljše mnenje, kot ga imajo nasprotniki kakršnihkoli opravkov z Moskvo. Desnica ne prikriva, da je vzvišena nad take vrste »maščevanjem«. Eden izmed njenih ideologov je v »Wall Street Journalu« zapisal: »Na agresijo v Afganistanu smo odgovorili z ukrepi v gospodarskih in kulturnih odnosih, ti ukrepi pa so znamenje slabosti, ne pa moči.« Po njegovem je na silo treba odgovoriti s silo: na vdor v Afganistan na primer s pomorsko blokado Kube.

V razpravi, ki se še nadaljuje, je slišati vse mogoče argumente za udeležbo in proti udeležbi v Moskvi. Na tezo, da so se »stari Grki nehali vojskovati, da bi lahko sodelovali na olimpijskih igrah, da pa ne bomo sodelovali na teh igrah, da bi se spopadali«, je ponovno odgovoril Jimmy Carter. To je ravno tisto, kar hoče: da bo konec vojne v Afganistanu. Kakor pripominjajo, bojkotiranje olimpijskih iger ni nič novega. Zadnjikrat je to storila Sovjet-

ska zveza, ki ni poslala svoje ekipe na šahovsko olimpiado v Izraelu 1976. leta.

Trdijo, da je »mešanje politike s športom« staro toliko kot tudi obnovljene olimpijske igre, sovjetski politični priročnik za aktiviste, ki je izšel v zvezi z olimpijskimi igrami, pa navajajo kot dokaz, da tudi Sovjetska zveza te igre »politiizira«, ko trdi, da ta dogodek dokazuje podporo miroljubni sovjetski zunanji politiki. Nekateri opozarjajo na to, da je prav Sovjetska zveza za letos odpovedala vse pogodbe za koncerte in turnee svojih umetnikov po Ameriki – bojkot, dozdevno podoben temu, ki ga Amerika pripravlja za olimpijske igre.

Seveda nihče ne verjame, da bo ameriški bojkot, tudi če se bo Washingtonu pridružil več držav, »pripravil Ruse do tega, da se bodo umaknili iz Afganistana«. Toda kot pravijo zagovorniki bojkota, je to pač eno od tistih maloštevilnih »nenasilnih« sredstev, s katerimi je mogoče odgovoriti na vdor v Afganistan. Veliko težji stvari je, ki jih je treba urediti, obnoveitev olimpijskih iger pa bo ena lažjih, pravi »New York Times«.

Ali to kaj učinkuje na Moskvo? Mnenja so različna, vendar je na obeh straneh opaziti znamenja, da je najhujša zaostritev mimo. Zanimiv namig v tem smislu sta dala v začetku tedna sovjetska funkcionarja, ki sta v članku na »New York Timesu« zapisala: »Sovjetska akcija v Afganistanu bo neutegoma ustavljena, kakor hitro bo Washington sklenil, da neha vojaško pomagati in dati spodbudo afganistanskim protirevolucionarnim tolpam.« Videlo se bo še, ali je to nekakšen predlog ali nadaljevanje propagandne vojne. Karkoli pa že bo iz tega, se zdi, da ameriška udeležba v Moskvi ne pride v poštev, vprašanje je le, koliko držav se bo še odločilo za to.

Dragiša Bošković

Brandt: »Nemoč politike«

BONN – Ker je ameriški poziv na bojkot, prelomev ali prestatitev poletnih olimpijskih iger že postal izpostavljen in simboličen del spopada ZDA s Sovjetsko zvezo, hkrati pa nekakšna preskušnja stopnje solidarnosti »zahodne skupnosti«, si v bonski politični javnosti komaj še kdo upa pomisliti, da bi se uresničila ena izmed teoretičnih predpostavk za normalen potek iger: da bi se sovjetske čete umaknile iz Afganistana, ali da bi Američani preklicali ultimati.

To ne pomeni, da kljub majhnemu upanju na uspeh tako politiki na oblasti kot športni funkcionarji ne bi izrabili vseh priložnosti za vplivanje na ameriško stran in javno izražati dvome v vrednost ultimata za reševanje nastale krize v mednarodnih odnosih. Tudi potem, ko je bilo že nešteto zapisano, da se »kljub vsem pomislekom športniki ZR Nemčije ne bi mogli pojaviti na olimpiadi, če tam ne bi bilo ameriških«, razprave niso potihnile in fronte zagovornikov bojkota oziroma privržencev udeležbe se niso bistveno premaknile od izhodišča na začetku. Olimpijski komite je odločno proti bojkotu in njegov predsednik Willi Daume vedno znova v izjavah za javnost zahteva popolno samostojnost pri odločanju, poleg tega pa trdi, da udeležba na športnem dogodka na pomeni priznanja ali strlejanja z določeno politično situacijo. Dileme so, po mnenju olimpijskega komiteja, umetne in odvečne, na tihem pa člani komiteja upajo, da bo čas

morda še odigral vlogo ter zato opozarjajo, naj ne bi hiteli s prezgodnjo odločitvijo. Vlada se s tem strinja in je nihče ne more pripraviti do tega, da bi sprejela kaj obvezujočega. Razpravo o udeležbi ali neudeležbi predstavljajo z ene seje vlade na drugo, kancler celo v časopisnem intervjuju (zadnjič za hamburški tednik »Spiegel«) ni pripravljen zavzeti stališča. Predsednik socialnih demokratov Willy Brandt je odločnejši: poziv na bojkot imenuje izraz »nemoč politike«. Za vsak primer so menda v vladni administraciji pripravili sveženj ukrepov, ki bi lahko olajšal Američanom »umike« (če bi jih bilo mogoče preprečiti o neustreznosti te vrste reakcije na afganistanske dogodke). O vsehinih teh ukrepov za »časten umik« niso nič sporočili, toda verjetno merijo na znižanje olimpijskih iger na najmanjšo mogočo mero »običajnega športnega dogodka«.

Ni samo privlačnost športnega dogajanja za množice privržencev vzrok, da se politiki nikakor ne morejo izjaviti za bojkot in se, narobe, očitno počutijo utesnjeni in postavljeni pred končano zadevo. Vzrok je tudi v tem, da v zadnjih dneh (zlasti po srečanju kanclerja Schmidta s francoskim predsednikom Giscardom) močneje poudarjajo potrebo po ohranitvi stikov s Sovjetsko zvezo, da bi se izognili totalni konfrontaciji in da bi dali priložnost Sovjetski zvezi, oceniti razsežnosti napake ter jo popraviti. Bojkot olimpijskih iger je v okviru takega razmišljanja premalo koristno

V »Pravdi« so objavili karikaturu, s tole mislijo v verzih: »Tale metalec kopja se razburja, njegovo moštvo dviga hrup, olimpiada se razcveta, naj kopja ne meče na kup«. Narisan je seveda striček Sam s čepico v obliki kapitolske kupole, ki s kopjem, na katerem koncu je privezan kij, cilja v brezmadežno čist simbol olimpijskih iger (črte, povzdignjene v obliko kremeljskega stola z zvezdo na vrhu in spodaj s petimi olimpijskimi krogi). Pod tem znamenjem je že kup polomljenih kopij, ameriški policaj še drži za rep črnega mačka, ki naj pomeni bojkot. V levem kotu se špijon CIA pripravlja, da bi proti olimpijskemu simbolu vrzel že prižgano bombo. V vrhu levega kota pa si v telovadnih krogih sedeč novinar prizadeva, da bi izlil vedro klevet na olimpijski plakat. Spodaj je obvezna raca, ki pomeni laži o sovjetski nevarnosti. No, zadnji del kopja strička Sama zadene v nos ameriškega športnika, tisti novinar v krogih pa mu je že stopil na glavo.

orožje in nepotrebno zapletanje že tako težkega mednarodnega položaja.

Mojca Drčar – Murko

Pariški olimpijski vlak

PARIZ – Skraja je kazalo, da bo francoski olimpijski vlak kljub Carterjevemu rdečemu signalu brez težav odpeljal proti Moskvi, saj ni v prvem vagonu te kompozicije nihče vlekkel za zasilno zavoro. O političnem potovanju namreč odločajo potniki v štirih vagonih: v prvem so šef države, vlada in nacionalni olimpijski komite, v drugem politične stranke, v tretjem javno mnenje, v četrtem pa tisti, zaradi katerih je vlak sploh na voznem redu – športniki.

foto Joco Znidaršič

Predsednik Giscard je že v začetku leta pohitel z izjavo, da športa ne kaže mešati s politiko, a ministrski svet je čez štirinajst dni prišel celo prav, kajti s samostojnim odločanjem o takih »podrobnostih«, kakršne so igre, naj bi pokazal – skupaj s kanclerjem Schmidtom – da sta Francija in ZRN pravi voditelji evropske skupnosti, še več, stebra detanta na stari celini. Toda sledila je mednarodna zaostritve, Chaban-Delmas je v Moskvi zaradi Saharova zaloputnil vrata za sabo, predvsem pa Giscard ni pričakoval, da bodo potniki v drugem vagonu zdajci postali strojevodje, sprevodniki in kretničarji hkrati: med politiki so se olimpijski krogi namreč tako zamotali, da jih je komentator »Figara« povsem opravičeno primerjal s cerkvenimi očeti, ki so se kregali, kakšnega spola so angelčki. Mirno bi lahko rekli, da je zaradi olimpijskih iger v Franciji izbruhnila »mini hladna vojna«: ne televizijških poročil, v katerih ne bi že v uvodu secirali »olimpijskih« izjav tega ali onega politika (ali politikan-ta), časopisje bombastično poroča na celih straneh. Celo resni prosocialistični tednik »Le Nouvel Observateur« si je privoščil naslovnico z napisom »Berlin 1936 – Moskva 1980«, še resnejši »Le Monde« pa je prejšnji teden tri »teme dneva« zapovrstjo posvetil olimpijskim zdrahom.

Potniki v drugem vagonu so se v tej »hladni vojni« torej strogo ločili po kupejih. KPF je že od samega začetka vodila srdito kampanjo proti zagovornikom bojkota, v slogu stavka, izluščena iz enega izmed komentarjev (na l. strani, seveda): »Carterju je bilo torej treba samo zažvrgiti in že krdelece laja in se mu priljuje.« Tudi nacionalni sekretariat socialistične stranke se je zavzel proti bojkotu, a z glasovanjem, kajti med socialističnimi voditelji ni enotnosti. Michel Rocard, glavni tekmeč François Mitterrand, se je na primer zavzel za igre v Grčiji, Franciji ali kaki drugi nevtralni državi.

V vladni večini so vodstva strank – UDF, golistov, republikancev in manjših skupin – sicer proti bojkotu, toda nekaj uglednih potnikov je v tem kupeju že grabilo za zasilno zavoro. Največ vika in krika je povzročila predsednica evropskega parlamenta Simone Veil, ki je med obiskom v ZDA izrazila sicer »osebno mnenje«, vendar je njeno odločno nasprotovanje udeležbi zahodnih športnikov spravilo na sprotnike v bes, prevladne kroge pa v očitno zadrego. Kajti zdaj ni nobenega dvoma več: predsednik Giscard in vlada bosta po prvih »prehitrih« odločitvah lepo počakala, in če bo razvoj mednarodnega položaja prinesel nova zaostritve, če bo večina članic EGS proti poti v Moskvo, če bo ameriški pritisk prehud, če doma ne bo enotnega mnenja, tedaj... k sreči, zahvaljeni vsi olimpijski bogovi, čas za zadnjo besedo je še do maja.

Pisanje buržoaznega tiska namreč polagoma obrača jadro javnega mnenja. »Figaro«, denimo, zvito računa, koliko bo Francijo stala olimpijska medalja, če bojkota ne bo (4 milijone frankov), zraven pa natrese (žal čisto resnične) številke o francoskih interesih (Thomson – CSF, angažiran z avdiovizualno opremo: 160 milijonov frankov, SEMS v informatiki: 40 milijonov, pa še milijoni za elceate, taraffex, adidas...). Nekateri udarci so nižji: »Kaj se Rusi sploh razburjajo, saj so sami največji eksperti za bojkot športnih prirediteljev: včasih niso hoteli nastopati proti ekipam Francove Španije, potem so obrnili hrbet športnikom iz Čila, Južne Afrike, Izraela, Južne Koreje...«

V zadnjem vagonu, med tistimi, zaradi katerih so olimpijske igre, no med njimi so skoraj vsi »za«. Približno šestdeset vrhunskih francoskih športnikov je podpisalo izjavo, da nečajo biti »politični talci«, kajti olimpijske igre so zanje »nenadomestljiva manifestacija, ki omogoča miroljubno borbo športnikov vsega sveta, ne glede na rasne, verske in politične razlike«. A če v vseh drugih vagonih potniki lahko zavirajo, tedaj v zadnjem ni ročice, ki bi vlaku za Moskvo dodala paro. Karikaturni dnevnika »Le Monde« je potnika iz tega zadnjega vagona narisal kot šport-

nika v nizkem startu. »Zberi se, zberi se, zberi se...« si revež dopoveduje, medtem ko se deset metrov pred njim na stezi politiki koljejo s kremplji in zobmi...

Vilko Novak

Varšava: »Bilo bi škoda...«

VARSAVA, – Poljski olimpijski komite se je odločno zavzel za to, da bi ohranili bistvene vrednote in miroljubne ideje olimpijskega gibanja. V posebni izjavi, ki so jo objavili 25. januarja, so obsodili »nekatero zahodne kroge, ki si v imenu začasnih političnih ciljev in z večjo napadalnostjo na mednarodnem prizorišču prizadevajo ovirati priprave na olimpijske igre.«

V izjavi zavračajo zamisel, da bi igre predstavili ali preložili, ker to »ni v skladu z olimpijskimi načeli« in »zavaja svetovno javnost«. Take akcije »škodijo olimpijski ideji, ki združuje mladino vsega sveta, ne glede na razlike o njem.«

Nekaj dni pozneje je predsednik olimpijskega komiteja Marian Renke v pogovoru z novinarji časopisa »Trybuna Ludu« natančneje pojasnil stališče poljskih športnikov in njihovih organizacij. Po njegovem mnenju je ogroženo ne le bistvo olimpijskega gibanja, temveč tudi njegova prihodnost.

»Menimo, da bodo igre v Lake Placidu potekale v prijateljskem ozračju, na katerega ne bo vplivala kampanja, ki so jo sprožili prav v Združenih državah Amerike. Sicer pa bomo to zahtevali tudi od organizacijskega komiteja zimskih olimpijskih iger,« je poudaril Renke.

Poljski tisk objavlja tudi izjave priznanih športnikov, ki podpirajo stališča mednarodnega in poljskega olimpijskega komiteja. Povsem naravno je, da so številni med njimi, ki si se že več let pripravljajo na olimpijske igre, ogorčeni in vznemirjeni zaradi napovedanega bojkota iger v Moskvi.

Uradno stališče Poljske je, da so v sedanjem položaju, za katerega so značilni številni spopadi in pretnje, olimpijske igre toliko bolj potrebne človeštvu, saj zblizu jejo ljudi in blažijo negativne posledice napetosti v mednarodnih odnosih.

Tako govori tudi član mednarodnega olimpijskega komiteja Włodzimierz Reczek; opozarja na nesoglasja in razlike, ki se utesnejo pokazati na zasedenju olimpijskega komiteja, in poudarja, da so olimpijske igre sedaj pred najtežjo preizkušnjo v svoji zgodovini. Ob tem izraža upanje, da se ne bo zgodilo kot leta 1933 našega štetja, ko je rimski imperator Teodozij Veliki zaradi političnih in verskih razlogov prepovedal olimpijske igre.

Tem argumentom in pozivom nasprotujejo le poljski disidenti, ki so obsodili sovjetsko vmešavanje v Afganistanu in podprli

Francosko javno mnenje, postaja bolj razdvojeno, kot kaže zadnja obširna anketa, ki jo je naročil desničarski tednik »Le Point«. Po tem preverjanju vox populi je kar 62 odstotkov »vzorčnih« Francozov obsodilo Carterjevo zamisel o bojkotu, 68 odstotkov jih je menilo, da druge zahodne države ne bi smele trobiti v ameriški rog, a 60 odstotkov bi se jih strinjalo, če bi Francija kljub bojkotu vseh zahodnih držav v Moskvo razvila svojo zastavo. Toda: to anketo so opravili pred »afero Saharov« in pred vrhuncem polemike.

ameriški predlog o bojkotu olimpijskih iger v Moskvi. Njihovim izjavam so posvetili veliko pozornosti samo na Zahodu, medtem ko jih v širših krogih poljske družbe sploh niso opazili ali pa so jih sprejeli brez posebnega navdušenja. Za Poljake je značilen tekmovalni duh, zato bodo gotovo vztrajali pri sklepu, da se bodo udeležili iger v Moskvi, ne glede na izid sedanje kampanje.

Ilija Marinković

»Maggie ima slabe svetovalce«

LONDON – V pismu predsedniku olimpijskega komiteja je ministrska predsednica

Thatcherjeva napisala, da je vlada globoko zaskrbljena nad možnostjo, da bi bile olimpijske igre v Moskvi, kajti vdor v Afganistan predstavlja kršitev načel, ki veljajo za odnose med državami in narodi. V idealnem svetu da bi se popolnoma strinjala s filozofijo olimpijskega gibanja, da mora biti šport ločen od politike, a žal takšno mnenje ni več realistično.

In tako je bila britanska vlada med prvimi, ki hočejo, naj bi bile letošnje poletne olimpijske igre druge, samo v Moskvi ne. V tem je šla tako daleč, da je ponudila celo športne objekte, ki naj bi ustrezali zahtevam olimpijskega tekmovalstva za posamezne discipline. Toda predlog ni bil vseč britanski olimpijski zvezi in njen predsednik sir Denis Follows je izjavil, da ima premierka pač slabe športne svetovalce in da »zabrede v globoke vode«, kadar se spusti na področje športa, kajti s svojim predlogom med drugim razbija igre na način, ki

Bolj kot v političnih silah Belgije se je razprava o olimpiadi razvnela v javnosti. Spodbudil jo je največji dnevnik »Le Soir«, ki je pred dobrima dvema tednoma odprl javno polemiko in pozval Belgijce, naj povedo svoje mnenje. Vzorec seveda ni reprezentativen in ne dopušča posploševanja na celotno javno mnenje v Belgiji, vsekano pa zapišemo, da je v anketi »Soir« 67,4 odstotka bralcev za bojkot iger, 25,4 proti takšni potezi, 7,2 odstotka vprašanih pa nima jasnega stališča.

je v nasprotju z olimpijskim idealom. Njegovo temeljno sporočilo je: šport in politika se ne mešata.

Britanska olimpijska zveza uradno še ni odgovorila. Odgovor objavlja šele po Lake Placidu. Tam se bodo njeni predstavniki srečali z lordom Killaninom, ta pa je v zvezi s poletno olimpiado večkrat glasno dejal: Moskva ali nič. Tako ostane Britancem še bojkot olimpiade, toda te možnosti v pretežni večini ne podpirajo ne športniki ne vidni britanski politiki.

Tako smatra vodja laburistične stranke Callaghan, naj odločijo športniki sami, če hočejo potovati v Moskvo in tekmovati, ne bi pa smeli sodelovati pri ceremonialu. Bivši ministrski predsednik Edward Heath (konservativci) pa je v spodnjem domu parlamenta vprašal: »Slučajno sem eden tistih, ki sodelujejo v športu. Če je SZ tako odločna v svoji agresiji kot je rečeno, ali bi jo dejstvo, da se iger ne udeležimo, ustavilo?«

V olimpijskih komitejih prevladuje prepričanje, da morajo olimpijske igre nadaljevati svoje poslanstvo – svobodne, brez vsakega političnega vmešavanja. Toda eden najhitrejših tekačev na svetu, Britanec Sebastian Coe, pravi: »Atleti ne morejo skrivati glav v pesek. Ne morejo reči: sem tekač in čeprav sočustvujem z ljudstvom Afganistana, to ni moj problem. To je podlo... in dejstvo, da smo trenirali zadnja štiri leta, ne more biti naš edini kriterij. Toda stališče Sebastiana Coea ni mnenje večine britanskih atletov. Njihovo prepričanje bolj kaže izjava 21-letnega Daleya Thompsona, britanskega kandidata za medaljo v deseterboju. Thompson pravi: »Lahko je politikom zahtevati od nas, naj vržemo proč pet let priprav – četrtino mojega življenja, preprosto zato, ker ne morejo najti nobene druge, močnejše poti za protest. Če bi prekinili vse stike s SZ, bi bilo mogoče drugače, toda nas atlete gledajo kot neobgljene figure.«

Kar zadeva druge britanske atlete, pravi Thompson, da ne ve niti za enega, ki bi raje ostal doma. Mnogi, trdi Thompson, smatrajo, da bojkot drugih ne bo prinesel nič drugega kot možnost, da bodo lažje prišli v finalna tekmovalja. Thompson glasno kliče: »Če mi gospa Thatcher ne vzame potnega lista, bom 25. julija ob desetih dopoldne v Moskvi na startni liniji za deseterboj.«

Športni komentator in lastnik zlate medalje z olimpijskih iger v Melbourne leta 1956 pa prerokuje: »Britanska olimpijska zveza se bo sestala in razpravljala bo o prošnji britanske vlade, da se ne udeležijo poletne olimpiade. Toda tudi oni tako kot rugbyjske zveze britanskih otrokov bodo sklenili, da mora ostati šport ločen od politike in tako bodo poslali britansko ekipo.«

Šel bom z njimi in z jezo bom poročal o

velikanskem razkazovanju nacionalne propagande in spominjal se bom pogovora z ruskim prijateljem Gabrielom Korobkovom, takrat glavnim trenerjem njihovih atletov, ki je dejal: »Nekoč so se olimpijske igre ukvarjale le z bratstvom med ljudmi in s človekovimi prizadevanji, ki segajo čez njegove zmoglosti. Toda zdaj so postale borba narodov – tukaj, na tribuni za poročevalce in v kabinah za komentatorje in prav tako doma, kjer vsakdo misli, da je njegova dežela tista, ki mora biti najboljša.«

Alja Košak

Italijani so optimisti

RIM, – »Preprečimo nastanek atlantskega pakta in varšavske zveze v olimpijskem svetu,« je izjavil po sestanku zahodnoevropskih olimpijskih komitejev v Frankfurtu predsednik italijanskega olimpijskega komiteja Franco Carraro, ki je tudi dodal, da bi bojkot olimpijskih iger v Moskvi pomenil konec tega športnega tekmovalstva za najmanj deset let. Po mnenju Carrara so Carterjeve zahteve postavljene na politično raven, s katero Italijani ne morejo soglašati.

Večina italijanskih športnikov se je izrekla proti bojkotu olimpijskih iger. Motivacije za nastop v Moskvi so različne, toda pri vseh športnikih prevladuje mnenje, da mora športni duh zmagati nad politično okostenelostjo in da je prav šport najboljša oblika za odpravljanje političnih in vojaških napetosti.

»Šport mora biti nad politiko,« je rekel v anketi, ki jo je pripravila italijanska tiskovna agencija ANSA Gianni de Magistris, eden najboljših vaterpolistov. »Šport so že večkrat poskušali izrabiti v politične namene in temu se je treba upreti,« je dodal popularni italijanski vaterpolist. Prijubljeni košarkar Marzorati je izjavil, da sta »politika in šport neločljiva«, da je torej nesmiselno govoriti, da nima šport nobene zveze s političnimi in družbenimi dogajanjem, toda k temu je dodal, da mora šport »služiti enotnosti«. Italijanski športniki so torej pripravljeni odpotovati v Moskvo in le politična odločitev bi jim utegnila preprečiti namero, da se udeležijo olimpijskih iger v prestolnici ZSSR.

Italijanska vlada previdno molči. Ministrski svet je pred dnevi razpravljal o olimpijskih igrah. Večina ministrov je soglašala, da se mora Evropa (zahodna) zavzemati za skupno stališče. Kakšno naj bi bilo, ni znano, vendar je po nekaterih izjavah mogoče sklepati, da italijanska vlada ne gleda z navdušenjem na bojkot olimpijskih iger, ki ga ZDA predlagajo svojim zaveznikom.

Med strankami, ki podpirajo vlado, so le socialdemokrati nedvoumno izjavili, naj se Italija pridruži ameriškem bojkotu. Sekretar socialdemokratske stranke Pietro Longo se je kmalu po seji vlade sestal z ministrskim predsednikom Cossigo, od katerega je zahteval, naj Italija sprejme ameriško stališče. Če bi se športniki, ki so »svobodni državljani«, je poudaril Longo, udeležili olimpiade, bi morala italijanska vlada preprečiti »dviganje zastave in igranje himne«.

Druge meščanske stranke so veliko bolj previdne v mnenjih o udeležbi na olimpijskih igrah. Četudi se ne izrekajo jasno in glasno za bojkot, je vendarle tudi res, da zelo malo kdo podpira zahteve športnikov, ki hočejo sodelovati v Moskvi. Le komunistična partija je izrazila stališče, da bi imel bojkot olimpijskih iger katastrofalne posledice za razvoj mednarodnih odnosov. »Ni mogoče sprejeti načela vmešavanja v avtonomijo športa,« je izjavil Abdou Ali-novi, ki je podpredsednik poslanske skupine KPL. »Olimpiada je izraz zaupanja do narodov,« je še dodal komunistični poslanec.

Italijanski komunisti menijo, da Evropa ne bi smela slepo slediti ameriškim ukrepom. Bojkot olimpijskih iger ne bi pomenil, kot piše glasilo KPL »Unità«, izolacije sovjetskega političnega vrha, temveč bi negativno vplival predvsem na »sožitje med narodi« sveta. Bojkot bi v bistvu pomenil »izolacijo sovjetskega ljudstva, tako kot so nekoč izobčevali gobavce ali okužene s kugo«, zaključuje komunistično glasilo in dodaja, da se skriva v ameriškem predlogu tudi rasistična nota.

Italijanski športni funkcionarji so optimisti. Časa za prijavo je na pretek, pomlad pa bo po njihovem mnenju prinesla otipljivost tudi v mednarodne odnose. Olimpijske igre bo mogoče tako rešiti, četudi je res, da bodo igre brez ameriških atletov izgubile športni lesk, ki so ga imela v preteklosti.

Janko Tedeško

Afrika v blokovskem precepu

Ali biti dosleden in se vnovič iz političnih razlogov odločiti za bojkot olimpijskih iger ali pa vrniti Zahodu milo za drago in se zato, ker pred štirimi leti ni podprl afriškega bojkota, tokrat udeležiti olimpijskih iger: v takšni dilemi se je znašla Afrika, ki po mnenju mnogih predstavlja športno veslesilo prihodnosti in je že doslej opozorila nase z odličnimi atleti, maratonce, boksarji in drugimi, kot Abebe Bikila, Kipchoge Keino, Filbert Bayi, Mohamed Gamudi in vrsta drugih.

Dilema je toliko težavnejša, ker se vrhovni svet za šport v Afriki, ki združuje 49 držav, na svoji 9. generalni skupščini decembra lani v kamerunski prestolnici Yaoundeju ni odločil za bojkot olimpijskih iger iz drugega razloga, vendar podobnega, kot pred štirimi leti v Montrealu. Medtem ko so v Montrealu afriške države bojkotirale olimpijske igre zaradi novozelandskih športnih stikov z rasistično Južno Afriko, se zdaj niso – ob velikem olajšanju Londona – odločile za bojkot kot odgovor na napovedano gostovanje britanskega rugbyjskega moštva »British Lions« v Južni Afriki.

Toda po sovjetski invaziji v Afganistan so se razmere spremenile. »Karte so zamenjane,« kot je zapisal kenijski »Daily Nation« in zdaj je nenadoma Zahod tisti, ki se zavzema za tesno povezavo med športom in politiko, medtem ko s je črna celina odločila drugače. Po Carterjevem pozivu k bojkotu je predsednik vrhovnega sveta za šport, Nigerijec Abraham Ordia napovedal, da bodo afriški športniki šli v Moskvo, ker nečajo biti vmešani v trenutne zdrahe med Zahodom in Zahodom. Afrika nima nič opraviti z Afganistanom, je menil Ordia, kar pa je kenijski »Standard« spodbil, češ da sleherna država na svetu »lahko postane Afganistan«. Dokončne odločitve sicer še ni: vrhovni svet za šport v Afriki se bo še enkrat zbral konec februarja v Yaoundeju.

Doslej se je za bojkot odločilo pičlega pol ducata afriških držav, med njimi Zaire, Džibuti, Maroko, Egipt in Kenija. Najbolj je presenetljiva odločitev atletske velesile Kenije. Malo po tistem, ko so na enem zadnjih izbirnih tekmovalnih določili zadnje kenijske kandidate za Moskvo, je predsednik Moi razglasil svoj sklep o bojkotu, češ da je Sovjetska zveza z invazijo v Afganistanu prekršila dvoje neomajnih načel kenijske zunanje politike, »neuvrčenost in ozemeljsko celovitost«. Kenijski predsednik je ZSSR še posebej zameril, ker ni upoštevala mnenj velike večine neuvrčenih, izraženo v generalni skupščini OZN, s čimer da je potrdila svoj prezir do narodov tretjega sveta, ki predstavljajo več kot dve tretjini povabljenih na olimpijske igre.

Drugače kot Kenija pa večina drugih afriških držav sodi, da ne kaže bojkotirati moskovske olimpiade, že zato ne, ker je Zahod pred štirimi leti napadel afriški bojkot montrealne olimpiade. Takšno mnenje prevladuje v Tanzaniji pa v sosednji Zambiji, kjer je vladni »Sunday Times« pozval Carterja in Thatcherjevo, naj nasprotujeta rasnemu razlikovanju v Južni Afriki enako odločno kot Sovjetski invaziji v Afganistanu. »Ničče sicer ne misli, da si Sovjetska zveza zasluži Nobelovo nagrado za svoje početje v Afganistanu,« je zapisal dnevnik, toda Zahod ima pri vsem tem očitno svoje račune, zato naj Afrika raje prisluhne lastni vesti, »in po najkrajši poti odide v Moskvo«.

Proti bojkotu je nastopila tudi Senegalija, vendar iz drugačne doslednosti: njen minister za informacije Daouda Jow je poudaril, da se je Senegalija kot ena redkih afriških držav udeležila tudi montrealne olimpiade, ker je mnenja, da ne gre mešati

»Olimpiada je potrebna prav zato, ker je v svetu politična kriza,« je izjavila rekordarka v skoku v višino Sara Simeoni, ki je poleg skakalke iz Nemške demokratične republike Ackermannove glavni favorit za olimpijsko zlato, je tudi rekla, da bo najbrž nehala skakati, če ne bo mogla tekmovali v Moskvi.

športa s politiko. Tudi to je majhna lekcija Zahodu...

Razumljivo pa je, da bo pri dokončni odločitvi Afrike o moskovski olimpiadi odigral pomembno vlogo tudi vpliv, ki ga imajo posamične velesile na črni celini. Pri tem so nekatere med njimi sprožile živahno aktivnost. Ravno v času, ko je predsednik Moi napovedal bojkot olimpiade si je sovjetska ambasada v Nairobiju kupila prostor v kenijemskem dnevniku, da je lahko priobčila celoten intervju Brežnjeva za »Pravdo«, kjer razlaga vzroke za sovjetsko invazijo v Afganistanu.

Predsednik Carter pa je poslal na posebno turnejo po petih afriških državah (Tanzaniji, Keniji, Nigeriji, Libiji in Senegaliji) bivšega boksaškega prvaka Mohameda Alija, ki naj bi v svojo temno poltjo pomagal preprečiti črno celino o potrebi bojkota (in hkrati, kot so mu očitali v Afriki, pridobiti črnske glasove v predsedniški kampanji). Ni imel ravno srečne roke. Po eni strani so za diplomatske finese občutljivi afriški državniki sprejeli kot osebno žalitev, da se o tako delikatnih političnih zadevah pogovarjajo z boksarjem, iz druge strani pa je tudi sam Mohamed Ali na tiskovnih konferencah v Dar-Es-Saalamu in Nairobiju pokazal, da ni kos nalogi, zlasti ko so ga bombardirali z vprašanji o ameriškem odnosu do rasizma v Južni Afriki.

Afrika se pri odločanju za bojkot ali proti njemu daje toliko s svojo politično doslednostjo, temveč se je znašla v precepu blokovskega spopada za vpliv na celini. Vprašanje bojkota grozi, da se bo čez Afriko še ostreje zarisala ločnica med črno celino in prav to je tisto, česar se afriške države najbolj bojijo. In ker Zahod sam ni bil dosleden, ko je nastopil proti afriškemu bojkotu Montreala, je malo verjetno, da bi

bila črna celina pripravljena na nekaj, kar diši po blokovskemu rivalstvu in boju za vpliv.

Tit Doberšek

Moskva: »Upanje še tli«

MOSKVA, februarja – »Prej so nam vselej govorili o rdečem, belem in modrem (barvah ameriške zastave) in o tem, da moramo premagati tekmece. Zdaj smo se v enem dnevu spremenili v grešne kozle,« je rekla ameriška veslačica Ann Murden dopisnici »Sovjetskega športa« v ZDA. »Vsako jutro beremo časopise in že to nam pokvari dan. Sploh nismo več sposobni normalno trenirati,« je izjavil tej dopisnici Ljudmila Borodini veslač Crawford: »Sploh ne razumem, kako more sklep o bojkotu moskovskih olimpijskih iger vpli-

Na celostranski karikaturi pariškega tednika »Le Point« se ne trimski stezi med tekmo pogovarjata predsednik Giscard in minister za šport Soisson. »Ah, če bi prišli sami na igre! Koliko kolaž bi odnesli!«, razmišlja minister. »No, no, morali bi še premagati Ruse! In to na njihovem terenu!«, ga kroti Giscard. In ministru se tedaj utrne: »Kar nič ne skrbite! Rusom lahko na njihovem lastnem terenu zagodemo, za to imam na voljo vsestranskega športnika!« Giscard, začuden: »A res? Koga pa?« in minister zmagovalno: »Marchaisa!«

vati na koga. Na športnike ne more. Ne verjamem, da bi svet lahko podprl tak bojkot,« je izjavila isti dopisnici veslačica Annette de France. Te in še druge podobne izjave ameriških športnikov je objavil v torek »Sovjetski šport« pod pomenljivim naslovom »Olimpijce so pozabili vprašati«.

Poročilo za sovjetsko javnost niti ni toliko pomembno zavoljo teh izjav. Dosti bolj je pomembno zaradi tega, ker je tu prvič v sovjetskem tisku sploh povedano, kaj vse se je okrog moskovskih olimpijskih iger spletlo, kaj hoče ameriški predsednik Carter, kaj je sklenil ameriški nacionalni olimpijski komite, ki je Carterja podprl, kar pomeni, da ameriških tekmovalcev na moskovsko olimpiado ne bo.

Povedano je še precej več. Zdaj so namreč sporočili drugo verzijo tega, kaj je svetovalec ameriškega predsednika Lloyd Cutler izjavil na seji ameriškega olimpijskega komiteja, ko je sklepal o udeležbi na olimpijskih igrah v Moskvi. Po prvi verziji sovjetskega tiska je pritiskal na olimpijski komite, da ne bo dobil denarja, če ne bo sklenil tako, kakor je zahteval Carter. Po današnji verziji pa se Cutler, ki je »samo zato prišel v Colorado Springs, da bi pritiskal na člane olimpijskega komiteja«, ni javno izrazil, kakšen bo sklep predsednika ali kongresa, če olimpijski komite ne bo ustregel zahtevam Bele hiše. Priponil je le, da je ameriški olimpijski komite pod oblastjo predsednika ZDA »v skladu z malo prej sprejetim zakonom o kongresu«.

Tako torej razlože sklep ameriškega olimpijskega komiteja. Pri vsej tej igri je najhuji sam Carter, ki je pripravljen plačati pol milijarde dolarjev iz državnega denarja, da bi olimpiado prinesel v kakšno drugo mesto, kakor o tem poroča »Sovjetski sport«. Ob tem pa pripominja, da so za olimpijske igre v Lake Placidu dobili vsega le 150 milijonov dolarjev. »Vlada je torej pripravljena kupiti katerega koli pretenenta, ki bi hotel sprejeti organizacijo letnih olimpijskih iger 1980 in tako podreti igre v Moskvi.« Tako je bil ameriški olimpijski komite prisiljen kapitulirati.

»In kako se bodo razvijali dogodki naprej?« sprašuje »Sovjetski sport«. Na to vprašanje tudi odgovarja. Dobesedno takole: »Lahko bi pričakovali, da bosta pri ameriških oblasteh prevladala razum in dobra volja, ki ne bosta ameriškim športnikom vzela možnosti, da bi v enotni družini na areni prijateljstva v Moskvi pokazali svoje mojstrstvo«. Upanje torej še tli...

V nedeljskem mednarodnem političnem pregledu »Pravde« je prav tako posvečen poseben del olimpijskim igram. Potem ko nenavadno natančno pove, kaj Carter sploh hoče, komentator ugotavlja, da po svetu raste razburjenje, ker se vladni krogi vmešavajo v vprašanja, ki so v izključni pristojnosti ustreznih nacionalnih olimpijskih organizacij. Teza je jasna: naj se politiki ne vmešavajo v šport. Če to dobro premislimo, to sploh ni dialektično in še manj marksistično, kar ob pragmatični politiki ni in sploh niti ne more biti pomembno.

Izrecno pa je zapisal tole: »Šport je vselej služil in je dolžan služiti tudi v prihodnje stvari miru, prijateljstva med narodi, ne sme pa biti izkoriščen za politične cilje vlade ZDA«.

S prvim in z drugim delom tega stavka se je moč strinjati. Ni pa seveda mogoče pritrditi v tem stavku vsebovani tezi, da se vsak, ki vidi lastne razloge za to, da ne pride v Moskvo na olimpijske igre, že podreja ameriški politiki. In tudi ni vsak, kdor bo prišel v Moskvo, s tem že potrdil, da se strinja s politiko ZSSR. Temeljnega razloga tu seveda niso prav v nikakršni obliki povedali, da je ideja o bojkotu, premetstvi ali odločitvi olimpiade v Sovjetski zvezi nastala zaradi sovjetske intervencije v Afganistanu. Pripisana je zgolj Carterju, katerega politika da je taka, da že iz prapčetka vključuje bojkot olimpiade v Moskvi.

Seveda pa v Moskvi niti najmanj ne dvomijo, da letošnje olimpijske igre v glavnem mestu prve dežele socializma bodo, v mestu, ki si prizadeva postati vzorčno komunistično mesto. Igre torej bodo, ne glede na število udeležencev.

Vlado Jarc

Daleč je do novega pokojninskega sistema

Najteže bo izmeriti minulo delo

Najhujša dilema je: ali zgraditi nov sistem
ali dopolniti sedanjo ureditev

Pred kratkim je komisija skupščine SFRJ, ki jo vodi dr. Miodrag Zečević, objavila teze za pripravo osnutka o temeljnih pokojninskoinvalidskega zavarovanja. Čeprav bodo morale teze prestatiti še dolgotrajen postopek usklajevanja stališč, so zbudile veliko zanimanje in različne presoje. Zato smo že na samem začetku priprav za izdelavo osnutka zakona povabili nekaj strokovnjakov s tega področja, da nam povedo, do kod smo prišli in kako so usmerjena nadaljnja prizadevanja za novi zakon.

Po mnenju predsednika komisije skupščine SFRJ za pripravo osnutka zakona o temeljnih pravicah iz invalidsko-pojninskega zavarovanja Miodraga Zečevića je poglavitna novost bolj neposredno povezovanje pokojnin in osebnih dohodkov. Zamišljena je namreč integrativnost minulega dela tistih, ki so se upokojili in tistih, ki delajo. V tem smislu teze odpravljajo stare nazore, po katerih naj bi pogoje za upokojitev določala in narekovala država. Pokojnina naj bi bila torej kar najbolj neposredno povezana z delovnimi rezultati, pri čemer je seveda treba tistim, ki odhajajo v pokoj, omogočiti in zagotoviti trden in zanesljiv materialni položaj.

S katerimi instrumenti je to mogoče zagotoviti, je konkretno vprašanje, ki se zastavlja, in verjetno bomo o tem še veliko razpravljali. Pri tem bosta odločilni vzajemnost in solidarnost. Poskrbeti pa moramo, da ti kategoriji ne bi postali korektivni pokojnin. Obe sta namreč že zdaj navzoči, vendar nastopata prav kot korektiva in ne kot funkciji zruženega dela. Zato že zdaj govorimo o tem, da je cilj naših družbenih prizadevanj, da bo pokojninska osnova celovito odražala prispevek delovnega človeka.

Pogovori o tem, ali naj bi za pokojninsko osnovo šleli 10 ali 15 let ali pa zadnje leto dela, so le začasne narave. Nujno moramo zagotoviti samoupravne odnose pri delitvi dohodka, da bi imeli kar najbolj pravičen odnos tudi do delitve za minulo delo in pokojnine.

Na vprašanje, kako naj bi določili delež minulega dela, je za zdaj še težko natančno odgovoriti. Predlogi so različni in potrebno se bo dogovoriti o vrednotenju, obračunavanju in vplivu minulega dela na pokojnine.

Možnosti za razširitev pravic so majhne

Stvarne (materialne) možnosti naše družbe, da bi zagotovili ugodnejše pogoje za upokojitev, pa so trenutno izredno majhne. Gospodarske težave objektivno omejujejo pogoje za upokojitev (zgodnejšo ali poznejšo). Ena izmed možnosti, ki naj bi jo predlagali v postopku usklajevanja tez, je uvedba različnih kategorij in različnih pogojev za upokojitev. Očitno vsi ne delajo v enako težavnih razmerah (rudarji, novinarji, pripadniki varnostne službe in različnih drugih poklicev), vendar s tem ne mislimo na še znane kategorije tako imenovane beneficirane dobe. Gre za to, da naj bi njihovo delo prav prek kategorije minulega dela ob upokojitvi valorizirali v skladu z vloženim prispevkom k povečanju družbenega proizvoda vse naše skupnosti.

In naposled, v zveznem zakonu naj bi sprejeli te temeljna načela, vse konkretizacije in modalitete pa naj bi sprejele republike in pokrajini v svojih zakonih, se pravi, da naj bi celo vrsto vprašanj prepuščili najbolj neposredni pravni regulativi zruženega dela.

Luka Todorović iz SZDLJ je o predlaganih novostih dejal, da ne gre za spektakularne spremembe. »Novosti« so znane in spremembe bi bilo pričakovati na podlagi ustavnih določil in določil zakona o zruženem delu. V tem trenutku pa je treba poudariti, da se mnogi sklicujejo na nekakšno krizno stanje v gospodarstvu in pravijo, da zato tudi ni mogoče uvesti korenitejših sprememb. Kot vemo, krize trajajo leto ali dve, ta zakon pa naj bi sprejeli za daljše časovno obdobje, vsaj za prihodnjih deset let, torej tudi za obdobje, ko konjunkturalni težave ne bo več v obliki, v kakršni jih srečujemo sedaj. Na drugi strani pa bi morali z novim sistemom pokojninsko-invalidskega zavarovanja rešiti še celo vrsto vprašanj, ki niso odvisna od trenutnih kriz in materialnega stanja. V tem smislu je v težah velika možnost za velike vsebinske spremembe.

Kot primer naj navedemo, da v hipu, ko zapremo vrata za človekom, ki je nehal delati v tovarni, ta človek stopi pred enega izmed administrativnih okenc. Tam ga pustimo in morda tudi pozabimo nanj. V tem smislu naj bi novi pokojninski zakon premagal trenutnega »boga« – zakon o upravnem postopku – zaradi katerega se je marsikomu v enem letu, kolikor je pogosto potrebno, preden ljudje dobijo namestočasne akontacije odločbo o pokojnini, upre vse, kar je v zvezi s pokojninami. In vendar bi lahko poskrbeli za človeški odnos do tistih, ki odhajajo v pokoj in za to niti ne bi porabili kakšnih dodatnih sredstev.

Vrednotenje celotne dobe bi pomenilo pravičnejšo pokojnino

S kakšnimi instrumenti bi lahko zagotovili pravičnejšo delitev pokojnin, oziroma kako naj bi jih neposredno povezali z dohodkom in samoupravljanjem? Verjetno predvsem s celovitim vrednotenjem celotnega dela v vseh letih delovne dobe, se pravi tudi z vrednotenjem vsega, kar je nastalo z vlaganji ljudi, ki odhajajo v pokoj – tako v sklade za stanovanjsko gradnjo kot v sklade za razširjeno reprodukcijo dela. Pogostokrat se namreč zgodi, da se lahko osebni dohodki povečajo ne glede na merila dobrega gospodarjenja.

Od novega zakona velja vsekakor pričakovati izboljšanje materialnega položaja upokojencev, kajti brž ko vključimo neposredne proizvajalce v odločanje, je mogoče stvarneje pretehtati tisto, kar imenujemo pravičnejša delitev in zagotavljanje zanesljivega materialnega statusa. Todorović poudarja dvojico: prvič, da si ne gre delati neutemeljenih utvar. Tudi mi, tako kot večina držav, nimamo denarja, da bi občutneje skrajšali delovno dobo. Nekatere analize, ki veljajo za najbolj razvite zahodne države, kažejo, da bi morali povečati sredstva za pokojninsko zavarovanje za 30 do 40 odstotkov, če bi hoteli delo za pet let skrajšati. Lahko pa brez novih sredstev poskrbimo za boljše delovne razmere in za to, da bi bilo čim manj invalidov dela.

Živimo v utvaru, da so pri nas v večini redne, »normalne« pokojnine. Pa to ni res. Tako je bilo na primer v Jugoslaviji od starih upokojencev (leta 1978) 37,2 odstotka starostnih, 34,7 invalidskih in 28,1 družinskih. Stanje v republikah in pokrajinah pa je različno. Dve skrajnosti, Slovenija in Kosovo, zgornjo pričata o tem: V Sloveniji je na primer od starih pokojnin 48,5 starostnih in 25,5 invalidskih. Na Kosovu pa je od starih pokojnin samo 20 starostnih, 52,8 pa invalidskih. Sklep je jasen – napraviti je treba vse, da ne bi imeli invalidov, če že ne moremo ljudem omogočiti, da bi se bolj zgodaj upokojili.

Boljše razmere, ne pa krajša doba

Tudi po mnenju generalnega sekretarja skupnosti jugoslovanskega pokojninskega in invalidskega zavarovanja Abdurahima Žurija je bistvena novost te povezave med pokojninami in osebnimi dohodki. Novost bi bila lahko tudi ukinitve različnih oblik in možnosti valorizacije, kakršne poznamo sedaj. S tem bi lahko zagotovili tudi nova sredstva za pravičnejše povečanje pokojnin. Tako naj bi se odločili za enoten jugoslovanski sistem, namesto da bi pokojnine valorizirali na tri načine kot sedaj. S tem bi prihranili denar, ki bi ga nato lahko uporabili za izboljšanje materialne osnove pokojninskoinvalidskega zavarovanja. Treba bi bilo spremeniti še nekaj, čeprav je to videti formalnost – dosegljaj naj bi, da bi pokojnine izplačevali za nazaj, tako kot osebne dohodke.

In naposled, tudi pri samem financiranju samoupravnih interesnih skupnosti je treba uvesti spremembe – denar naj bi izplačevali v krajših časovnih presledkih. Teze vztrajajo pri tem. To pa naj bi obveljalo

foto Miško Kranjec

tudi za vse dajatve, od zveznega proračuna do drugih interesnih skupnosti. Kajti nobenega smisla nima, da bi ta način financiranja uveljavili le na področju pokojninskoinvalidskega zavarovanja. Vendar pa moramo tokrat poskrbeti, da bodo o vseh teh predlogih dejansko razpravljali v zruženem delu. Slovenija ima nekaj dobrih izkušenj, ki bi jih bilo treba uporabiti. Tako naj bi razpravljali tudi o nekaterih predlogih za vrednotenje minulega dela, kajti rešitve so še vedno polovične in vsi, ki se s tem ukvarjajo, to čutijo. Kot vemo, naj bi vprašanje kategorije minulega dela uravnali z zakonom o razširjeni reprodukciji, o katerem še vedno razpravljajo v zveznih svetih. Vsi vemo, da je tisto, kar imenujemo minulo delo, še daleč od pomena, ki ga ima ta kategorija v ustavi in zakonu o zruženem delu. Minulo delo smo namreč omejili le na leta, ki jih je delavec preživel na delovnem mestu, in na podlagi tega nekako avtomatično izračunavamo količino minulega dela – to pa nikakor ni skladno z zakonom o zruženem delu. Treba je izdelati enotna merila za vrednotenje minulega dela za vsjo Jugoslavijo, da bi se izognili neenakopravnim rešitvam. Kajti pokojnin ne smemo spet določati po načelu uravnilovke. Prav tako ne smemo postati izgovor za odpravo nepravilnosti, ki jih je zaslediti pri delitvi osebnih dohodkov. To pa ni lahka naloga in terja intenzivno in konstruktivno delo. Treba je razrešiti na primer tole odprto vprašanje: kako odpraviti razlike med dvema kolektivoma, če je prvi dosegel visoko akumulativnost z vlaganjem celotne družbe, drugi pa si je svojo akumulativnost zagotovil z lastnim delom in z žrtvovanjem osebnih dohodkov. Zato se morajo delovni ljudje izreči o tem in le tako bodo dejansko mogli odločiti o svojem dohodku. Druge modalitete bodo seveda po istem načelu določile republike in pokrajini in delavci v organizacijah zruženega dela v skladu s svojimi specifičnimi pogoji in možnostmi.

Dilema med popolno in delno novim

In kaj menijo o teh problemih v Sloveniji? Andrej Grahor, republiški sekretar za delo:

Z delom za prilagajanje pokojninskoinvalidskega zakonodaje ustavi in zakonu o zruženem delu smo začeli že pred kakimi štirimi leti. Ustanovljene so bile posebne komisije pri skupščini SFRJ ter v republikah in pokrajinah. Toda na nobenem nivoju do sedaj pripravljeno gradivo še ni toliko verificirano, da bi ga že lahko uporabili za izhodišča pri izdelavi osnutkov oziroma načrtov za nove zakonske akte. Kot zadnje in najnovejše je sedaj v obravnavi zvezno gradivo, poimenovano teze za pripravo zakona o temeljnih pravicah iz pokojninskoinvalidskega zavarovanja, ali na kratko zvezne teze.

Pri vsem dosedanjem delu in v vseh gradivih pa je – to je treba poudariti – še vedno nereseno eno temeljnih vprašanj: ali ustvariti popolnoma nov pokojninski sistem ali pa samo dograditi sedanje, to je zadržati tiste osnove in instrumente sedanjega sistema, o katerih se ocenijo, da so še v skladu z ustavo in zakonom o zruženem delu, ter dodati, kar naj bi bilo novo, spremenjeno in dopolnjeno.

Dokončne rešitve dileme doslej še nimamo, smo pa v naši republiki v vseh razpravah o zveznih tezah menili, da pomenijo le dograjevanje oziroma dopolnjevanje obstoječega sistema iz leta 1972. Odprto je tudi še vprašanje, kaj vse naj ureja federacija z zveznim zakonom, kaj pa s svojimi zakoni republike in pokrajine, pri čemer je seveda vsaj v osnovi jasno, da naj bi zvezni zakon dejansko res določil le skupne osnove sistema.

Kakšne so po najnovejših tezah osnove novega sistema? Za sedaj je zvezna komisija posvetila večino časa obravnavi osnov

sistema, manj pa posameznim institutom. Toda tudi pri opredelitvi posameznih osnov so bila mnenja in stališča sodelujočih dokaj različna.

V načelu predstavlja pokojninskoinvalidsko zavarovanje sestavni del zruženega dela in temelji na načelu delitve po delu, upošteva solidarnost in vzajemnost, saj je v bistvu pokojnina kot temeljna pravica ekonomska in socialna kategorija. Osnovo sistema tvorijo dohodkovni odnosi in dohodek toz. Da bi položaj upokojenega delavca izražal njegov položaj, ki ga je imel kot aktivni delavec, naj bi elementi za določanje pravic izhajali iz dohodkovnih odnosov in sistema delitve dohodka in osebnih dohodkov z uporabo načela vzajemnosti in solidarnosti.

Po zveznih tezah je pokojnina neodtujljiva materialna pravica delavca, ki izvira iz njegovega skupnega prispevka razvoju in razširitvi materialne osnove dela, z upoštevanjem vzajemnosti in solidarnosti, pri čemer naj bi delavec skupni prispevek ugotavljali na osnovi osebnega dohodka delavca.

Bi sestavili pokojnino iz dveh delov?

Pokojnina je absolutno prevladujoča pravica v okviru pokojninskoinvalidskega zavarovanja. Glede na to je vprašanje pokojninske osnove in merila za oblikovanje in izračunavanje pokojnine eno temeljnih vprašanj, če ne celo glavno, v pokojninskem sistemu. O tem, kako priti do te osnove in teh meril, so mnenja še močno deljena. Po zveznih tezah bi v bistvu ohranili sedanjo ureditev: pokojninska osnova naj bi bila povprečni osebni dohodek delavca v celoti, to je iz tekočega in minulega leta, iz določenega obdobja. Merilo pa bi bil določen odstotek, odvisen od dolžine pokojninske dobe.

Po nekaterih razmišljanjih pri nas pa naj bi bila pokojnina sestavljena iz dveh delov: prvi bi bil tako imenovani solidarnostni del pokojnine, to je za vse enak in družbeno dogovorjen in ta del ne bi bil odvisen od individualnega delovnega prispevka. Drugi del pokojnine naj bi bil določen po osebnem dohodku po osnovah in merilih za minulo delo. Tu bi bila potrebna merila za dosežene rezultate, ustvarjene z gospodarjenjem z minulim delom oziroma družbenimi sredstvi.

Pri tako zasnovani pokojninski osnovi pa se moramo takoj vprašati, če že imamo možnosti za njeno realizacijo. Z drugimi besedami, ali razpolagamo s kazalci v delitvi dohodka in sredstev za osebne dohodke v zruženem delu, s pomočjo katerih bi lahko izračunali del pokojnine na temelju minulega dela. Splošno mnenje je bilo, da takih kazalcev za izračunavanje individualne pokojnine posameznega delavca še nimamo.

Huda težava pri oblikovanju stališč za pokojninsko osnovo je, da še nimamo večkrat napovedanega zveznega zakona o razširjeni reprodukciji (o minulem delu), ki bi dal smernice za vgraditev načela o minulem delu v pokojninski sistem. Menimo, da je opredelitev instituta »minulo delo« izredno pomembna za pokojninski sistem. Toda ta sistem mora le vgraditi v pokojninsko zakonodajo pojem, kakor bo opredeljen v zakonu o minulem delu. Minulo delo je namreč predvsem družbenoekonomska kategorija, izredno pomembna že za aktivnega delavca. Zato je prav vprašanje osnove za oblikovanje osebne pokojnine najbolj delikatno in problematično.

Kar zadeva morebitno širjenje pravic v novem pokojninskoinvalidskem sistemu,

je bilo v vseh dosedanjih razpravah poudarjeno, da smo sredi prizadevanj za stabilizacijo, to pa narekuje kritičnost do širitve pravic. Brez ustreznih kvantifikacij o finančnih in drugih posledicah razširjanja ni možno sprejeti dokončnih rešitev. Kot velika hiba tez je bilo omenjeno prav to, da takih kvantifikacij v njih še ni.

Ob oblikovanju novega sistema je treba najprej opredeliti osnovna družbenopolitična vprašanja, začrtati temeljne cilje novega sistema, ponuditi ustrezno kvantifikacijo in šele potem nadaljevati delo na obdelavi posameznih institutov oziroma pravic v pokojninski zakonodaji. Šele ob jasni sistemski zasnovi in ciljih tega sistema bo možno med različnimi mnenji in stališči do posameznih določil zakona, do ureditve posameznih institutov, izbrati in se odločiti za tiste, ki bodo za realizacijo sistemskih načel najustreznejši.

Spodbujati večje vlaganje v razširjeno reprodukcijo

Vinko Mozetič, skupnost pokojninskoinvalidskega zavarovanja Slovenije: V začetku dela je bilo temeljno izhodišče obsežno v zahtevi po koreniti spremembi obstoječega sistema, saj je prevladalo mnenje, da sedanji sistem ni v skladu z ustavo in zakonom o zruženem delu ter da v njem niso realizirana načela minulega dela, vzajemnosti in solidarnosti tako, kot to terja siceršnji razvoj družbeno-ekonomskih odnosov v naši družbi. Pripravljeni so bila različna strokovna gradiva.

Prva zvezna in predvsem slovenska gradiva so še iskala možne rešitve novega sistema, predvsem pa možnost realizacije načela minulega dela, medtem ko so zadnja gradiva na podlagi večinskega mnenja, da je potrebno načelo minulega dela prvenstveno rešiti v sistemu delitve osebnih dohodkov, ubrala pot, ki vodi k spremembam in dopolnitvam obstoječega zveznega zakona. Če bi se v izhodišču odločili za popolnoma nov sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ki naj bi stimuliral delavca v zruženem delu k večjim vlaganjem v razširjeno reprodukcijo, bi bilo potrebno poiskati namesto osebnega dohodka kot trenutno edinega merila za delavčev prispevek, novo osnovo, za katero pa imamo zaenkrat zgolj teoretična izhodišča z nakazanimi možnimi konkretizacijami. To tudi zaradi tega, ker predstavljajo realizacija načela minulega dela problem že pri oblikovanju delitvenega sistema v organizaciji zruženega dela. Ob vsebinsko novem sistemu, bi bila za sedaj vsaka razprava o obstoječih institutih tega zavarovanja še preuranjena. V nasprotnem primeru pa pomeni vsako delo na področju pokojninskega invalidskega zavarovanja predvsem spremembe in dopolnitve obstoječih institutov, s tem da bi poudarjanje načela minulega dela ter načela solidarnosti in vzajemnosti pomenilo le formalno usklajitev z ustavo in zakonom o zruženem delu.

Obstoječi sistem sledi vsakokratnim razmerjem v delitvenem sistemu. Tako se vse pozitivne in negativne rešitve tega sistema posledično nadaljujejo (ob upoštevanju institutov pokojninskega zavarovanja) tudi pri ugotavljanju in odmeri pravic iz tega zavarovanja. Če bi gradili vsebinsko nov sistem, ne glede na delitvenega, bi verjetno v končni posledici lahko prišlo do počasnega oddaljevanja obeh sistemov v tej smeri, da bi pokojninski sistem moral odpraviti nekatere negativne posledice, ki vladajo danes. Pokojninski sistem naj bi stimuliral že mladega človeka k vlaganjem v razširjeno reprodukcijo, s čimer bi se pri pokojnini upoštevalo tudi dejstvo, da je nekdo zaradi vlaganja v materialno osnovo zruženega dela prejel kot delavec manjši osebni dohodek, kakor bi ga, če bi sredstva usmeril v delitev višjih osebnih

dohodkov. To pomeni, da bi bila pokojnina odvisna tudi od vlaganj.

Če pa bomo ostali pri osebnem dohodku kot edinem merilu delavčevega prispevka, potem bo pokojninski sistem že nadalje popolna refleksija delitvenih razmerij v zruženem delu. Prav to prevladuje v zadnjih zveznih tezah novega zakna; predvidevajo, da bi pravilno strukturiran osebni dohodek po živem in minulem delu že sam pomenil bistveni napredek.

Osebni dohodek je varljivo merilo

Konkretnih elementov za izračun pokojnin na osnovi minulega dela še nimamo. Obstoje razmišljanja, ki pa jih do sedaj še ni bilo mogoče realizirati, saj po enotnih mnenjih konkretizacija načela minulega dela zahteva daljši čas ter ustrezne priprave predvsem na področju meril, podatkov in evidenc. Temeljno je vprašanje, kako iz družbenega minulega dela izločiti individualni prispevek posameznega delavca, še zlasti za tistega, ki je že upokojen. Vsi vemo, da še danes v sistemu delitve sredstev za osebne dohodke načelo minulega dela ni povsem zaživel in da torej tudi osebni dohodki v večini primerov še niso dejanski odraz tekočega in minulega dela. Ob delu na pokojninskem sistemu se veliko pričakuje tudi ob bodočem zakonu o razširjeni reprodukciji, ki bo urejal med drugim tudi vprašanje minulega dela v delitvenem sistemu. Po nekaterih mnenjih gre pri opredeljevanju minulega dela v pokojninskem sistemu za komplementarnost dela na treh področjih in sicer za ureditev načela minulega dela v zruženem delu preko zakona o razširjeni reprodukciji, realizacijo le-tega v praksi in nato vključitev v pokojninski sistem.

O možnostih, da bi v novem sistemu razširili pravice še med ljudmi največ govori in največ pričakuje, vse pa kaže, da v danem družbenoekonomskem trenutku in ob stabilizacijskih prizadevanjih pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja ne bi smeli širiti. Obstojajo pa nekateri instituti, katerih drugačna ureditev bi lahko imela za posledico izjemoma tudi širitev pravic.

Nada Mikič-Bule, republiški svet Zvezne sindikatske Slovenije: Če že govorimo o novem sistemu ga kaže graditi na poslednji uskladitvi z ustavo in zakonom o zruženem delu. To kar vsebujejo zvezne teze za pripravo zakona, bo potrebno prav pri opredeljevanju družbenoekonomskih odnosov še v marsičem dopolniti. To velja denimo za samoupravno organiziranost, izpeljavo delegatskih odnosov, planiranje, solidarnost itd. Posebno poglavje je minulo delo, saj dokler bo osebni dohodek glavno merilo pri opredeljevanju pokojnine ne moremo govoriti o tem, da bi bila pokojnina pravica iz dela izhajajoča iz rezultatov minulega dela. Tu od teoretičnih rešitev do tega, kako bi zagotavljali evidentiranje minulega dela, še nismo prišli.

Boleče primerjave med dobrimi in slabimi gospodarji

Vse nepravilnosti v delitvenem sistemu ter v sistemu delitve osebnih dohodkov se danes močno odražajo v pokojninskem sistemu. Analize kažejo, da v sedanji ureditvi določanja pokojnin postavljamo v neenačopraven položaj delavce, ki se upokojujejo v OZD, ki so dobro gospodarili, skrbeli za vlaganja v razširjeno reprodukcijo, pa tudi v življenjski standard in so tako sorazmerno počasneje povečevali osebne dohodke. Tiste organizacije, ki so delile, kolikor se je le dalo, so v mnogo boljšem položaju, saj dobijo v njih zaposleni delavci višjo pokojnino. Novi sistem naj bi te anomalije odpravil. Seveda pa je vprašanje, kako izpeljati evidenco o vlaganjih in krepitve materialne podlage zruženega dela, zlasti pa še evidenco o učinkih vlaganj.

Kako izračunavati pokojnine na podlagi minulega dela, so mnenja deljena. Ali je pokojninski sistem samostojno področje ali pa se minulo delo najprej realizira v delitvenem sistemu oz. v sistemu delitve osebnih dohodkov v zruženem delu? Res je bilo precej poskusov za izračun pokojnin na podlagi minulega dela, zlasti ob pripravi slovenskih izhodišč za novi pokojninsko-invalidski sistem; naredili smo različne variante evidentiranja in učinkov vlaganj v razširjeno reprodukcijo, vendar pa so to teoretične možnosti, še vprašljivo.

Glede posameznih pravic na področju pokojninskega zavarovanja menim, da je prav, da oblikujemo enotne temelje sistema. Posamezni instituti pa ne bi smeli biti tolikanj detaljirani, da bi posamezne republike ob njih ne mogle upoštevati svojih lastnih potreb in možnosti, pa tudi specifičnosti, ki jih doslej v nekaterih republikah pač glede na potrebe in možnosti uveljavljali različno. Glede beneficiranja materinstva je v naši republiki mnogo truda usmerjenega v to, da bi materinstvo bolj upoštevali tedaj, ko je to v interesu otroka in ko prispeva k njegovemu varstvu. Sicer pa je širjenje pravic potrebno pogledati tudi z vidika finančnih učinkov, kar doslej ni bilo narejeno.

Zavedati se moramo namreč, da je podlaga za razširjanje pravic v materialnih možnostih zruženega dela in da lahko le v tem okviru vsaka republika razmišlja o tem, kje bi bilo morebiti takšno širjenje potrebno, če bi se to dogovorili, seveda po samoupravni poti v zruženem delu glede na prioritete, ki jih bomo morali postaviti za naslednje srednjeročno obdobje. Zato menim, da je razprava o predlogih za širjenje pravic na posameznih področjih invalidsko-pojninskega sistema preuranjena, da samo buri duhove in po nepotrebnem sproža razprave, za katere še ni objektivne podlage.

Marija Namoriš
Fedja Zimic

Okrogla miza

Koliko in kje smo zares najbolj (ne)produktivni?

Čeprav so mnoge proizvodne enote zelo uspešne, pa naša družbena produktivnost v celoti večkratno zaostaja

Vsi govorimo o (ne)učinkovitosti našega dela, o produktivnosti, ki bi jo nujno morali povečati. Ne samo pri nas, tudi po svetu razumejo produktivnost kot zapoved časa. Da pa bi lahko došli, kaj vse nas ovira na tej poti in kdo je sploh kako (ne)produktiven, smo se tokrat sestali tako s teoretiki, znanstveniki kot s praktiki iz družbene dela. Na naše vabilo k pogovoru so se odzvali profesorji Ermin Kržišnik, z visoke ekonomske komercialne šole v Mariboru ter Ilja Jurančič in Peter Mikeln s kranjske visoke šole za organizacijo dela; magister strojništva Emil Rejec z zavoda SRS za produktivnost dela; iz proizvodnih delovnih organizacij pa magister ekonomskih znanosti Mirko Barlič (»Lipa« Ajdovščina) in Valentin Breznik (TAM Maribor), inženir organizacije dela Tone Novak (Papirnica Vevče), iz ljubljanske Belinke pa direktor Andrej Ocvirk in namestnik direktorja Edvard Harb. Z njim sta se pogovarjala novinarja Janez Odar in Anton Rupnik, ki je zapis pogovora pripravil za objavo.

DELO: Na naših straneh smo zadnja leta objavili ogromno podatkov in poročil o naši (ne)produktivnosti. Tako smo v enem takšnih člankov izvedeli za strokovne ocene, po katerih nas Švedski prekašajo v učinkovitosti za tri in polkrat, Američani za 3,1-krat, v večini zahodnoevropskih držav, v Sovjetski zvezi in ČSSR pa naj bi bila produktivnost dela za dvakrat večja kot pri nas. Ali je sploh mogoče verjeti takšnim povprečnim primerjavam? Ali si morda ne ustvarjamo nepotrebnih kompleksov, da smo čisto neučinkoviti?

KRŽIŠNIK: Naši ekonomski inštituti tudi primerjajo našo učinkovitost z zahodno-nemško in prihajajo do številke ena proti tri. Toda za samo produktivnost boste naš-

● Vzroki za nizko družbeno produktivnost so predvsem v tem, ker kršimo temeljne ekonomske zakonitosti, ker ni discipline, ker je med produktivnimi tvorcami delo še vedno najcenejše. Zaradi tega zaposlujejo ta produktivski tvorec, ki je z vidika delovne organizacije najcenejši, čeprav je z vidika celotnega družbe stvar še povsem drugačna. Glede na to, da pri nas zaposlujejo po tri do štiri odstotno letno, vse kaže, da je delo cenejši produktivski tvorec kot tehnologija ali tehnika. To pomeni, da nizka tehnološka osnova zahteva veliko delavcev in slabšo organizacijo dela.

V Zahodni Nemčiji so nedavno sprostili 30 tisoč delavcev na mah, ker so opustili stare tiskarske stroje. Vsako novo industrijsko delovno mesto v ZRN zahteva ukinitev pet starih. Če je to tehnološki čudež, potem je pri nas drugi čudež, da tako dobro živimo ob tako slabi produktivnosti. Imamo trikrat nižjo produktivnost od Zahoda; naša stanovanja, šole, bolnišnice in druga infrastruktura – razen cest in nekaterih drugih objektov – pa je celo boljše. Kaj to dokazuje? Da je delo podcenjeno! Inženir v Iskri je slabše plačan kot inženir na gospodarski zbornici. (E. Kržišnik)

li različne definicije. V glavnem gre za dve: po eni merimo fizični obseg proizvodnje in gre za ulomek, pri čemer je treba na enoto časa realizirati čim večji proizvod ali pa na enoto proizvoda porabiti čim manjši čas. Kar se tiče trikratnega zaostajanja za Evropo, je to na nekaterih področjih mnogo večje, na drugih pa smo enaki in na nekaterih celo prekašamo zahodno povprečje. V celoti vzeto pa družbena produktivnost v Jugoslaviji in Sloveniji zares zaostaja.

MIKELN: Ugotoviti moramo najprej, na kateri ravni merimo to produktivnost, se pravi ali na ravni vse družbe, na ravni delovne organizacije ali celo nižje. Podatki namreč pravijo, da v marsikaterih panogah pri nas – ena zelo značilnih je konfekcija – dosegajo pri posameznih delovnih operacijah ali opravih približno iste čase kot v razvitih državah ter da ponekod normative celo presegajo dosti bolj kot Nemci na približno enaki opremi. V drugih panogah – med temi je naša predelovalna industrija – pa teh normativov še zdaleč ne dosegajo. Kakor hitro pridemo na raven cele delovne organizacije, se ta lepa slika o produktivnosti že pokvari. In če gremo še više, pridemo do podatkov o ena proti tri. Bral sem podatke, ki pravijo, da v našem zdravstvu, kjer imamo približno enako opremo kot v zelo razvitih državah, dosegamo po sedemkrat manj operacij in pregledov. Če torej govorimo o produktivnosti, moramo točno povedati, na kateri ravni gledamo te ulomke.

JURANČIČ: Gledanje delovnih procesov samo skozi produktivnost je preozko, saj

morali priznati tisti čas, ki nam ga prizna kupec. **OCVIRK:** Temeljni problem produktivnosti je naš odnos do dela. Poglejmo: povsod si prizadevamo, da bi že v osnovni šoli učili marksizem, o delu pa nič. O odnosu do dela govorimo šele v organizacijah združenega dela. Mladina nima pravega odnosa do dela in sredstev. Drugo vprašanje pa je, ali je pri nas delo zares poceni. S takšno oceno se ne bi strinjal. Iz drugih republik smo res lahko zaposlili ogromno ljudi, nismo pa izračunali, koliko nas to stane. **KRŽIŠNIK:** Z vidika delovne organizacije je takšno zaposlovanje še vedno poceni. **OCVIRK:** Seveda, če ne upoštevamo vidikov svobodne menjave dela, ki iz tega sledi.

DELO: Kako res stoji z delovno storilnostjo po naših delovnih organizacijah?

OCVIRK: Če primerjamo našo produktivnost v materialni proizvodnji z Zahodom, potem je naša OZD bolj produktivna kot določene zahodne firme – družbena produktivnost pa je pri nas manjša zaradi tega, ker smo dokaj zbiratizirani. V naših skupnih službah dela polovica ljudi samo zato, da lahko hrani zunanje institucije s podatki. Zakon o planiranju je tako obsežen, za neposrednega proizvajalca tako nejasen, pa tudi za strokovnjaka, da si z njim težko kaj pomagamo. Če imamo zakon o združenem delu, ne potrebujemo nobenih akcij okoli zaključnih računov, ki jih vodijo vsi od sindikatov naprej, ker moramo uspehe spremljati po tem zakonu sproti, ne pa samo ob koncu leta, ne samo z bilančnimi podatki. Toda s tem je zaposlenih ogromno ljudi! Ali drugačen primer: vse sporazume pošiljamo na ista mesta in prepičani sem, da jih ne more nihče prebrati, saj ne gre le za omare, marveč za cele sobe gradiva.

Iz tega sledi, da imamo dosti nižjo produktivnost in da se zato moramo toliko tepsti na svetovnem trgu, ker nam ta nizka družbena produktivnost pritiska na cene. Ne gre torej za golo produktivnost v proizvodnji, gre za celoto.

BREŽNIK: Prav je, da usmerimo našo pozornost na družbeno produktivnost dela vsega naroda, kajti med individualno in družbeno produktivnostjo je zelo tesna zveza. Vprašati se torej moramo, kje so vzroki za to, da je pri nas družbena produktivnost nižja.

Od večje ali manjše usklajenosti vseh vhodov v proizvodni postopek je odvisen večji ali manjši proizvod. Ko smo v naši delovni organizaciji analizirali rezultate dela, smo ugotovili, da smo zgrešili planske cilje za približno deset odstotkov. In ko smo realizacijo pogledali po vseh v proizvodni proces, smo ugotovili, da naša kadrovska sestava ustreza zahtevam le v 38 odstotkih glede na opise del in opravil.

Ko pa smo pogledali vhod materialov, smo spoznali, da naši dobavitelji izpolnjujejo svoje obveznosti zelo različno. Če pa ti vhodi niso stoodstotni, je končni izhod

merjamo izkoristek stroja na ure v neposredni proizvodnji, je rezultat že malo slabši. Če vključimo še transport, režijo, vzdrževanje, je rezultat še nižji.

● Nesmiselno je, da se lotevamo dviga produktivnosti s kampanjami, tako kot je akcija za nagrajevanje po delu. Take kampanje škodujejo in porušijo notranje delovno vzdušje. Morali bi spremeniti pogled na pojem delo. Mi smo ta pojem tako čudno obrnili, da danes čisto natančno ne vemo več, ali je delo služba, ali je to delo kar tako, ali je to tisto, kar je sploh narejeno, ali je narejeno o pravem času, na pravi način in v pravi kvaliteti. V večjih sistemih in procesih morajo teči stvari eksaktno in moramo osvojiti misel, da je pravo tisto delo, ki je narejeno v pravi kvaliteti in o pravem času. In skozi to prizmo bi morali obravnavati vse delovne postopke: ali je smotno za doseg tega in tega cilja, kaj je odvečno, kaj je prehranjevanje raznih anket, statistik, kaj pomeni neprestano povečevanje obsega računovodskih poslov, zakompliciran uvoz, izvoz, delovni postopki kot taki v delovni organizaciji. Če bi vzeli za izhodišče, da je delo tisto, kar je v resnici koristno narejeno in da brez pravega smotra, če bi tako začeli analizirati našo produktivnost, bi verjetno marsikam prišli. (Tone Novak)

REJEC: Pri nas je podcenjeno ustvarjalno in produktivno delo. Vrhunski inženir v Metalni ima na primer manjšo plačo kot šef skladišča. Pri Kruppi bi bil plačan desetkrat, če ne dvajsetkrat toliko. Poznam vrhunskega inženirja, ki je dosegel v Zahodni Nemčiji odlično plačo, pri nas pa bi moral biti vsaj »šefič«, da bi imel kolikor toliko spodoben oseben dohodek. Čisto vseeno je, ali kaj dela ali nič...

DELO: ... in kje naj bi bili po vašem mnenju vzroki za te reči? Ali se nam ne dogaja, da tehnokratji valijo krivdo na samoupravljanje kot na vzrok za slabo produktivnost, za nedisciplino in podobno?

REJEC: Nisem mislil, da je samoupravljanje krivo za to, ampak ravno obratno. Mislim, da je krivda v tem, da skušamo razne sisteme, od zahodnega managementa pa do zahodnega evidenčnega vtrpiti v to. Enostavno ne zaupamo drug drugemu, posebno se tisti, ki ustvarjamo tudi sisteme. Mislim, da še nismo našli ustrezne organizacije in metode dela za resnično samoupravno poslovanje. Mislim, da smo v fazi razvoja, ko smo šli iz primitivne enostavnosti, iz administrativnega ali še predadministrativnega socializma v fazo velike kompliciranosti. Upam, da gre v smer idealne enostavnosti, ki bo morala spremeniti tudi svoje temelje, na katerih vsi naši sistemi stojijo, to pomeni, da bodo temeljniji na zaupanju. Pri nas moramo

cije, marveč v tem, da je čisto neproduktivna. Če pogledate, kako je ta birokracija opremljena in kako svojo opremo izkorišča, je vse skupaj še dosti huje, kot pa to, da je je zelo veliko.

Druga zmotja je v tem, da hočemo, da bi v mikro obsegu človek sam sebi organiziral delo, vsak zase, češ da mu s tem dajemo možnost za ustvarjalno delo. To je zelo lepa ideja, toda vsak človek ni voljan kaj dosti organizirati. Francozi so ugotovili, da je v gospodinjstvu približno 40 odstotkov takih del, ki objektivno sploh niso potrebna. To kaže, da ljudje po naravi nismo zelo obdarjeni s tem, da bi svoje delo sami organizirali in da moramo imeti za to strokovnjake.

Tretja zmotja je ta, da je organizacija dela tehnološki problem in da naj se z njo ukvarjajo tehnologi. To še zdaleč ni tehnološki problem! To je filozofski, družbeni problem, problem odnosa človeka do dela. In pri tem se ne bi ravno strinjal s tem, kar pravi tovariš Ocvirk, da o delu v šoli nič ne govorimo, saj otrokom grozimo, da bodo morali iti delat, če se ne bodo učili...

DELO: ... pa rešitve za odpravo teh naših zmot?

MIKELN: Če hočemo doseči večjo produktivnost, moramo delo in organizacijo dela obravnavati interdisciplinarno. In ker tega nimamo, je osrednje vprašanje delovne discipline, to pa zato, ker nihče nima predelane, kaj bi moral delati, koliko, kdaj bi moral začeti in koliko bi moral dati od sebe. In če tega nimamo, pravimo, da ni discipline. Kakšno disciplino pa hočete, če človeku, ki pride delat v SIS, nihče ne pove, koliko časa ima za to delo, koliko za drugo in koliko za tretje...

DELO: ... pa se vsako tako delo da zadostno opredeliti?

BARLIČ: Se da.

MIKELN: Saj ni treba pisati pravilnikov, toda neki temeljni napotki o tem, kako, kaj in koliko delati, morajo biti, ker ljudje niso sposobni urediti svojega dela tako, da bodo zelo produktivno delali.

DELO: In v kakšnem odnosu naj bi bili ti problemi s samoupravljanjem?

NOVAK: Samoupravljanje je v tridesetih letih pokazalo, da je sistem, ki zagotavlja demokracijo in ki ima svoje rezultate. Vprašanje pa je, kako se samoupravljanje zlorablja. Poglejte: Danes zna že vsak ne-pismen vse potrebne socialistične fraze za to, da uveljavi svoj interes nasproti splošnemu. To znajo nekateri zelo uspešno uveljavljati v delovnih organizacijah. Kaj pa šele drugo!

Danes bi si morali prizadevati za to, da bi to samoupravljanje, ta demokracija v vseh dejavnostih dobro delovala. Zato ne bi bilo slabo, če bi naši politični in drugi ljudje prebrali Bertonelevo knjigo o vodenju sestankov. Tu bi morali začeti pre-sojati, kaj je sploh konstruktiven samoup-

ganizaciji dela. pri produktivnosti, uspešnosti nasploh. Ali je vloga takšne osebnosti res v nasprotju s samoupravljanjem? Ali pa bi lahko rekli, da je uspešnost dela večja tam, kjer je močna osebnost ali več njih in kjer je hkrati poskrbljeno za demokratičnost dela, za samoupravljanje?

OCVIRK: Kolizije tu ni.

NOVAK: Odgovorimo si to na primeru. Za neki delovni problem se v tovarni pri nas sestanejo samoupravni organi in, denimo, pridejo do enake rešitve kot kakšen manager v Ameriki. V Ameriki se potem ne morejo upreti izvedbi tega sklepa, pri nas pa se začne samoupravna diplomacija, če ljudje nečejo ali ne znajo tega izvesti.

REJEC: Mislim, da je to izredno povezano z organizacijo dela. Na konkretnih primerih smo ugotavljali, da tam, kjer se formalna organizacija slabo pokriva z neformalno, to zelo slabo funkcionira.

Z drugimi besedami: Če je vodja nekega tozda nepriznan, slabo funkcionira tudi samoupravljanje. Prepričan sem, da je vloga ustrezne osebnosti na ustreznih mestih večja pri nas kot v nekem zahodnem sistemu, kjer je večja formalna avtoriteta. Pri nas je bolj neformalna in poslovodnemu organu, direktorju, lahko reče vsak, kar hoče. Poznam primer tozda, v katerem se je proizvodnja povečala za 50 odstotkov, ko se je spremenila organizacija tako, da je formalni vodja tozda postal tisti, ki je bil prej neformalni.

KRŽIŠNIK: Upam si trditi, da samoupravljanje – tako kot je danes organizirano – ni produktivno. Vsi ti sestanki, vse gore papirjev, nesklepnosti, zavarjanje ljudi, ki se skozi goro materialov ne morejo prebiti in zato ne morejo suvereno odločati, povzroča to, da dvigujejo roke, ne da bi marsikdaj vedeli, za kaj in kako. Če torej govorimo o produktivnosti proizvodnega dela, se moramo vprašati, ali je samoupravljanje v takšni obliki, kot ga zdaj prakticiramo, racionalno kot proces odločanja. Naše samoupravne odločitve so vsekar predolge. Mislim, da so tu velike rezerve in da moramo ta sistem razvijati v tej smeri.

Tudi osebni dohodek je v veliki meri sestavljen iz socialnih dajatev in prejemkov. Mislim, da je to razmerje celo 40 proti 60. To torej pomeni, da imamo velik interes za bolniško, skratka da lahko to izrabljamo v imenu pravice.

Zakaj pa je vse to mogoče? Zaradi inflacije! Zaradi inflacijskega vzdušja, ki vlada vseh povsod. Kjer je zacvetela inflacija, je zacvetela – po vseh državah – tudi birokracija. Inflacija ni samo ekonomski element, ampak tudi psihološki, sociološki, ker ustvarja ozračje. Z inflacijo lahko dosežemo dohodek, čeprav si manj naredil. Zato tehnologija, inovacije in produktivnost dela ostajajo na nižji ravni.

BARLIČ: Absurd ob tem pa je takšenle: naša »Lipa« je zadrževala plače in jih ni povečevala v skladu z rastjo naše produktivnosti, pa je bila v zadnjih letih 20 odstotkov pod povprečnim porastom realnih osebnih dohodkov. Vse to ob polni zavesti in podpori samoupravne organiziranosti, z lastno udeležbo pri investicijah. Tu ni samoupravljanje nič odpovedalo! Produktivnost se ustvarja v bazi, tu pa je povezana s strokovno usposobljenostjo. Od vodilne strukture je odvisno, v kakšni meri smo v stanju strokovno obvladati neko problematiko. Tu gre torej za premajhno znanje, premalo organizacijskih znanosti.

Tretji dejavnik produktivnosti pa so medsebojni odnosi. O tem znamo dosti prepisati, malo pa speljati. Ne zato, da ne bi bilo za samoupravljanje, marveč zato, ker strokovno nismo kos temu socialnopsihološkemu fenomenu, da bi ga obvladali. Govorimo o znanju, kako organizirati višjo produktivnost. V naših planih nismo še nikjer zasledili planiranja produktivnosti.

MIKELN: Mi imamo lepo samoupravljanje, kadar gre za odločanje o rezultatih dela, pozabili pa smo na samoupravne pravice pri pripravljanju in pri izvajanju dela.

DELO: Kdo pa nas bo k temu prisilil? Ali naj bi to bilo soodločanje v svetovnih trgov ali politična dejavnost, torej subjektivni faktor?

MIKELN: Najbrž bi bilo treba začeti pri sindikatih. To ni problem dekreta in zakonov, ampak miselnosti ljudi.

DELO: Pa saj so vsi najvišji politični dokumenti tempirani ravno v to smer, da povečujemo delovno storilnost.

JURANČIČ: Dokler so druge poti, se v to ne bomo spuščali.

DELO: Katere poti? Mislite inflacijo?

JURANČIČ: Seveda. Dokler lahko zagotavljamo sedanji standard preko drugih poti, z inflacijo, z višanjem cen itd., tako dolgo o produktivnosti ne bomo veliko razmišljali. In če ne ostane več druge možnosti, potem razmišljamo tudi o produktivnosti.

DELO: Kaj pa narediti, da ne bo prepozno?

JURANČIČ: Pristriči tiste možnosti.

BREŽNIK: Ne smemo govoriti samo o mikro produktivnosti, ampak o družbeni produktivnosti, saj sta tesno povezani. Po eni strani iščemo minute in sekunde v proizvodnem postopku, po drugi pa moramo poslati domov delavce montažne skupine, ker ni vhodnih materialov. To je torej problematika družbene produktivnosti. Samoupravljanje moramo razumeti in razvijati kot sistem in odnos do dela. Jaz sem za to, da racionaliziramo čase za določen proizvodni postopek, ampak videti moramo probleme, ki se ob tem pojavljajo v znanjem okoli in ki v pretežni meri vplivajo na celotno družbeno produktivnost.

HARB: Organizacija dela mora že biti na višini. Toda eden razlogov za to, da celotna družbena produktivnost ni tako dobra, če se primerjamo z razvitimi državami, so velika strukturalna neskladja, ker povzročajo zastoj nekaterih proizvodnih sistemov za štirinajst ali mesec dni. Tu prihaja do ogromne škode. Tako za delovno organizacijo kot za celotno državo in družbo. Če se ne bomo spodobni dogovorili, da bi za proizvodnjo v eni panogi gradili v drugi res tolikšne zmogljivosti, kot jih potrebujemo, in če ne bomo usmerili vlaganj tja, kjer so res potrebna, potem nas bodo ta neskladja vedno bolj vlela nazaj.

Ermin Kržišnik

Peter Mikeln

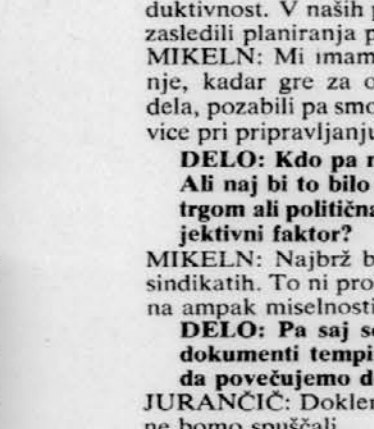
Tone Novak

Andrej Ocvirk

Emil Rejec

Ilja Jurančič

foto Marjan Zaplatil

Energetska kriza

Premog »premostitveno posojilo« do konca tisočletja?

Pogovor z dr. Ulfom Lantzkejem,
direktorjem Mednarodne agencije za
energijo

PARIZ (od našega pariškega dopisnika) — »Osemdeseta leta bodo za človeštvo najtežja. Če jih bomo srečno prevedrili, se bo zadnjemu desetletju drugega tisočletja na energetskem obzorju razjasnilo in v zadnjem desetletju bo težav konec. Vendar kljub vsemu menim, da bo vsaj letošnje leto nekoliko lažje od lanskega,« je tvegala napoved dr. Ulf Lantzke, izvršni direktor AIE, Mednarodne agencije za energijo, združujoče 20 od 24 članic OECD, torej razvitih držav, ki pospravijo več kot tri četrtine vsega energetskega kolačka.

Ulf Lantzke

Knapovska čelada bi se 53-letnemu Nemcu, po izobrazbi sicer pravniku, gotovo bolj podala kot diplomatski polcilinder, toda če hoče izbojevati svojo drugo veliko bitko, tedaj mora pozabiti na zahodnonemške premogovnike, za katere je bil zadolžen v domovini, preden so ga leta 1974 postavili na čelo novorojene mednarodne agencije. Prva bitka je bilo uveljavljanje avtoritete AIE (Francija, denimo, se danes neče v njeno članstvo). Dr. Ulf Lantzke je prepričan, da si je agencija v šestih letih pridobila spoštovanje vlad, čeprav svoje analize dostikrat piše v pesek — zabilo jih prvi vetrni iz dežel OPEC. (»Presenečeni smo in preprosto ne razumemo,« prizna, ko ga vprašamo, kaj je vrsto proizvajalke vodilo, da so čez noč znova podražile nafto.) Prav sedanja mednarodna teza AIE je eden od štirih razlogov, zaradi katerih se izvršni direktor letošnjega leta podražitvam navkljub manj boji.

»Več kot gola statistika«

Najpomembnejše je, da so velike porabnice energije pogledale resnici v oči,« razlaga novinarjski srenji v brezhibni britanski angleščini. »Zato smo pravzaprav napravili veliko večji korak, kot nekateri presojajo zgolj po statističnih podatkih. Navsezadnje ne morete čez noč spremeniti vse infrastrukture, ki so jo razvile države na temeljih cenene nafte dvajset let! Pogledajte si samo osnovno primerjavo za letošnje leto: naše članice so porabo nafte zmanjšale za 0,3 odstotka, čeprav je bila njihova povprečna gospodarska rast več kot tridesetna. To je sicer še daleč od cilja, ki so si ga na decembrskem zasedanju postavili ministri za energijo petdesetstotnega zmanjšanja do leta 1985 — a nič manj ni daleč od nekdanjih postavk: pred veliko krizo '73 je bilo razmerje med povprečevanjem energetske porabe in stopnjo

gospodarske rasti 1 : 1, v razdobju 1973-78 se je poraba energije ob povprečni 2,5 odstotni gospodarski rasti povečala samo za en odstotek! Poraba same nafte je v tem obdobju rasla samo za 0,7 odstotka na leto, medtem ko je v šestdesetih letih vsako leto poskočila kar za 6 odstotkov. In navsezadnje, odvisnost članice AIE od uvoza se je prav tako rahlo zmanjšala...«

Drugi razlog za letošnji optimizem, ki veje pod streho AIE v sodobni palači ob starem gradu La Muette, kjer je sedež OECD, organizacije, ki je mednarodno agencijo splošna: tako gospodarstvo kot prebivalstvo razvitih držav se je že marsikje prilagodilo zahtevam po varčevanju. Tretjič, tudi brez varčevanja je pričakovati, da bo poraba nafte padla, kajti večina držav je za leto 1980 načrtovala manjšo gospodarsko rast. In četrtič, v primerjavi z lanskim zimo je letošnja izredno mila (v Parizu nas TV napovedovalci te dni že opozarjajo, naj zaradi izjemno visokih temperatur zmanjšamo ali povsem izklopimo ogrevanje stanovanj).

Ultimat do leta 1985

Toda agencija po besedah njenega izvršnega direktorja še več pozornosti posveča »nevidnemu delu«, pripravi velikih dolgoročnih načrtov. Naftna kriza se bo po mnenju njenih analitikov okrog leta 1985 poglobila, a to ne bo rešilo splošne energetske zadrege: razvite države bodo hotele ohraniti vsaj zmerno stopnjo gospodarske rasti, čedalje več energije bodo potrebovale tudi države v razvoju, in te energetske lakote ne bosta mogli potešiti ne nafta ne jedrska energija. Posebni novi viri? »Šele ob izteku tisočletja!« pribeje dr. Lantzke, čeprav se samo v okviru AIE ukvarjajo s kakimi 50 raziskovalnimi načrti o tako imenovanih »alternativnih virih energije«

(predvsem s sončno energijo, pretvarjanjem biomase v toplotno energijo, energetskim potencialom morskega plimovanja, energijo vetra in slednjič z iskanjem rešitve, ki bi človeštvo enkrat za vselej osvobodila vseh energetskih okovov, neizčrpnega vira fuzijske energije, t. j. energije, ki se sprošča pri zlitju jeder nekaterih lahkih atomov v težje jedro).

Kako torej premostiti teh dvajset, v najboljšem primeru petnajst let, ki nas ločijo od velikega trenutka, ko se bomo naposled povsem otresli energetskih spov? Zgolj varčevanje bi svet privedlo do gospodarskega zastoj, do stopenjskega gospodarskega rasti globoko pod predvideno ravni, so izračunali pri AIE. Račun je samo teoretičen, opozori dr. Lantzke, kajti svet se v resnici ne bi sprijaznil z mrtvim tekom, ne na razvitem ne na razvijajočem se delu planeta. Posledica: povečanje svetovne napetosti in »kritičen ter morda katastrofalen izid«.

Premostitvena rešitev je po mnenju mednarodne agencije za energijo ena sama: premog. In zdaj je izvršni direktor AIE v svojem elementu: oborož nam razdeli ponatis obširne razprave, ki jo je že pred dobrim letom napisal za znano ameriško publikacijo »Foreign Affairs«. Obenem pristavi: doberšen del 130 sodelavcev AIE (od tega jih je polovica redno zaposlenih pri agenciji), z levim deležem od 38 milijonov francoskih frankov letošnjega proračuna, je vprežen predvsem v eno samo prvenstveno nalogo, v raziskavo, kako bi se svet začelno zatekel k rešilnemu ognju, k »staromodnemu« viru energije — premogu.

»Samo premalo smo domiselni, da bi ta obilni vir energije zajeli,« trdi dr. Lantzke. Poudarja predvsem uporabo premoga za pridobivanje električne energije (članice OECD sicer že zdaj pridobivajo 40 odstotkov električne energije iz klasičnih ter-

moelektrarn), vendar je prepričan, da bi mogel dobiti, stari premog postopoma zamenjati naftne derivate tudi v kemični, petrokemični, agroživilski industriji in, kajpada, pri ogrevanju. Glasovanje za premog seveda pomeni hkrati odločitev za temeljite strukturne reforme — vrsta industrije, doberšen del ekonomike, pretežen del družbene nadgradnje so danes zamotane v štrne, ki smo jih spletili v obdobju hitre »naftne« rasti. Toda po zavestni, politični odločitvi prilaganje ne bi bilo več tako hudo, meni dr. Lantzke. In znova opozori: »Veliko huje bodo posledice, če se ne bomo pravočasno odločili. A časa je samo še nekaj let, mogoče kvečjemu do 1985...«

Drage a najne rešitve

Pri AIE ne podcenjujejo tehnoloških in ekoloških problemov, s katerimi bi bil svet soočen, če bi hotel nakopati in pokuriti dvakrat, trikrat več premoga kot doslej (to je namreč minimalna količina, ki se zagotavlja uspešno energetsko »premostitev«). Toda osveščena skupnost je lahko kos vsem tem težavam, poudarja dr. Lantzke in za vzgled navaja primera iz ZDA in ZRN.

V novem premogovniku Black Thunder v zvezni državi Wyoming načrtujejo, da bodo z dnevnim kopom dosegli vsaj 20 milijonov ton letne proizvodnje; toda delo so organizirali tako, da je hkrati razdeljenih samo dobrih 300 hektarov površja, in ko se stroji selijo, za njimi zasipavajo in pogorjujejo — visoka proizvodnja na taki sorazmerno majhni površini pač omogoča drago cepljenje ekoloških ran. In ZRN: zahodno od Koelna so v zadnjih 30 letih preselili več kot 50 naselij in tako hkrati omogočili razmah premogovnikov ter rešili prebivalstvo pred hrupom, smradom in drugimi ekološkimi nadlogami.

Zadrege s pepelom, ki se kopiči ob termoelektrarnah, so Japonci rešili tako, da z njim zasipavajo plitvo približno morje in na pridobljenem kopnem postavljajo industrijske komplekse — spet dvojna korist, kajti industrijo tako selijo s »pravega«, poseljenega kopnega. Večja je nevarnost, da bi številnejše termoelektrarne onesnaževale ozračje; treba bo pač ugrizniti v kislino jabolko in dosledno uporabljati čistilne naprave, čeprav bo gradnja termoelektrarne zaradi tega dražja za 20 odstotkov, meni dr. Lantzke. Pač pa strokovnjakov AIE ne skrbi tako imenovani »učinek tople grede«, t. j. nevarnost, da bi se zaradi povečanih količin ogljikovega dioksida v ozračju spremenilo podnebje na zemlji: računalniška obdelava podatkov je pokazala, da bi do splošnih otopletev na planetu prišlo šele čez 50 let (za 2 stopnji Celzija v tropskih krajih in za 10 stopinj nad tečajema, ob sedemdesetstotnem povečanju povprečne količine padavin in prav tolikšnem izhlapevanju — ob domnevi, da bi se količina CO₂ v ozračju podvojila). A kot rečeno, s premogom naj bi pospešeno kurili kvečjemu 15, 20 let...

»Osrednji politični problem je v tem, kako kar najbolj zmanjšati te uničevalne učinke,« je zapisal dr. Lantzke v svoji študiji. »Očitno pa je, da je z razumnim načrtovanjem in vlaganjem to mogoče doseči. Prepričati bo treba ljudi na prizadetih območjih, da bodo na stvari gledali v nacionalnem (in celo svetovnem) okviru, z zavestjo, da bi bile druge krajevne skupnosti brez premoga prav toliko prizadete, če ne še huje. Kajti če bo tem skupnostim primanjkovalo energije, potrebne za proizvodnjo oblačil, strojev in avtomobilov, pa za pridelavo in predelavo hrane, tedaj ne bo krajevnim skupnostim na možnih premogovnih območjih prav nič laže.«

Priložnost za države v razvoju?

Pod pokroviteljstvom Mednarodne agencije za energijo so podpisali že pet sporazumov o raziskavah, ki naj bi privedle do večjega izkoriščanja premoga. AIE se namreč lotiti tudi usklajevanja tehnoloških

načrtov za uplinjanje in utekočinjanje premoga — procesov, ki bi izkoriščanje premoga močno pospešili. Pripravljajo tudi »banko podatkov«, o svetovnih zalogah, posebne službe pa se ukvarjajo z rudarsko tehnologijo, s prevoznimi, z ekonomičnimi in drugimi vprašanji. V Grimethorpu (Velika Britanija) so po projektu AIE lani postavili poskusno elektrarno, v kateri pod

Po ocenah AIE obsegajo svetovne zaloge premoga 640 milijard ton, kar bi pri sedanjih stopnjah porabe zadostovalo za 250 let. Leta 1978 je premog pokrival 30 odstotkov svetovnih energetskih potreb, vendar povprečje prikriva velike razlike med državami: medtem ko sta Sovjetska zveza in Kitajska 50 odstotkov energije črpali iz premoga, je v deželah OECD ta odstotek padel do 20 odstotkov. Južnoafriška republika skoraj tri četrtine enegetskih potreb pokriva s premogom.

Dr. Lantzke, izvršni direktor AIE: »Svetovna proizvodnja premoga bi se morala do konca stoletja najmanj porajati, če bi si hoteli zagotoviti dovolj energije za vsaj zmerno gospodarsko rast. Do te mere povečana poraba premoga pa zahteva, da nakopljemo vsaj 700 milijonov ton premoga na leto več. Ta količina predstavlja energetske ekvivalent nafte, ki jo danes načrta Saudska Arabija.«

visokim pritiskom sežigajo tekočo mešanico premogovega prahu in apna — take termoelektrarne ne bi bile le »čistejšje«, temveč bi bile tudi manjše, kalorični izkoristek goriva bi bil večji, uporabiti bi bilo mogoče premog različne kakovosti in druga goriva (klasično parno turbino, ki se za zdaj vrti v Grimethorpu, nameravajo kombinirati s plinsko turbino).

Vrsta razvitih dežel že razmišlja podobno kot AIE. V Franciji, recimo, so na enem zadnjih zasedanj ministrskega sveta sprejeli kratkoročen načrt o močnem povečanju porabe premoga — čeprav Francija več kot pol premoga uvaža. Postopoma nameravajo zapirati elektrarne na mazut in jih nadomeščati s klasičnimi termoelektrarnami. Obnovili bodo nekaj zaprtih premogovnikov...

Stiki AIE z državami v razvoju so za zdaj neuradni, praktično je bilo za sodelovanje malo storjenega, je priznal dr. Lantzke. A obenem je priznal, da bo treba premagati politične ovire, zaradi katerih je Mednarodna agencija za energijo bolj ali manj zaprt v krog lastnih članic (vendar pri nekaterih načrtih, zlasti takih, ki so tehnološke narave, sodelujejo tudi nečlanice). In prav premog naj bi po mnenju izvršnega direktorja AIE postal katalizator. »Razvoj svetovnega trga s premogom,« je zapisal že pred letom, »bi državam v razvoju olajšal napore in jim omogočil, da pri načrtovanju lastne energetske preskrbe kot realen domačini vir vključijo premog, to pa bi še bolj prispevalo k ublažitvi napetosti na svetovnem trgu z nafto.«

Mnoge države v razvoju lahko postanejo pomembne proizvajalke in izvoznice premoga (Indija, Kolumbija, Mozambik, Venezuela). Kitajska, denimo, resno računa, da bo z izvozom svojih neizmernih količin kakovostnega premoga uspešno pokrivala devizni primanjkljaj. Druge države v razvoju, tiste, ki nimajo ne nafte ne premoga, bodo premog pač uvažale — vsekakor ceneje kot danes nafto, meni dr. Lantzke.

Če o nafti pogosto slišimo, da je »politično orodje«, tedaj bo premog nemara postal »politično orodje« — za graditev novega gospodarskega reda, za odpravo velikih razlik, ki jih gospodarstvo, sloneče na nafti, samo še pogloblja. Izvršni direktor tega sicer ni zapisal ne povedal, a tako nekako je bilo razumeti njegov klic »nazaj v premogovnike!«

Vilko Novak

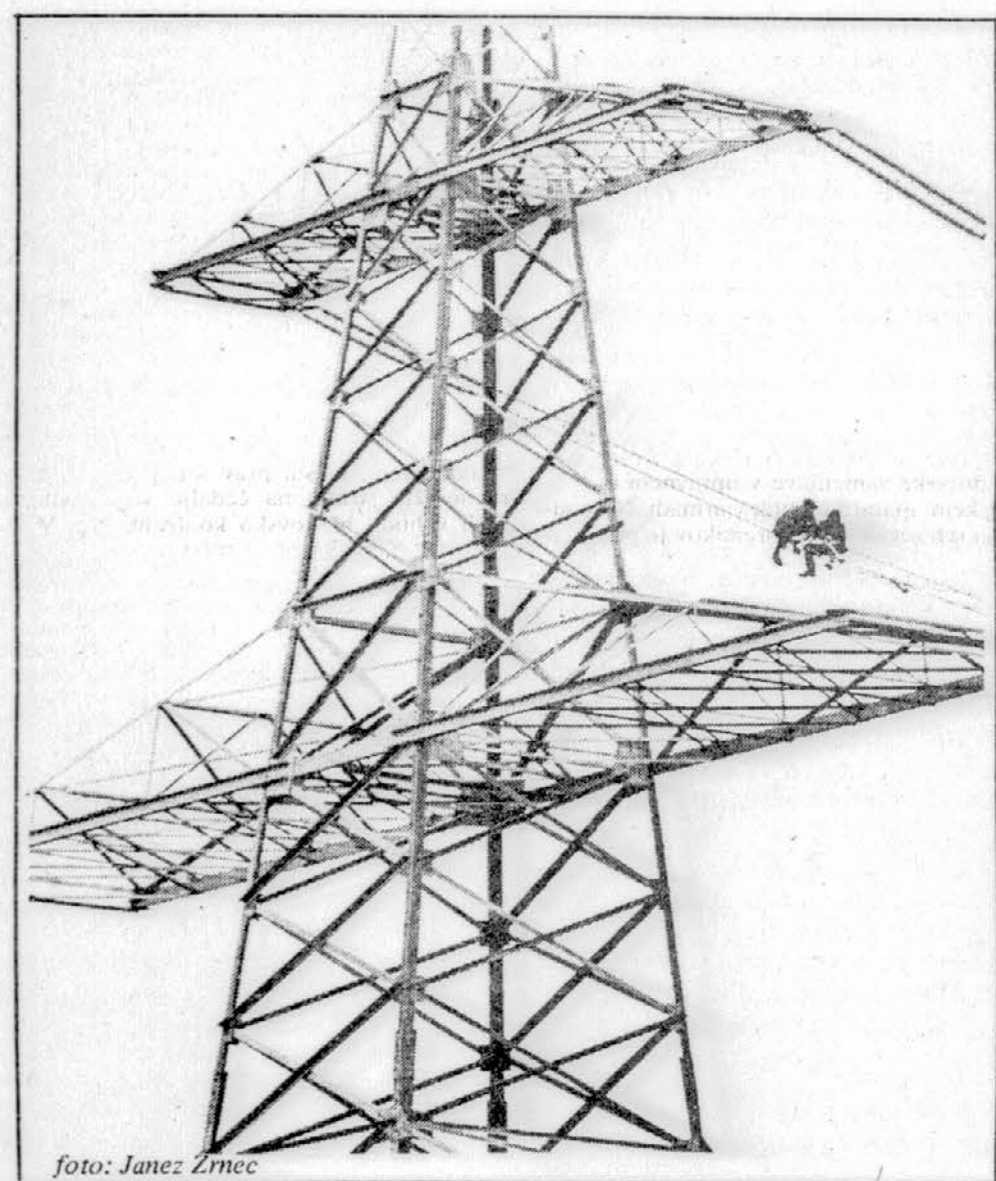

foto: Janez Zmec

Kurt Waldheim: Najtežji poklic na svetu(14)

Vizija boljšega in varnejšega sveta

Pogajanja so se končala 16. septembra s sporazumom v šestih poglavjih: mednarodna trgovina, transfer virov in monetarna reforma, vzpostavitev in okrepitev znanstvenih in tehničnih struktur v državah v razvoju, industrializacija, prehrana in kmetijstvo, sodelovanje med državami tretjega sveta in prestrukturiranje ekonomskih in socialnih sektorjev sistema Združenih narodov.

Obsčni dokument se utegne zdeti nepoučenim razvečen. Kljub temu je njegova vsebina izredno pomembna za prihodnost človeštva. Kot plod kompromisa na svetovni ravni je akcijski program na vseh področjih, vplival bo na vsakdanje življenje in blagor na stotine milijone ljudi v bogatih in revnih državah. Celota teh priporočil je človeštvo nekako pripeljala do razpajanja. Bistvo vprašanja je v tem, ali se bo usmerilo na pot razuma in spravljivosti ali pa se bo, nasprotno iz strahu pred spremembami ustavilo.

Izkustvo kaže, da prehod od namenov k njihovu uresničevanju ni lahka naloga. »Konferenca o mednarodnem gospodarskem sodelovanju«, na kateri se je tri mesece kasneje v Parizu začel dialog med Severom in Jugom, ni dosegla ciljev, ki si

jih je zastavila. Še enkrat sta si bili nasproti dve koncepciji, ena, ki se zavzema za določeno število specifičnih in delnih ukrepov, druga, ki se poteguje za bolj temeljito preobrazbo svetovnega gospodarstva. Drugi koncept med drugim predvideva, da se bodo države v razvoju v naslednjih 25 letih industrializirale, da bodo sčasoma začele pridelovati dovolj hrane, da se bodo s tujo pomočjo oskrbele s tehnologijo, ki bo ustrezala potrebam njihove gospodarske ekspanzije, in da bo prišlo do znatnega napredka pri odpravljanju brezposelnosti in revščine.

»Eksplozija pogajanj«, značilna za sedanj obdobje, sama po sebi še ni jamstvo, da bomo dosegli pomembne rezultate. Stvar, za katero gre, je preveč zapletena. V tem pogledu je vloga OZN izredno pomembna. Take naloge se ne bi mogli nikoli lotiti z dvostranskimi pogajanjmi. Ne

razviti in ne tretji svet nista strogo homogeni bloka z identičnimi in nespremljivimi interesi. Katera druga organizacija bi lahko bila za okvir pogajanj?

Tistim, ki trdijo, da je OZN preširoka organizacija s pretežkim aparatom, da bi se lahko v njej uspešno končala pogajanja med Severom in Jugom, odgovorjam, da te trditve niso utemeljene. Bistvo je v politični volji doseči kompromis. Zdi se mi, da ta volja še ni dovolj očitna. Industrijske sile si obotavljajo napraviti korak naprej. Tretji svet se jim zdi pogosto nepomemben spričo lastnih težav in napetosti. Menim, da je treba pri tem premagati psihološko oviro. Zares bi bilo žalostno, če bi se ena in druga stran oklepali prepričanja, da ima njen partner narobe in ga sploh ne bi poskušala razumeti.

Obsojeni na sodelovanje

Industrijske države se očitno ne morejo odreči surovinam, ki jih dobivajo iz tretjega sveta, le-ta pa opremi, industrijskim izdelkom in tehnologiji. Oba tabora morata potemtakem tesno sodelovati.

Oba sta sicer, čeprav v različni meri, prepričana, da je sporazumevanje potrebno. Toda revne države postajajo nestrpnne in želijo, da bi v ustanovni listini zapisana načela brez odlašanja uresničila. Bogatim državam se ne mudi. Ničlikokrat sem že rekel, da ne gre za to, da bi zrušili gospodarsko razvitih držav, temveč za to, da bi zgradili nove strukture, ki bi rabile enim in drugim. Seveda sta za ureditev tako kočljivih vprašanj potrebna čas in potrpljenje, toda proces je vsekakor treba pospešiti. Prav tako vztrajam, da problemov ne moreš reševati, če jih ne poznaš, in da previdnost ni nujno sinonim za modrost. Predvsem pa je jasno, da je brez sodelovanja na ekonomskem področju iluzorno upati v stabilizacijo političnih odnosov med državami.

Popolnoma se zavedam, da imajo zahodne

vlade opraviti z notranjepolitičnimi problemi: svojega javnega mnenja niso mogle vedno pripraviti na spremembe, ki potekajo; upoštevati morajo gospodarsko krizo, inflacijo, padanje kupne moči, brezposelnost, in vse to jih ovira, da bi se lotile drznih ukrepov v korist tretjega sveta.

Nova svetovna ekonomska ureditev očitno ne bo dosežena čez noč. A če ne bo konfrontacije, ne bo napredka, bo prišlo do konfrontacije, ki bo katastrofalna za vse strani. Na srečo se vsi zavedajo posledic. Tako verjamem in sem prepričan, da se bodo naposled dogovorili za obojestranske koncesije, ki bodo omogočile vzpostavitev nove svetovne gospodarske ureditve.

Doslej sem poskušal z diskretnostjo, ki mi jo nalaga položaj, prikazati, kako razumem funkcije generalnega sekretarja in OZN. Skiciral sem portret svetovne organizacije z njenimi hibami in odlikami in povedal, kakaj mislim, da je nepogrešljiva. Kljub težavam, razočaranjem, napetostim in nenehni utrujenosti spričo nalog, ki jih opravljam, mislim, da je izvolitev na ta položaj najbolj plemeniti privilegij, ki si ga je moč želiti. Kot sem rekel leta 1976, ko go me znova izvolili: »Biti generalni sekretar je eden najbolj navdušujočih položajev na svetu, položaj, ki pa je hkrati poln razočaranj; na njem lahko opazuješ vrhunec človeštva, hkrati pa tudi brezna njegovih slabosti.«

Ambiciozni cilji

Kot vse ustanove, ki jih je ustvaril človek, je tudi OZN daleč od popolnosti. Mi, ki smo v njeni službi, vemo to vsaj tako dobro kot drugi. Vemo pa tudi, kakšne usluže izkazuje vladam in ljudstvom. Ohraniti svetovni mir, ustvariti boljši svet — to sta gotovo zelo ambiciozni nalogi. Za njuno uresničitev je treba biti odločen in se jima posvetiti z dušo in s telesom. Da bi se ju lotil, moraš biti pripravljen na boj z vsako-

vrstnimi težavami; nikoli se ne smeš prepustiti malodušju. OZN so ustanovili s prepričanjem, da je človeštvo z zavestnim naporom sposobno izboljšati svoj usodo in biti, zvestejše svojemu geniju.

Najsi se zdijo nekatere ovire še tako nepremagljive, pa je spodbudno videti, kaj vse smo opravili v zadnjih 32 letih in kako je organizacija; včasih tudi kot katalizator, znala odgovoriti na burne spremembe, ki so zaznamovale do enkratno obdobje človeške zgodovine. Današnji svet je bistveno drugačen kot svet leta 1945 in OZN je razširila svojo dejavnost na številna področja, na katera so njeni ustanovitelji komajda pomislili. Njeni načrti in cilji včasih seveda presegajo njene konkretne dosežke. A Dag Hammarskjöld je nekoč rekel: »Za nas odseva OZN hkrati cilj, po katerem stremimo, in razdaljo, ki nas nenehno loči od njega; toda trajni napor, da bi zmanjšali prostor med idealom in njegovo uresničitvijo, je od nekdanj razloček med civilizacijo in kaosom.« Po tistem času so postali naporu sveta, ki išče samega sebe, večji in bolj raznoliki, toda naloga in motivi, ki jih navdihujejo, se niso spremenili. Vse dejavnosti OZN so v bistvu usmerjene k istemu problemu: kako uskladiti nacionalne interese vsake države z njenimi mednarodnimi obveznostmi in dolgoročnimi interesi vse mednarodne skupnosti? V okviru tega temeljnega okvira je moč v delu Združenih narodov zaslediti tri osnovne sestavine. Prva je ohranitev miru in mednarodne varnosti; brez tega bi vse druge naloge slej ko prej izgubile svoj smisel. Pomanjkljivosti OZN se ne kažejo nikjer tako očitno kot v njenih naporih za ohranitev miru. Organizacija ne more doseči več, kot želijo ali dovoljujejo njene suverene članice. Varnostni svet je ničlikokrat poskrbel za sredstva in izgovore, s katerimi se je bilo mogoče izogniti nevarnim konfrontacijam. Ničlikokrat je dokazal, da je lahko zadnja instanca, na katero se je mogoče obrniti namesto da bi se prepustili

konfliktu. Oblikoval je tudi osnovna načela za ureditev številnih zapletenih nasprotij in tehniko vzdrževanja miru, praktično metodo za obrzdanje konfliktov.

Toda varnostni svet lahko opravi svoje naloge le, če so ga vlade pripravljene poklicati na pomoč. Sicer je nemogoče. Nemogoče je tudi, če se države — in to se žal pre pogosto dogaja — ne zmenijo za njegove sklepe, ker so v nasprotju z njihovimi takojšnjimi interesi. Oboje spodbokpava njegov ugled in slabi njegov ključni položaj v svetovnem redu, kakor ga predvideva ustanovna listina. Velikokrat sem že rekel, da je ta tendenca morda ena najbolj nevarnih v zgodovini OZN.

Druga sestavina dela organizacije je njena vloga gonilna sila sprememb po mirni poti. Od svoje ustanovitve je organizacija igrala ključno vlogo v procesu dekolonizacije. Brez nje bi bil ta proces veliko bolj krvav, daljši in bolj uničevalen tako za kolonialne sile kot za nekdanje kolonije.

Veliki izziv

Zdaj smo priča še bolj fascinantnemu obdobju tega obdobjevanja sprememb — urejevanju odnosov med razvitimi državami in državami v razvoju. Ta napor za prilaganje, ki mu včasih pravijo »dialog Sever-Jug«, je nadomestil problem odnosov med Zahodom in Vzhodom kot poglavitne teme naše dejavnosti. Temu prilaganju smo priča ne samo v politični dejavnosti organizacije, temveč še bolj v prizadevanju za rešitev svetovnih problemov, ki so se porodili s tehnološkimi spremembami in z naraščajočo medsebojno odvisnostjo, ter v sedanjih akcijah za uveljavljanje nove mednarodne ekonomske ureditve. Takega cilja si pred desetimi leti še ne bi mogli zamisliti in tudi danes je naloga neznansko zapletena, ovire pa velikanske. Izboljšanje gospodarskih odnosov vseh držav in skupin držav na vsem svetu: kakšen naznanski izziv! Mislim, da se ga je mogoče lotiti le v

Personalni premiki na Kitajskem

Pretok najvišjih funkcionarjev iz provinc v Peking

Nova vsebina demokracije: disciplina v okviru pravnega sistema

Podpredsednik kitajske vlade Deng Xiaoping je 16. januarja v Pekingu govoril 10.000 funkcionarjem, ki jih uradno imenujejo kadri. Kaj jim je govoril, v tisku doslej niso objavili, na podlagi dogovora, ki so sledili, pa tuji opazovalci v kitajski prestolnici sklepajo, da je šlo za daljnosežne odločitve, ki so jih po mnenju tistih opazovalcev sprejeli na nekakšnem »delovnem sestanku« najvišjega kitajskega vodstva nekaj dni prej; o tem domnevnem sestanku ni bilo v tisku ne kje druge nobene uradne zabeleške

Kakšni dogodki so tuje v kitajskem glavnem mestu navedli na misel, da se »nekaj pomembnega« dogaja?

Nekaj dni po Dengovem sestanku s tisoči funkcionarji je pekiški Ren Min Ri Bao na kratko sporočil, da so slovitilni časopisi, izpisani z velikimi ali manjšimi ideogrami »dazebao« – usahnili in da to pravzaprav ni tista oblika izražanja svobodnega mnenja, ki bi bila potrebna za demokracijo. Čez nekaj dni pa so se ob različnih priložnostih pojavila v tisku sicer znana imena z novimi uradnimi funkcijami. Strokovnjaki, ki z drobnogledom spremljajo »gibanje« imen in funkcij, so prišli do sklepa, da gre za obširne migracije funkcionarjev iz provinc v Peking, za številne kadrovske zamenjave v upravnem in partijskem aparatu pa tudi v armadi. Na podlagi teh registriranih premikov je prišlo do sicer popolnoma špekulativnega sklepanja, da so se na te omenjenem »delovnem sestanku« odločili za reorganizacijo oblasti, katere skrajna posledica bi bila ločitev funkcije predsednika državnega sveta (predsednik vlade) od funkcije predsednika partije; po Maovi smrti združuje obe funkciji Hua Guofeng.

Da bi lažje postavili to dogajanje v čas in prostor, bi kazalo navesti nekaj koordinatnih točk, ki najbrž vsaj posredno pogovorno notranjopolitične dogodke na Kitajskem.

Kitajske koordinate današnjega trenutka

Kitajska je stopila v novo leto že z dokaj natančnimi predstavami, kako naj bi potekal proces »štirih modernizacij«: številne programe so morali prilagoditi stvarnim možnostim dežele; prvi korak, ki je Kitajsko s podražljivostjo živil za 30 odstotkov 1.

okviru OZN, kjer so zastopani malone vsi ljudje sveta.

Tretja velika sestavina dejavnosti OZN je poskus, da bi že zdaj načrtovali prihodnost človeka v perspektivi globalnega sodelovanja. Podobno kot v vseh političnih organizacijah, se tudi tiste, ki delajo v OZN, rade prepustijo sedanjim problemom in zahtevam. Toda te takojšnje in nujne naloge nas ne smejo ovirati, da si ne bi ustvarili vizije o prihodnosti. Mislim celo, da je bistveno, da jo imamo nenehno pred očmi, če hočemo ohraniti ravnotežje in usmerjati brni in begajoči svet, v katerem živimo, v skladu z njo.

Vsaka konkretna naloga, vsak odgovor na dani položaj mora upoštevati ne samo takojšnje cilje, temveč nas, če je le mogoče, približati varnejši in pravičnejši ureditvi. Mislim, da take ureditve ki bi jo sprejeli vsi narodi, ni mogoče s kakim čudežem doseči čez noč. Vendar sodim, da moremo in moramo ustvariti najboljši sistem upravljanja svetovnih zadev; za to pa moramo v vsaki debati videti priložnost za izmenjavo mnenj, pred vsako nevarnostjo moramo ustvariti skupno fronto, se naučiti resničnega sodelovanja in izostriti svoj smisel za obči interes. Natanko vemo, da je sodelovanje na nekaterih področjih (razoroževanje, varstvo okolja, energetski problemi) že zdaj edina obramba pred kaosom, nazadovanjem oziroma uničenjem. Združeni narodi po predvsem dolžni širiti območje, na katerem se srečujejo skupni interesi suverenih držav, in ustvarjati sprejemljiva sredstva, da bodo te države v imenu splošnega interesa in v dolgoročni perspektivi prostovoljno omejevale svoje pristojnosti. V vsaki državi posebej so individualne pravice v veliki meri že podrejene skupnemu interesu. Zdjaj mora analogno disciplino sprejeti skupnost narodov. K temu cilju je v veliki meri usmerjeno dolgotrajno delo različnih organov OZN. Mislim, da spriči političnih in psiholoških danosti našega obdobja ne obstaja nobena druga realistična formula kot to

novembra približal »objektivnim tržnim zakonitostim«, je načrtovalce in politike opozoril na to, kakšne socialne premike in napetosti bo kot »slepega potnika« neogibno pripeljala s seboj »četrtna modernizacija«. Kitajska usmeritev po novi, v praksi še neraziskani poti je padla v čas, ko se je Kitajska bolj kot kdaj doslej angažirala v mednarodnem življenju na vseh vzporednih in poldnevnikih. Ta angažiranost ni samo posledica želje in odločenosti, tudi v mednarodnem prostoru stori vse, kar pomaga in pospešuje četrtno modernizacijo; je tudi posledica okoliščin, da Kitajska v sedanjem mednarodnem trenutku hoče (in najbrž tudi mora) v svetu kot materialno sicer neenakopraven partner nastopati v politično enakopravnem partnerstvu z atomskimi in gospodarskimi velikankama, ki sta prav sedaj po logiki ravnotežja strahu na čedalje višji ravni zašli v hudo blokovsko konfrontacijo. V njej ima Kitajska svoje mesto, neodvisno od interesov ene ali druge velike atomske in gospodarske sile. Ta okolnost prav gotovo otežuje vpliva na celovito načrtovanje dolgega obdobja »štirih modernizacij«, ki je že samo po sebi obteženo s številnimi neznankami, za katere tudi najboljši planerji ni mogoče z gotovostjo izračunati absolutnih količin – ne gospodarskih, ne političnih in socialnih, ne zunanjepolitičnih.

Upoštevač to silnice, ki bodo s številnimi drugimi dolgo in najbrž sunkovito delovale v prostoru preobražajoče se kitajske stvarnosti, je torej logično domnevati, da želi kitajsko vodstvo ustvariti take vzvode oblasti, da bo z njihovo pomočjo lahko hitro, učinkovito in s čimmanjšimi notranjimi pretresi reagiralo in vse predvidene in nepredvidene šoke in krče, ki jih bo porajal proces »četrtno modernizacije«.

Konec »pekiške pomladi«

Ukinitve znamenitih »dazebao« na prvi

tegobno, očitno neskončno in včasih razočaraj polno iskanje boljše svetovne ureditve.

Po mojem bi napak ravnali, če bi se zaradi počasnega napredka prepustili malodušju. Rim ni nastal v enem dnevu in cilji, ki jih poskušamo doseči, so neskončno ambiciozni, pogosto pa tudi radikalno novi. Najprej ugotovimo, da že doseženi rezultati še zdaleč niso zanemarljivi. Nekatere leta 1945 še docela neuveljavljene ideje so danes že splošno sprejete. Seveda, nekatere zamere sem ter tja še pridejo na dan, toda že vzpostavljeno dialog ni po svoji vsebini, bogastvu in obsegu nič manj pomemben. Vlade se še vedno ravnaajo predvsem po zahtevah suverenosti in nacionalnih interesov, vendar so čedalje bolj pripravljeni upoštevati svetovno ureditev, zasnovano za solidarnost, katere sestavina je tudi prenos odgovornosti in širših pooblastil na mednarodne ustanove. In prepričan sem tudi, da je danes vsaka država, deloma tudi po zaslugi OZN, bolj obveščena o stališčih drugih, o njihovih težnjah in bojznih.

Če se bomo znali izogniti nevarnosti splošnega konflikta, bi morali biti sposobni pogloma uveljaviti elemente svetovne ureditve, ki bodo spremenili naš planet v gostoljubnejši in varnejši svet. To je orjaska, na dolgo obdobje zastavljena naloga, toda Združeni narodi dajejo enkratno priložnost za njeno uresničitev, če jo bodo njene članice hotele izkoristiti.

Medsebojna neodvisnost

Vizija, ki jo skušam obdržati pred očmi, je vizija sveta, v katerem se bodo vlade in ljudstva naučila delati solidarno in združevati svoje napore v korist velikih skupnih stvari, to je vizija sveta, v katerem bo medsebojno razumevanje odpravilo predsodke, jalove in pogosto nevarne spopade, sveta, v katerem bosta razum in duh sodelovanja bolj vrlina močnih kot pa alibi šibkih, sveta, ki bo spremenil medsebojno

pogled na dogodek, ki bo »pretresel svet«. Po prvem obdobju »sto cvetov«, ko naj bi se razvijalo »sto miselnih sol« in med seboj »tekmovalo sto naziranj«, je proti koncu petdesetih let prišla zmraz, ki je brez posebnih pretresov končala to kratko obdobje, v kitajski zgodovini prej izjema kot pravilo. Toda kot je bila teza o »sto cvetovih« voluntaristična, je bil tudi njen konec voluntarističen.

Drugače je bilo s procesom, ki mu je bil pojav »dazebao« samo zunanji izraz. Deng Xiaoping je bitko proti radikalizmu »zločinke četverice« v javnosti izbojeval v imenu demokratizacije, ki ji je dal konkretno, ne abstraktno vsebino: svobodno izražanje tudi napačnih mnenj, tabujev za svobodno razpravo ni itd. Skratka, v formulaciji »demokratični centralizem« je bil dan poudarek na »demokratični«. Še več, z najvišjega mesta je bilo povedano, da »četrtna modernizacija ni mogoča brez demokratizacije«. V tej evforiji »pekiške pomladi« leta 1978 in spomladi lanskega leta sta »Xidane« (zid demokratije) in »dazebao« postala institucija, ne samo pojem v delu javnosti večjih kitajskih mest, marveč ustanova, sankcionirana v 45. členu ustave z izrecno omenbo »dazebao« kot primerne sredstva za izražanje svobodnega mišljenja. Nekoliko poenostavljeno povedano: tista elita plast razumnikov, ki naj bi največ prispevala k uspehu »četrtno modernizacije«, je bila mobilizirana proti ostankom radikalizma iz kulturne revolucije v imenu te in take oblike demokratizacije, ki v kitajskih razmerah najbrž ni in ne more biti bistvena duhovna vsebina modernizacijskega procesa: medtem ko je za ozki krog izobražencev demokratizacija v možnosti, da postavlja pod vprašaj vse etične in politične elemente, ki so bili tri desetletja temelj kitajske družbene ureditve, je za stotine milijonov kmetov demokratizacija v večjem obsegu hrane, v združevanju ločenih družin in v množici drugih »drobnih«, za njihov življenjski obstoj pomembnih stvari.

odvisnost v odliko ob tem pa dopušča različnost in svobodo. Jutrišnji svet bodi svet, v katerem bodo pravica, dostojanstvo človeških bitij in človekove pravice obče spoštovane, svet, katerega bogastva bodo izkoriščali v splošno korist in jih pravičnodelili, svet, v katerem se bo peza revščine, lakote in boleznih znatno zmanjšala. Mir, ki bo vladal v tem svetu, bi vzpodbujal ustvarjalni duh vseh, v okviru dobrohotne ureditve bi bil bolj naklonjen tudi svobodnemu izražanju.

Mislim, da taka vizija ni naivna ali neresničljiva. Funkcije generalnega sekretarja opravljam že pet let. Teh pet let mi je dalo trdo lekcijo o realizmu in me naučilo jasno videti tako slabosti kot veličino človekove narave. Moja vizija sveta se gotovo ne bo uresničila v času mojega življenja, vendar ne vidim nobenega razloga, zakaj se ne bi uresničila v primernem času. In če dobro razmislimo, ni nobene druge sprejemljive rešitve.

Izkušnje so me naučile, da ni nič bolj daleč od realizma kot cinizem in vdanost v usodo, in da ni nič bolj trdno kot odločen in k stvarnemu odprt idealizem. Cilji in načela ustanovne listine so napredek največjega in najbolj uničujočega konflikta, kar jih je kdaj doletelo človeštvo. V njih odseva ideje ljudi, ki so se potem, ko so izkusili pekel, odločili, da bodo prihodnjim generacijam prihranili take preizkušnje, ideje realističnih in preizkušenih ljudi, ki so spoznali strahote in trpljenje vojne. Ne vem, zakaj bi dvomili o veljavnosti njihovih idej in idealov po dvaintridesetih letih relativnega mira. Dejstvo, da so težave tako velike, niti najmanj ne opravičuje tega, da bi vizijo pravičnega in mirnega sveta spravili v kraljestvo sanj.

Ne verjamem v čudeže in ne računam na spektakularne uspehe. Sicer pa eni in drugi le redko povzročajo resničen politični napredek. Prepričan pa sem, da so Združeni narodi najboljša priložnost za vse, ki verjamejo v sposobnost človeka, da si sam kuje svojo usodo.

Enakost v revščini, ki je bila do pred nekaj leti povzdignjena na piedestal nacionalne vrline in ponosa, je bila tako rekoč čez noč vržena s tega abstraktnega piedestala. Kitajskim množicam je sicer petletni načrt in »dolgi pohod v modernizacijo« postavil cilje oprijemljive blaginje. Toda pot do cilja je dolga, polna neznank, odrekanja in nemara tudi drugačnega razporejanja socialnih silnic, kot so ga bile kitajske množice vajene doslej. Skratka: obeti večje materialne blaginje v megleni prihodnosti ne odtehtajo zahtev in pričakovanj, ki so se sprostila, ko so vrgli z marmornatega podstavka kult »enakosti v revščini«. V tem je najbrž temeljno protislovje, s katerim mora kitajsko vodstvo računati vsaj v prehodnem obdobju. Spriči številnih neznanih količin v zapletenem procesu ni mogoče z gotovostjo določiti, kdaj se bo tehtnica umirila v vsaj približnem ravnotežju med pričakovanjem in med tistim, kar je moč dati.

V takih razmerah je razumljivo, da je ugašana institucija »zidu demokratije« in »dazibao«, ki je v določenem obdobju končnega, javnega spopada z ostanki radikalizma iz kulturne revolucije kot meteor zablestela na nebu, kjer ji ni bilo naravno mesto, in potem ugasnila v stvarnosti, ki je ni odsevala. Demokratizacija je v takih razmerah dobila drugo, imperativno vsebino: disciplina, red in prizadevanje. Vendar je bila ta vsebina postavljena v okvir, kar kršnega Kitajska v novejši zgodovini ni poznala. Po treh letih intenzivnih priprav in burnih, včasih žolčnih razprav na vseh ravneh je Kitajska dobila prvi sodobni kazenski in civilnopravni zakonik. Na nogo je bil postavljen pravni sistem, ki je z vsemi začetnimi težavami, pomanjkljivostmi in dvomnostmi stekel ob intenzivni asistenci javnih občil. Ta veliki trenutek kitajske stvarnosti je strjen v načelno postavljene aksiomi: nihče ni nad zakonom; ne osebnost, kakršnokoli je njena funkcija, ne institucija, kakršnokoli je njeno poslanstvo.

»Red, disciplina, prizadevnost«

Pojem demokratizacije, katere vsebina so red, disciplina in prizadevnost, je bil torej postavljen v okvir pravnega sistema in ne več v prostor političnega in propagandnega voluntarizma kot v obdobju kulturne revolucije. Ta je po dolgi, mučni in včasih dramatičnih peripetijah naposled dobila uradno oceno: vseskozi negativno in mračno obdobje kitajskega revolucionarnega procesa.

Na dlani je, da sam pravni sistem ne more dati političnega, gospodarskega in socialnega odgovora na probleme, ki jih po objektivni nui sprošča celoviti proces modernizacijske preobrazbe. Naj jih omeni-mo nekaj.

● Rentabilnost je postala vodilno geslo gospodarstva; v industriji je meja osterje začrtana kot v kmetijstvu, zato so poskušali podjetja razdeliti v tri kategorije po štirih merilih gospodarnosti: delovna storilnost, gospodarna uporaba materiala, gospodarna zaposlitev delovne sile, kakovost in izbira izdelkov ter uspešna prodaja. Podjetja, ki zadoščajo vsem štirim merilom, so označena kot zgleđna in ne potrebujejo državne intervencije; podjetja, ki so zadoštila trem kriterijem ali dvema, bodo podvržena državnim sanaciji; ostala podjetja bodo morali zapreti. Spriči razsežnosti Kitajske si ni težko predstavljati globokih socialnih in finančnih pretresov, ki jih bo povzročila taka selekcija, če bo dosledno izvedena.

● Milijone mladih ljudi iz mest so poslali na podeželje z obljubo, da bodo lahko nadaljevali študij na univerzah, ko se bodo vrnili. Pritisk na univerze in visoke šole je sedaj desetkrat ali dvajsetkrat večji od zmogljivosti visokega šolstva. Stisko povečuje neprožnost sistema samega, ki dovoljuje samo internatski način šolanja, ne glede na to, ali stanujejo študenti v mestu

šolanja ali so iz drugih krajev in potrebujejo internat. Tako stanje neti eksplozivno razpoloženje med mladino, ki se je po vrnitvi – organizirani ali samovoljni – znašla zunaj šolskih vrat in brez dela. Podpredsednik vlade Li Xiannian je 5. julija lani ocenil, da je takih približno 20 milijonov.

● Zaradi pomanjkanja kapitala se investicijska politika ravna – vsaj namen je tak – po selektivnih načelih. To pomeni, da bodo nova podjetja nastajala v pokrajinah, ki so še sedaj na relativno visoki razvojni stopnji, v njih pa bodo dobili zaposlitev tisti, ki so že po objektivni danosti privilegirani, se pravi predvsem sposobni, v industriji uporabi ljudi iz mestnega okolja. Kako preprečiti, da bi se socialne razlike med mestom in vasjo, med razviti in manj razviti deli države z modernizacijo ne povečevale, je problem, ki bo najbrž še dolgo delal sive lase politikom in sociologom; vsaj v tolikšni meri kot vprašanje, kako mobilizirati ustvarjalni zagon vsakega posameznika v razmerah, ko že majhna materialna spodbuda povzroči občuten socialni premik in socialne napetosti med prebivalci dežele, v kateri živi skoraj 800 milijonov ljudi od zelo intenzivnega kmetijstva na izredno nizki tehnični ravni. Se pravi od kmetijstva, iz katerega brez velikih naložb ni mogoče iztisniti bistveno večjega hektarskega donosa, vsaka modernizacija v kmetijstvu pa bi po načelu rentabilnosti naložbe »pregnala« z zemljo določeno število kmečkih delavcev. Le-ti bi v takem primeru samo povečali že tako močan pritisk na omejeno število delovnih mest zunaj kmetijstva.

»Migracije« vodilnih kadrov

To so najbrž samo bežni obrisi hudih in celovitih, med seboj se prepletajočih problemov, ki jih bo moralo v naslednjih desetletjih reševati kitajsko vodstvo. Tako gigantski posel lahko uspešno opravi samo močna centralna oblast, s čemer ni mišljena centralistična.

Zato ni naključje, da so tuji v Pekingu ob personalnih premikih zadnjih tednov postavili domnevo, da dotok kadrov iz provinc krepi tisto jedro centralne oblasti, ki postavlja sodobni gospodarski razvoj na vrh vseh prioritet; oblasti ki bje naporno in zapleteno tekmo s časom in ki mora upoštevati vrsto objektivnih danosti, katerih v doglednem času preprosto ni mogoče spremeniti.

Kaj lahko spriči diskretnosti, ki je na Kitajskem značilna za vse, kar zadeva osebnost, razberemo iz nedavnih personalnih sprememb?

Iz provinc so prišli za podpredsednike vlade trije prvi sekretarji: Wan Li iz Anhuija, Peng Zhong iz Shanghaija ter Zhao Ziyang iz Sichuana, po številu prebivalcev največje province, ki jo je njen dosedanj prvi sekretar spremenil v tisto, kar imenuje »gospodarsko laboratorij« za eksperimente v modernem gospodarstvu«. Vsi trije štejejo za dolgoletne Dengove sodelavce, kar pomeni, da bodo v Pekingu okrepili tisto »gospodarsko strujo«, ki je v svetu postala znana po Dengovi prisposodbi: »Dobra je tista mačka, ki lovi miši, ne glede na to, kakšne barve je«.

Kombinacije, ki jih tuji v Pekingu delajo v zvezi z Zhao Ziyangom, so seveda spekulativne, brez otpljive podlage, so pa za sedanjí čas značilne. Po tem domnevah se namreč pripravlja tudi reorganizacija na samem vrhu oblasti. Sedanjí predsednik partije in predsednik vlade Hua Guofeng naj bi se v dogledni prihodnosti posvetil izključno partijskemu delu, medtem ko naj bi Zhao Ziyang prevzel najvišje upravne posle, se pravi, postal predsednik vlade. Tisti, ki so šli najdlje v domnevah te vrste, so predvidevali »dogodek« postavili tudi v časovni prostor: po obisku, ki naj bi ga v Tokiu in Washingtonu opravil Hua Guofeng še v funkciji predsednika vlade in partije.

Domneva je zanimiva predvsem zato, ker se spriči številnih problemov, ki čakajo najvišje kitajsko vodstvo, zdi nekako logična v splošni optiki tega vodstva in spričo

razvojne poti, ki jo je začrtalo. Na zadnjem kongresu partije je bilo namreč dokončno potrjeno, da politika ni nad konomiko in njeno objektivno pogojeno zakonitostjo. Tako zastavljeni razvoj pa od obeh elementov oblasti zahteva polno angažiranost in nenehno usklajevanje dela enega in drugega.

Kompromisna sprememba v armadi

Do pomembnih premikov je prišlo tudi v vojski. Mesto komandanta pekiškega vojaškega okrožja je zapustil general Chen Kilian. Nasledil ga je dosedanjí politični komisar tega okrožja Qin Qiwei. Ta zamenjava je po prepričanju vseh nova potrditev za politični ton, ki ga od oktobra 1976 dalje vse bolj izrazito daje podpredsednik Deng Xiaoping. Chen Kilian je bil namreč v zadnjih letih nekajkrat sporna osebnost v kitajski politični javnosti. Po Maovi smrti so mu očitali, da je bil tudi on odgovoren za aprilske dogodke na Tien An Menu, leta 1976 (krivava zadržitev demonstracije proti šanghajskim radikalom, ki so bili takrat še vpliven element v kitajskem vrhu), ki so bili v končni uradni oceni označeni kot »kontrarevolucionarni dejanja zločinske četverice«, hkrati pa so ga označevali kot »poveljnika, ki je bistveno prispeval k strmoglavljenju te četverice oktobra istega leta. Medtem ko je moral nekdanji pekiški župan Wu De že prej s svojega položaja zaradi negativne vloge v dogodkih na Tien An Menu, se je Chen Kilian umaknil šele sedaj, njegovo mesto pa je prevzel Qin Qiwei, v petdesetih letih najbližji sodelavec Deng Xiaopinga v Sichuanu in eden od redkih visokih oficirjev, ki so med kulturno revolucijo – podobno kot Deng – popolnoma izginili s prizorišča.

S to rokado in z imenovanjem Jing Mina, tudi Dengovega političnega prijatelja, za prvega sekretarja province Hebei, v kateri ima Peking kot glavno mesto status avtonomnega okrožja, se je Dengov položaj nedvomno močno okrepil.

Prevladuje prepričanje, da je do teh sprememb prišlo po soglasni odločitvi v najvišjem vodstvu, čeprav vse kaže, da je bilo okrepitve Dengove linije v osrednji oblasti treba plačati s kompromisnimi rešitvami v provincah. Civilno in vojaško oblast v provinci Sichuan, – ta je zaradi ključnega položaja med kitajskimi provincami v nekem smislu barometer – sta namreč dobila Tan Qilong in Yu Diahuang. Obema je lastno, da ne štejata med Dengove politične prijatelje in sodelavce, da sta postala člana CK v času, ko je bil Lin Biao obrambni minister, in da sta bila na prejšnjih funkcijah v Qinghaiju in Notranji Mongoliji kritizirana. Tudi še ni znano, kdo bo prevzel vojaški okrožji v Landzhouu in Wuhanu, kar prav tako ni nepomembno v času, ko je armada kot celota zelo občutljiva: prilagajanje gospodarskih programov stvarnosti je oskrnilo njene razvojne ambicije, v načrtu je generalsko zamenjava vodilnih oficirjev (generalski so v veliki večini stari več kot šestdeset let), razen tega pa so civilni politiki pred kratkim sprožili široko zastavljeno kampanjo proti »privilegijem visokih kadrov v armadi« in so meščani Pekinga in drugih mest pred kratkim zvedavo opazovali oficirje, ki so s pometanjem cest in z odvažanjem smeti v smislu kampanje proti privilegijem na ta način potjevali povezanost med ljudstvom in armado.

Povedano naj bi bilo po sili razmer najbrž ne povsem točna skica o Kitajski, kakršna je videti od zunaj v obdobju, ko se v notranjosti samodejno sproščajo težko obvladljive silnice kot objektivna in neogibna posledica sprejete razvojne poti, in hkrati v času, ko je v svetu po logiki mednarodnega razpleta dežela angažirana v dogajanju, ki ne more ostati brez vpliva na njen notranji razvoj. Vtis, ki se spričo vsega ponuja, je, da njen dolgi pohod v svet razvitih dežel ne bo ne premočten in brez nihanj, ne brez pretresov.

Miran Suštar

foto Joco Znidaršič

Katalonija bo dobila nov parlament

Razžarjena volilna arena, desnica napada

Uno no es nadie – eden ni nihče, je vodilo katalonskih komunistov v skupnem boju

Dober mesec še loči Katalonijo od prelomnice v najnovejši zgodovini te najbogatejše in najbolj razvite španske pokrajine: 20. marca bodo šli Katalonci na volišča in po 41. letih bodo spet dobili svoj parlament, potem ko je Franco iz maščevanja do republikanske goreče Katalonije leta 1939 nasilno ukinil njeno samostojnost. Če bi ostalo ob marčnih volitvah razmerje sil, kakšno je v zdajšnji začasni katalonski vladi – generalitat – in v občinah, kjer so nove uprave lani volili, bi spet slavila pomembno zmago združena levičarska, komunistična in socialistična. Takšen položaj pa ne ustreza niti desno usmerjeni španski vladi v Madridu niti vladajoči buržoazni stranki convergencia democrática, ki druge pokrajine (Aragón, Asturija, Estremada, Navarra itd.) prepričljivo obvladuje. Zato se v predvolilnem vzdušju stopnjuje pritisk na levo, čedalje močnejši so poskusi, da bi jo razbili, saj bi vladajoči stranki levičarska lokalna vlada v Kataloniji in morda še v Andaluziji (tudi tu so možnosti levice po tradiciji zelo velike) povzročila veliko sivih las.

Praden se spustimo v vročo predvolilno arenjo v Kataloniji, velja najprej omeniti tri primere, ki kažejo, da že znotraj komunistične partije Katalonije PSUC (Partit Socialista Unitat de Catalunya) – partije, ki je na decembrski konferenci sprejela usmeritev, da bo odprta, sposobna zbrati okrog sebe vse revolucionarne in napredne sile za pot v

socializem – ni popolne enotnosti, ki bi edina zagotavljala, da bi se napovedi o volilnih rezultatih lahko uresničile.

Začnimo z najbolj svežim primerom: ena izmed lokalnih organizacij PSUC je s 121 glasovi »za« in s 113 glasovi »proti« podprla sovjetski poseg v Afganistanu in sprejela tudi predlog, naj se evrokomunizem črta iz programa PSUC. Podobne podpore potem res ni bilo več, kaže pa na nerazumevanje dela članstva. Hkrati jo lahko ocenimo kot rezultat nekakšnega omahovanja vodstva španske partije, kako naj reagira in kdaj, kar zadeva sovjetsko intervencijo v Afganistanu. Najprej se je o njej zelo umirjeno razpisalo glasilo KP Španije »Mundo obrero«, neodločnost v stališčih pa je šele pred dnevi prekinil generalni sekretar Komunistične partije Španije Santiago Carrillo, ki je ob obisku v Rimu ostro obsodil – enako kot Enrico Berlinguer – sovjetski poseg v Afganistan in ga ocenil kot kamen spotike v mednarodnem delavskem gibanju.

Že na konferenci katalonskih komunistov je bila izražena zahteva, ni pa dobila podpore večine, da se PSUC zapre v lastne okvire, da ne sodeluje niti s socialisti niti z drugimi partijami – med njimi tudi ne z zvezo komunistov Slovenije, s katero se sicer stiki nenehno poglabljajo – in da bi evrokomunizem črtali iz programa katalonskih in španskih komunistov.

Tretji primer je iz prvih letošnjih dni, ko je Katalonija dobila svoj statut in s tem večjo avtonomijo. V manjšem katalonskem mestu, kjer so na oblasti socialisti in komunisti, je zavladalo ob avtonomiji tolikšno navdušenje, da so v hipu Cervantesovo ulico preimenovali po nekem lokalnem piscu, češ, kaj bodo Katalonci slavili kastiljskega pisatelja.

Tako pač reagirajo Katalonci, znani po tem, da so sposobni iz kamna narediti kruh, in tudi, da po temperamentu ne zastajajo prav nič za drugimi Španci. Se vedno pa so Katalonci prepričani, statut pa je njihovo prepričanje potrdil, da se do samostojnosti pride lahko z bojem brez orožja, v primerjavi z Baski, ki svojo nezadovoljstvo nad delno avtonomijo spreminjajo v teroristične napade, v katerih je bilo samo ta mesec že deset mrtvih.

Kakšni so računi katalonskih komunistov za 20. marec? V parlamentu, ki bo zgodovinski korak v toliko zeleno in z dolgotrajnim bojem in žrtvami pridobljeno avtonomijo, bo 135 poslancev. Od teh naj bi jih bilo po sedanjem razmerju sil 45 iz vrst socialistične stranke, 25 pa članov PSUC, torej bi imela združena levičarska večina v parlamentu, s tem pa tudi v vladi. Osrednje oporišče komunistov – ti imajo ob 40.000 članih tudi na sto tisoče volilnih tako imenovanih pripadnikov, ki niso člani partije, volijo pa komuniste – je Barcelona, kjer računajo, da naj bi bilo izvoljenih 18 poslancev – komunistov, trije v provinci Taragoni, dva v Leridi in eden ali dva v Geroni. Napovedi so na osnovi lanskih pomladanskih volitev v občinske uprave, na katerih so katalonski komunisti zmagovito nastopili, združeni s socialisti. To je bil izreden uspeh, vendar so kasnejši dogodki (zlasti referendum o statutu, kjer je prišla na volišče manj kot polovica volilnih upravičencev) pokazali, da navdušenje plahni.

Poznavalci razmer celotno menijo, da je med ljudmi zavladalo nekakšno razočaranje, še posebej, ker je madridska vlada pustila občine na cedilu, zlasti v ekonomskih vprašanjih.

Predsednik centralnega komiteja PSUC Gregorio Lopez Raimundo se strinja s takšno ceno, dodaja pa še eno dimenzijo:

»Razočaranje je dvojno: splošno zaradi ravnanja in ukrepov madridske desne vlade, lokalno, če mu tako rečem, pa zaradi položaja občin. Pri prvem moram povedati, da vlada ni bila sposobna urediti osnovnega problema – nezaposlenosti. Po naši oceni je v Španiji milijon in pol ljudi brez dela, vlada sicer priznava samo število 1,2 milijona. Razen tega se vladna politika, čvrsto vezana na desnico, kaže v gospodarskih načrtih in ukrepih, saj so vsi usmerjeni, da se krepi le veliki kapital, medtem ko se v javnem sektorju druga za drugo vrstijo omejitve. Madridska vlada je tudi po-

stavila pod vprašaj pravice iz katalonskega statuta, ne sicer neposredno, pač pa s tem, da je dala zanje šestletni rok, kar pomeni, da bo tudi nova katalonska vlada imela zvezane roke.

Ko sem omenil lokalno razočaranje, sem mislil na katastrofalno dediščino, ki jo je frankizem zapustil občinam. Skoraj brez izjeme se dušijo v dolgovi, ki jih ne morejo poravnati; občinski proračuni niti ne zadoščajo, da bi plačevali občinske usluge, kaj šele, da bi bil v njih denar za perspektivne gospodarske ali komunalne naložbe. Tako ima, na primer, občina Barcelona 60 milijonov pezet dolga (pejeta je okrog 0,30 dinarjev – op. p.), industrijski Sabadell, središče tekstilne industrije s 180.000 prebivalci, dva milijona pezet itd. Ti dolgovi izvirajo iz tega, ker država ne vrača občinam v enaki meri denarja, ki ga morajo te vlagati v javni sektor, in pa tudi iz štiridesetletnega obdobja slabe administracije in korupcije, značilnosti Francove Španije, ki jih ni mogoče izkoreniniti čez noč. Karkoli je narobe, se ljudje obračajo na občine. Po eni strani je to pozitivno, saj kaže, da ljudje vse bolj zaupajo v občino, po drugi strani pa je občinska uprava – čeprav vladajo v njej komunisti in socialisti – nemočna, saj ne dobi niti najbolj potrebnega denarja, pravi Gregorio Raimundo.

Razočaranje, ki izvira torej iz nepravilnosti Madrida, da bi pomagal, in ekonomskih nesposobnosti občin – te si poskušajo pomagati z ukrepi, kot so pobiranje davkov, česar Franco ni počel, pa poostrenim pobiranjem podraženi prometnih kazni, prej pa so leta in leta na krčlice gledali skozi prste, vse to močno zmanjšuje popularnost levičarskih občinskih uprav – desnica s pridom izkorišča. Po lanskem volilnem porazu v Kataloniji se je desnica zdramila, poskuša si tudi v tej pokrajini pridobiti oblast, kot jo ima drugje pri Španiji. Vse pogostejši so poskusi, da bi razbili enotnost levice, da bi razcepili napredne sile. To se je desnim silam že po-

sečilo, ko je šlo v Španiji za tako imenovani statut delavcev. Socialistični sindikati so ga podpisali, komunistični sindikati (comisiones obreras – delavske komisije) pa niso, ker so prepričani, da omejuje že tako skromne pravice delavcev in daje večjo pooblastilo podjetnikom, vključno z večjo možnostjo odpustitve delavcev. V Kataloniji se ti poskusi kažejo v tem, da desnica, ki je v očitni ofenzivi, poskuša prepričati socialiste, kako so sami sposobni zmagati na volitvah 20. marca, in da je njihov pakt s komunisti nepotreben. Se zlasti, ker se je PSUC odločila za predsednika nove vlade kandidirati 60-letnega advokata in zgodovinarja Josepa Beneta i Morella, ki pa za svojo kandidacijo ni dobil podpore pri socialistih.

»Vsaka stranka bo šla na volišče s svojimi kandidati,« pojasnjuje predsednik centralnega komiteja PSUC. »Se vedno računamo, da bomo kot združena levičarska uspešni, da bomo dobili večino v parlamentu. To je edini pogoj in način, da bo Katalonija po 41 letih dobila napredno vlado. Če bi se posrečili poskusi, da bi leve sile razdružili, bi to pomenilo prevlado desnice, s tem pa tudi upočasnjeno nadaljnjo samostojnost Katalonije. Računamo, da se nam bo tudi tokrat, podobno kot na občinskih volitvah, priključila stranka katalonskih nacionalistov, saj je za našo deželo bistveno, da ne naredi koraka nazaj, ki bi ga sicer z desničarsko vlado. Zmaga katalonske levice bi veliko pomenila tudi v razmerju političnih sil v Španiji, saj bi se skupaj z naprednimi strankami v drugih pokrajinah, zlasti v Andaluziji, lažje uprli monopolu velikega kapitala, ki vlada Španiji.«

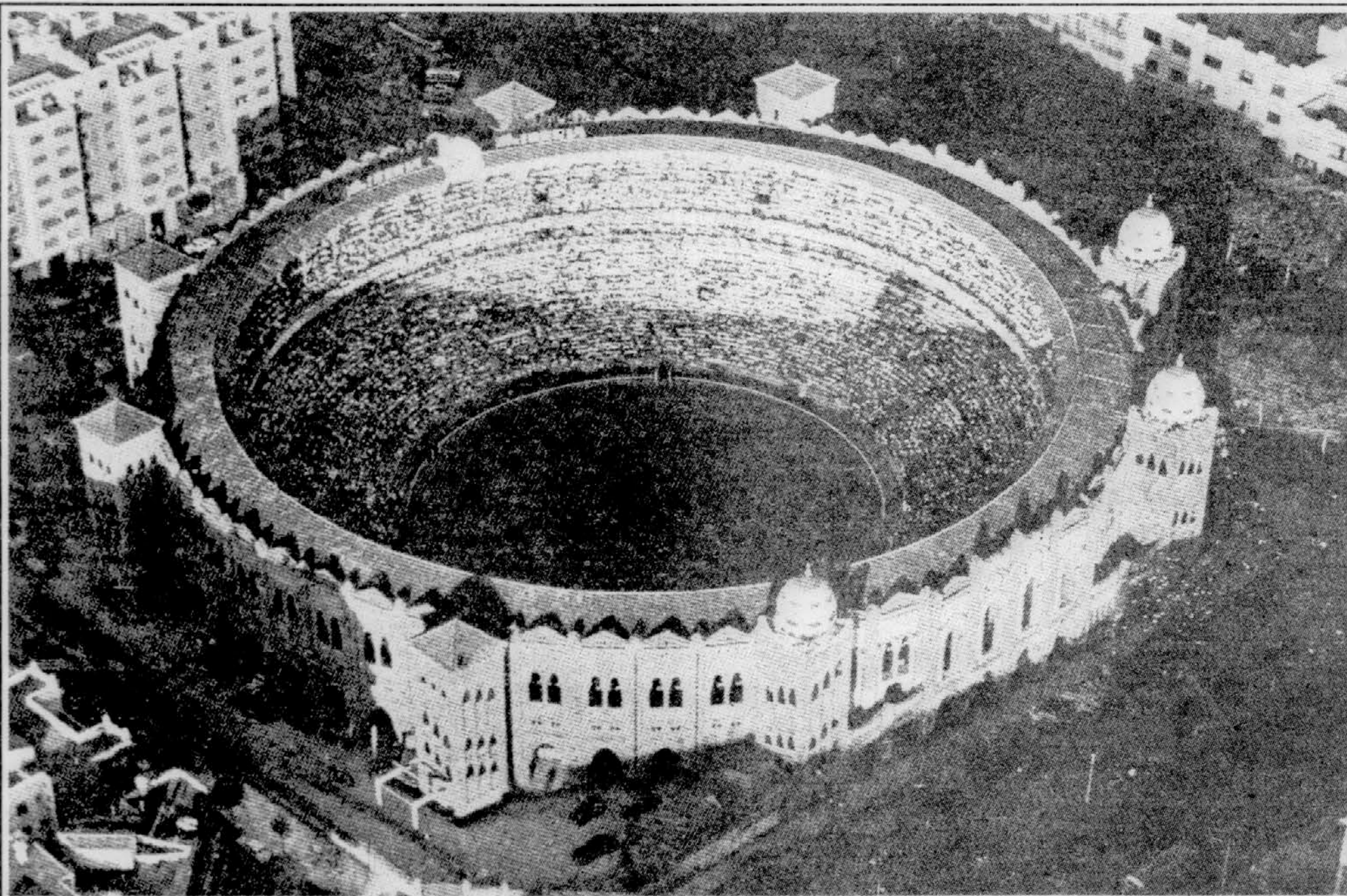
Razmere so se po razdoru, ki je nastal med socialističnimi in komunističnimi sindikati, res zaostriale, vendar Gregorio Lopez Raimundo pravi, da se to za zdaj še ne kaže na ravni občin. V teh ni pretрган pakt med socialisti in komunisti, nadaljujejo se skupne akcije: boj proti centralizmu Madrida, za večjo pomoč občinam, za javne šole in proti vladni politiki, ki je usmerjena

v favoriziranje zasebnih šol (v Kataloniji jih je 45 odstotkov), skupaj iščejo tudi pot iz gospodarske krize. Seveda pa je res, da v tako odločni partiji, kot so volitve v novi katalonski parlament, poteze partnerjev in nasprotnikov niso vedno predvidljive. Jasna je le usmeritev katalonskih komunistov, da bi dosegli kar najširšo levo fronto, ki bi s skupnim nastopom laho zagotovila napredek in nadaljnjo samostojnost Katalonije.

Zato je volilno geslo PSUC prenova avtonomne Katalonije v okviru kraljevine Španije. Gre za spremembo gospodarske strukture, saj predstavljajo tekstilci petino katalonske industrije, ki ne more več tekmovali z milijoni cenejših metrov blaga iz Indije, Kitajske, Japonske, iz dežel v razvoju, kjer je običajno prvi korak k industrializaciji dežele – tekstilna industrija. V geslu je zajeta tudi socialna prenova, ki naj zagotovi večjo socialno varnost in znižajo brezposelnost. Ta je posebej kritična, ker ostaja brez dela mladina v naponu moči, še preden se je sploh lahko zaposlila. Seveda je v predvolilnem načrtu še kako pomembna kultura v vsej razsežnosti, saj je bila dolgo sredstvo za diskriminacijo Kataloncev. Šele s statutom se pod Fracovo vladavino prepovedana katalonsčina spet prebija v šole (kot eden od jezikov, poučevanje pa še naprej ostaja v kastiljščini), na univerzo, v založbe in na televizijo. Nenazadnje naj bi Katalonci svojo avtonomijo lažje uveljavili, pravijo komunisti, v 38 okrajih (toliko jih je bilo pred državljansko vojno) kot jih zdaj v štirih administrativno vsiljenih provincih.

Uno no es nadie – eden ni nihče, je vodilo katalonskih komunistov, ki se bolj kot kdajkoli zavedajo, da je moč samo v enotnem nastopu. V enotnosti znotraj lastnih vrst in v skupnih akcijah s socialisti. Zadnjo besedo o tem, kako so ta prizadevanja uspešna, pa bodo imeli Katalonci 20. marca na voliščih.

Vlado Šlamberger

Arena v Barceloni (foto dokumentacija Dela)

Anton Kolendić: Ko je pritekla nafta (2)

Tudi sonce meče senco

Ko so nemški strokovnjaki izdelali načrt modernizacije pristanišča, se je emir Abu Dabija navdušil. Milijoni dolarjev so bili takoj pri roki, v deželo je prišlo več deset tisoč tujih delavcev, zabrnili so stroji in konec 1978 je pristanišče dobilo novo podobo.

Ko so leta 1977 začeli graditi pristanišče, je nemško-britanska družba, ki je dobila licenco za gradnjo, pritegnila vse razpoložljive sile v Evropi, med drugim tudi dve naši podjetji, da bi končali delo v pogodbenem roku. Med gradnjo se je pokazala na videz nepremostljiva ovira, ko je bilo staro pristanišče tako prenatrpano z ladjami z materialom in gradbenimi stroji, da so ladje po več mesecih čakale na razkladanje. V tem zapletu so se Nemci znašli in kupili 50 velikih ameriških helikopterjev iz ameriških vojaških rezerv v vietnamski

vojni. Helikopterji so pristajali na polnih ladjah in prenašali tovar na gradbišče. Strokovnjaki so izračunali, da se je nakup helikopterjev izplačal že v nekaj dneh, ko so hitro prepeljali na gradbišča cement, ki bi se že po nekaj tednih v tukajšnjih vremenskih razmerah spremenil v neuporaben kamen.

Pristanišče Abu Dabi smo obiskali kot turisti. V pristanišču je zdaj 22 pomolov za čezoceanske ladje, ki jih lahko raztovorijo v rekordno kratkem času. Ogledali smo si, kako so raztovorili kanadsko ladjo z žitom.

Šest debelih cevi, privezanih z močnimi črpalkami, je v nekaj minutah posesalo na stotine ton žita iz trebuha ladje v velik silos na nabrežju.

Na drugi strani je pomol samo za kontejnerske ladje, kjer so velika avtomatska dvigala brez enega delavca dvigala deset ton težke kontejnerje in jih spuščala na tovornjake, ki so odvažali jeklene zabojne.

V pristanišču ni čakanja, pristaniška uprava je uvedla posebno ugodnosti za ladje, ki so opremljene s kontejnerji, in denarne kazni za vsako ladjo, ki je iz kateregakoli vzroka niso raztovorili v napovedanem času. Uprava je po nemških izkušnjah na minimum zmanjšala formalnosti, zato je mogoče prijavo, plačilo pristojbin in dogovorov o raztovarjanju opraviti v nekaj urah, razen v petkih, ko je muslimanski dan počitka.

Takoj ko so začela delati moderna pristanišča v Perzijskem zalivu, so v velikih pristaniščih v Hamburgu, Pireju in Londonu znižali ceno tovornega prevoza. Zaradi hitro opravljenih iztovorov v pristaniščih Perzijskega zaliva ladjam ni bilo treba mesece čakati, ampak so že v dnevu, dveh iskalih nov tovar. Znano je, da v ta pristanišča dovažajo vsa mogoča blaga, odvažajo pa samo nafto. Ker je bilo prostora za ladje čedalje več, so se zmanjšale tudi cene prevoza. Pravijo, da je več spekulantskih ladijskih družb, ki so živele na račun dotokratne konjunkturo, zaradi tega prišlo na boben. Čedalje večja porazbada praznih ladij je upravi pristanišča v Abu Dabiju

omogočila sprejetje nenavadnega predpisa, po katerem v tem pristanišču ne raztovarjajo ladij, ki so starejše kot petnajst let.

Pristanišče sedaj deluje kot dobro utečeno tovarna v polnem razmahu. Nisem si ogledal tistega dela pristanišča, kjer natovarjajo tankerje z nafto, vendar zatrjujejo, da delo poteka izredno hitro in popolnoma avtomatizirano.

Po zgledu Abu Dabija so pohiteli tudi drugi emirati z izgradnjo in posodobitvijo pristanišč, za kar so vsega skupaj porabili več kot pet milijard dolarjev. Zgradili so devet pristanišč, največje v Džabel Aliju ima 75 pomolov, in na vseh lahko raztovarjajo tovore iz čezoceanskih velikank.

Lastnik največjega pristanišča v tem delu sveta je emir Rašid, ki s tem še ni zadovoljen, zato je sprejel idejo tehničnih svetovalec in lani so dvajset kilometrov od Džabel Alija že začeli graditi Port Rašid, za katerega obljublajo, da bo najmodernejše pristanišče na svetu. V pristanišču bo »samo« 22 pomolov za čezoceanske ladje, zato pa nič koliko avtomatskih črpalk za črpanje nafte v velikanske tankerje.

Ponos novega pristanišča naj bi bil največji suhi dovek na svetu, v katerem naj bi popravljali super tankerje z nosilnostjo do milijon ton. Do danes tako velikega tankerja še niso nikjer zgradili in tudi ne kaže, da bi katerakoli država kmalu zgradila takšen tanker. Po drugi strani so znani podatki, ki pravijo, da bodo ob sedanjih količinah črpanja nafte nahajališča in znane rezerve

rentabilne za izkoriščanje samo do leta 2.000.

Videti je, da tukaj nihče ni zaskrbljen nad temi podatki in tudi v uradnih krogih ne govorijo o tej tabu temi. Nafta prinaša emiratom desetine in desetine milijonov dolarjev na dan, vendar premorejo samo nekaj predelovalnih in in servisnih ter uslužnostnih obratov, gradijo pa samo dva velika proizvodna centra, tovarno glinice in aluminija v emiratu Dubaj in veliko cementarno v emiratu Ras Al Kaima.

Na vsakem koraku gradijo avto ceste, letališča, bolnišnice, palače, šladione, džamije, supermarkete, šole in nenaravne butike, nikjer pa trajnejših proizvodnih objektov za čas, ko bo nafta usahnila.

Ko se ponoči sprehaš po bleščeče osvetljenih ulicah novih mest, srečuješ nepregledne kolone mercedesov, cadillacov, nagledaš se prenapolnjenih izložb, v katerih je vse, kar si je mogoče zamisliti. Kar sam po sebi se ponuja sklep, da so tukaj dosegli višek superpotrošniške družbe v tem našem čudnem sodobnem svetu.

Star arabski pregovor pravi, da tudi sonce meče senco. Tukaj sence niso skrite v brezbriznem geslu »živi danes,« temveč jih je še veliko več...

V Abu Dabiju smo dobili posebno dovoljenje za obisk otoka Das, kjer je največje nahajališče nafte. Ko smo s to motorno jahto prispeli do otoka in pristali v čistem pristanišču, smo zagledali vrsto tovarov.

Otok meri nekaj manj kot osem kvadratnih kilometrov, še pred dvajsetimi leti ni bil naseljen, na otoku sta prevladovala pesek in kamenje, včasih so sem prišli ribiči, ki so preplašili edine prebivalce: jate galebov in kormoranov. Tako je bilo vse do leta 1960, ko so najprej na otoku, nato pa še v morju našli nafto, in to eno največjih nahajališč v Perzijskem zalivu z več kot sto izvirih.

Iz pristanišča smo takoj šli v rafinerijo z množico cevi, stolpov za črpanje in rezervoarjev. Iz rafinerije smo se napotili v petrokemijsko tovarno, ki boja sodi med največje in najmodernejše na svetu. V drugi superavtomatizirani tovarni pridobivajo tekoče pline. Spremljevalcu sem na kratko dejal, da me tehnika in tehnologija utrujata, in ga prosil, naj nam pokaže otoško življenje. »Saj tu je življenje, srce in utrip otoka in emirata,« je odvrnil in dodal, naj še malo potrpimo, da nam bo pokazal njihov ponos.

Odpeljal nas je na drugo obalo otoka, spet smo hodili skozi tovarne in nekakšne hodnike ter dvorane. Privedel nas je pred velikanske cisterne in rezervoarje in pojasnil, da tukaj pridobivajo iz morske vode visokokalitetno pitno vodo. Pojasnjeval je tudi tehnologijo procesa, vendar sem si zapomnil samo to, da pri desalinizaciji potrošijo ogromno električne energije in da procesa ne smejo prekiniti niti za hip.

Med skoraj triurnim ogledovanjem velikanskih tovarov smo videli samo kakšnih deset inženirjev in tehnikov in spremljevalce je

Glasbena novost

Zborom se da pomagati na več načinov

V Ljubljani je ustanovljen zborovski disko studio

Kam in kako se vozi naša pevska kultura, kdo ji pomaga premagovati ovire in klance, da se lahko povzpne kam višje, do širših razgledov in jasnejših vidikov, kdo in kakšni so njeni vodniki, kako jo slišimo in do kod odmeva? O tem naj bi pisali pod tem naslovom, ko se je že ponudila zrela priložnost in ko se je že našel tudi pripraven človek, ki o petju domala vse ve in hoče o njem tudi pripovedovati.

Čez deset dni, torej 20. februarja, začne delovati v Ljubljani zborovski disko studio. To je ta priložnost, ki se zdi zrela, da prav zdaj malo širše spet spregovorimo o zborovstvu na Slovenskem. Pobudnik nove glasbene dejavnosti v okviru Zveze kulturnih organizacij mesta Ljubljane pa je Radovan Gobec, zborovodja, pedagog, organizator pevskih manifestacij, pisec učbenikov in skladatelj, torej res pripraven opovalec zborovskih razmer in kajpak razlagalec lastne pobude.

Zborovodje ob ploščah in s strokovnjaki

Najprej: zadeva z naslovom zborovski disko studio se je rodila v Ljubljani in bo v njej tudi delovala – vendar ne samo za Ljubljano. To je že treba takoj poudariti in hip nato tudi obuditi nekaj upanja, da se bo novost razširila – slej ko prej zaradi gospodarnosti – tudi drugam. Drugič: naslov dejavnosti je sam pove, da bodo to študijski večeri, na katerih bodo naši priznani glasbeni strokovnjaki (muzikologi, kritiki, pedagogi, dirigenti in skladatelji) s predavanji in analizami ob poslušanju glasbe s travok in plošč seznanjali poslušalce z zborovsko glasbo po stilnih obdobjih, z glasbenimi značilnostmi pokrajin, dežel in ljudstev, z izvedbami po vrstah, z vokalno-instrumentalnimi skladbami, z glasbo po njeni usmerjenosti in s ploščami posameznih pevskih zborov.

Organizator vabi k sodelovanju predvsem zborovodje, ki naj bi seveda pritegnili tudi pevce in druge prijatelje zborovskega petja. Izpostavljeni pa so vendarle zborovodje, kajti Radovan Gobec ponavlja staro ugotovitev, da bo zborovsko petje cvetelo v kakovosti, če se bodo zborovodje strokovno in umetniško stalno izpopolnjevali. »Vemo, da bo sposobnejši zborovodja prej dosegel uspeh z manj izurjenimi pevci kot manj sposoben z boljšimi pevci.«

Danes so gramofonski posnetki večinoma že zelo kakovostni, »in če združimo vzorne posnetke s strokovnim vodstvom, potem lahko pričakujemo uspeh v strokovni in umetniški rasti zborovodij. Koristi študijskih večerov se bodo pokazale v več smereh, kaj bodo obiskovalci, ki bodo redno prihajali v učilnico Partizanskega pevskega zbora na Kerkovem trgu, kjer bo disko studio deloval (prostor sprejme približno

70 ljudi), spoznali dokaj obsežno zborovsko literaturo, dobivali bodo napotke za zborovsko delo, pesmi bodo lahko presneli na svoje trakove, na voljo jim bo tudi notno gradivo.«

Najbrž bodo v začetku prihajali v studio predvsem zborovodje iz ljubljanskih občin. Prof. Gobec, ki je predsednik odbora za vokalno-glasbeno dejavnost pri mestni zvezi kulturnih organizacij v Ljubljani, seveda ve, kako je z zborovskim amaterizmom v Ljubljani. »V vseh petih občinah deluje 61 pevskih skupin (51 zborov in 10 oktetov), ki jih vodi 50 zborovodij (23 usposobljenih in 27 priučenih). Vseh pevcev je približno 1600, skoraj 400 manj, kot jih je nekoč že bilo. Samostojne celovečerne koncerte pa je zmogočno pripraviti samo 17 zborov. Vsi drugi se udeležujejo le občinskih pevskih revij in manjših nastopov. Dvajset zborov deluje v podjetjih in ustanovah in štejejo kvečjemu po 15 pevcev, ki imajo vaje samo enkrat na teden. Zborovodje so tu zvečine priučen in zato niso zmogočni popeljati svojih zborov na višjo kakovostno raven.«

Razgledi po slovenskih zborih

Stavba je mogočna, ampak od znotraj nekoliko majava. Še večjo množičnost je občutili na velikih pevskih manifestacijah, ki se jim Radovan Gobec posveča. Kakšen razgled se mu odpira z visokega dirigentskega mesta v Šentvidu pri Stični, kako torej vidi občo slovensko zborovstvo? »Povsod, kjer se načrtno ukvarjajo z zborovsko problematiko in si zagrizeno prizadevajo, da bi zore organizacijsko povežali in strokovno izpopolnjevali, so očitni tudi uspehi. Dokaz za to je res Pevski tabor v Šentvidu, ki je doslej povezal med seboj več kot 300 zborov, jim pomagal z literaturo, z nasveti, počitavami, darili, popularizacijo po radiu in televiziji in drugimi spodbudnimi sredstvi. Podobno je tudi s prireditvijo Primorska poje, ki vsakokrat zbere približno sto primorskih zborov. Uspehe žanjejo tudi področna pevska združenja Zasavja, Posavja, Celja, Koroske, Gorenjske in Ljubljane. Zdi se mi skrajni čas za ustanovitev Slovenske pevske zveze, ki naj bi prevzela skupne in načelne posle, od strokovnega in organizacijskega vodenja do izdajanja muzikalij, vzgajanja zborovodij, izvedbe zborovskih

manifestacij, tja do stikov z zbori drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti ter iz tujine.«

Nedvomno je naraslo skupno število pevskih zborov, med katerimi jih je vsaj deset, ki se lahko pohvalijo z vrhunsko kvaliteto in celo evropsko veljavo, toda kaj je s povprečjem?

»Če je verjeti statističnim podatkom, deluje v Sloveniji približno 600 odraslih zborov. Toda če je le 30 zborov zmognih priti na republiško tekmovanje, pomeni, da pride en zares dober zbor na dvajset zborov in je potemtakem nekoč tako priznana slovensko pevsko tradicijo treba malce korigirati.«

Torej bo nekaj narobe v amaterskem gibanju nasploh, nekaj v razmerju med množičnostjo in kakovostjo. Gobec je zapreženi zagovornik množičnosti, pa naj razloži, kako bo spravil vanjo še kakovost. »Splošna ugotovitev, ne samo moja, je, da je prva naloga amaterizma gojiti množično zborovsko kulturo, ki plemeniti človekovo življenje. Drži tudi, da je to počenje vzgojno v vseh pogledih, da je potrebno zaradi proslav, da je nekaj zborovske literature posebno učinkovito politično in patriotično vzgojno sredstvo, da je to, naposled, najširša oblika glasbene vzgoje. V nobenem primeru pa ni bistveni namen amaterizma, da se peha za kvaliteto za vsako ceno, na škodo množičnosti. Popolnoma zgrešeno je amaterizem primerjati s profesionalizmom in od njega zahtevati nemogoče. Seveda, ako množičnost pospremi še kvaliteta, toliko bolje. Toda organizacija, ki naj vodi amaterizem, mora slej ko prej bolj skrbeti za srednje in slabše zore, za srednje in slabše zborovodje, če hoče povzdigniti občo raven amaterizma. Zbori, ki so že dosegli visoko raven, bodo še naprej prvačili kar brez posebne pomoči.«

Nikar pretiravati s tekmovanji

Zbori so torej porazdeljeni, eni so dobri, drugi boljši, tretji že kar odlični. Primerjajo pa se lahko še neposredno, na tekmovanjih. Je to zdrava pomoč amaterizmu, bi se malce ironično obrnili na šentvitskega entuziasta, ki na pevskem taboru ni nikoli uvažal te vrste spodbujevanja?

»Tekmovanja amaterjev imajo več slabih kot dobrih plati. Predvsem morajo biti pevci psihično tako trdni, da v primeru neuspeha ne popustijo, da lahko še naprej delajo. Če pa se pri pevcih zbudi še občutek, da je bil zbor krivično ocenjen, utegne razočaranje roditi jezo in sovraštvo, ki pa nista v skladu z zvezišnimi nalogami glasbenega amaterizma. Nesmiselno in krivično je med seboj primerjati zore z različnimi delovnimi možnostmi. Že pred tekmovanjem je kaj lahko zanesljivo napovedati, da bodo najboljši akademski zbori, ki črpajo pevce iz desetstotoglavne množice študentov. Ti imajo mlade in nepokvarjene glasove in so splošno pa še zagotovo glasbeno izobraženi ter imajo urejene delovne možnosti (deljene vaje, korepetitorje, zadostna gmotna sredstva, prvovrstne dirigente). Naj bodo ocenjevalci na tekmovanjih še tako večji, je popolnoma nemogoče, da bi vsi enako ocenili npr. umetniško vrednost prostih skladb. Skratka, zmaga enih zborov povzroči žalost in razočaranje drugih. Prav porazno je videti pevce takih zborov po tekmovanju. Tekmovanja vse prerada zapušča trpke sledove, namesto da bi bil to najsvetlejši pevski praznik.«

Zdaj je vprašanje, kaj bi radi slišali od naših pevskih zborov, ali imajo dovolj notne zaloge in kaj se naposled dogaja z najnovejšimi skladateljskimi pridečki.

Kaj čes s tem ropotanjem, piskanjem, čvkanjem

Gobec trdi, da je zaloge dovolj, in lahko dokaže, da se zdaleč ni prepeta na primer naša klasika: Lajovic, pozni Adamič, Ravnik, Ukmar, Kogoj, Osterc, Mirk. Meni tudi, da imajo zbori vsaj pravico pričakovati od svojih skladateljev, da pišejo zanje po slovensko, če že ne slovensko. Nekatere največkratne skladbe pa sploh ne izkazuje več nobene pripadnosti. Potem pa se skladatelji pritožujejo, da zbori ne pojejo njihovih »skladb«. »Najbrž imajo – hvalabog – še nekaj zdravega okusa,« se razvahuje skladatelj Gobec in začne razlagati.

»Glasba (muzika) je umetnostna vrsta, ki uporablja za svoje izražanje tone. Zapore-

foto Janez Pukšič

dno nizanje tonov dá melodijo, pokončno pa harmonije. Z ritmom, ki je prvobiten, tvorita melodija in harmonija tri elemente, ki so temelj glasbe. V vseh stičnih dobah je vedno ton tisti, okrog katerega se spletajo najstarejše ali najmoderneje skladbe, brž ko eden teh elementov odpade, postane glasba revnejša. To, kar danes pogosto slišimo na koncertih avantgardistov, je brez teh treh elementov, tu se neha muzika, ostajajo le še šumi, ropotanje, piskanje, čvkanje, sikanje, jecljanje, grgranje in razni drugi slisni pojavi, ki se spadajo v akustiko, niso pa glasba (muzika).

Če se taki izrodki pojavljajo v instrumentalni glasbi, so lahko za poslušalca še interesantni (če ne neumnji), čeprav ne spadajo več v področje glasbe. (Ameriški »skladatelj« John Cage je na primer odigral na glasbenem bienalu v Zagrebu svojo »sonato za klavir« tako, da se je v fraku zleknil pod klavir in osmrčel pet minut, nakar je odšel s prizorišča. Ob drugi priliki je vsul med strune kilo moke in nato je udarjal s pestmi po tipkah ter s tem izzval različne oblake prahu.)

Če pa se take neokusnosti pojavljajo na vokalnem koncertu, potem lahko govorimo le o popolni degeneraciji vokalnega stavka, o avtorjevi nesposobnosti, da bi napisal vokalni stavek, o šarlatanstvu, če že ne o tem, da nas ima za norca.«

O amaterskih zborih nihče ne poroča

Pravkar je bil Radovan Gobec goreč kritik, pa naj pove še kaj na račun glasbene kritike s posebnim ozirom na glasbeni amaterizem.

»Tovrstnih spisov ali poročil namenjenih ljubiteljskemu delu, sploh ne bi imenovali 'kritika', saj ima popolnoma drugo nalogo. Gre za vzgojno svetovanje, spodbujanje, iskanje odlik, (ki jih je mogoče najti vsepovsod), usmerjanje, priznavanje in pohvalo za pokazani trud, domiselnost in interpretacijo iznajdljivosti pri izbiri programa in za druge odlike (zlistost, zasedba, številčnost, dikcija ipd.). Amaterjem je treba pomagati, jih voditi, podpirati in vzgajati. Zgrešeno je ocenjevati amaterje s profesionalnimi merili.«

Skoraj pričakovali smo udarec po naših kritičkih vrstah in res: »Delo seveda ne more objavljati poročil o slehernem vokal-

nem koncertu, lahko pa bi objavilo vsaj poročilo o desetih, petnajstih letnih koncertih naših najvidnejših amaterskih zborov. Neposredni odtisek pa izrekam na poročila o velikih političnih zborovanjih, zgodovinskih, kulturnih in pevskih manifestacijah ali komemoracijah, kjer nastopa tudi po več sto zborov z več tisoč pevci. Dopisniki, poročevalci in tudi uredniki ne upoštevajo, da se morajo zbori za take prireditve pripravljati tudi več mesecev; treba je izbrati primeren program in ga uskladiti z vsebino prireditve, opraviti nič koliko potov in organizacijskih podrobnosti, potrebni so visoki zneski, da prireditve stee, da je proslava, manifestacija slavnostna, veličastna, množična, včasih kar edinstvena. Naslednji dan pa – razočaranje. Časopisno poročilo navede poimensko vse predstavnike, ki so se udeležili zborovanja, in prinese tudi njihovo fotografijo. Objavljen je slavnostni govor, opisani so še drugi dogodki, niti z besedico pa poročevalce ne omenja nastopa zborov, pesmi, dirigentov, avtorja spomenika (če gre za njegovo odkritje). Le zelo redko na koncu članka piše: 'Nato je sledil kulturni program'. Tako se je dogajalo z nekaterimi prireditvami, ki niso bile majhne: s proslavo zloma Orjuna v Trbovljah (500 pevcev), proslavo XIV. divizije v Ljubljani (zbori, ansambli), vsakoletno komemoracijo na Zaloški cesti v Ljubljani, s proslavo 30-letnice osvoboditve v Ljubljani (trije pokleni zbori, trije partizanski zbori), zletom Svobode v Celju (2000 pevcev), proslavo 40-letnice tekstilnih stavk v Kranju (800 pevcev) itd. Z mednarodnim tekmovanjem pevskih zborov v Celju, republiškim tekmovanjem mladinskih zborov v Zagorju, tekmovanjem odraslih zborov v Mariboru Delo opravi v desetih vrstah. Po drugi plati pa tuji časniki ob tekmovanju zborov, na primer, v Arezzu, Gorici, Spitalu pišejo na več straneh. Izjema je le poročanje o Taboru pevskih zborov v Šentvidu pri Stični, in to zagotovo po zaslugi zvestega prijatelja teh taborov in zborovstva sploh, B. Pogačnika.«

Pustimo, da nekaj te Gobčeve kritike odzveni v ušesih naših urednikov, pa izrabimo hitro njegovo razpoloženje, da strse jezo še na nekaj zelo značilnega v našem glasbenem življenju, na oktete, ker jih ne mara.

»To je natolcevanje. Med okteti so vendar razlike. Če je v kakem kraju glasbeno življenje tako močno razvito, da obstaja več dobrih, močnih in aktivnih zborov, je prav, da deluje še kak oktet, saj pomeni samo še en kvaliteten vrh v zgradbi takojšnjega glasbenega delovanja. Od okteta pričakujem, da premore osem kvaliteten pevcev, ki so že vsak zase izvrstni, med seboj po pari in skupno popolnoma zlit, muzikalni in vsaj toliko glasbeno izobraženi, da lahko pojejo tudi skladbe, ki jih drugi zbori ne zmorejo. Tak oktet priznavam. Če pa je nastal oktet iz pevcev, ki so se naveličali peti v domačem zboru in je zaradi njihovega odhoda zbor celo razpadel, potem tak oktet obojam. Obojam ga tudi, če se zadovoljuje z 20 pesmimi železnega repertoarja, ki obsega najlažje uspešnice in podoknice, nič pa se ne trudi, da bi kakor koli napredoval.«

Posebno poglavje je pevska literatura za oktete, ki je je prav malo. Zato se okteti poslužujejo najrazličnejših transkripcij in priredb, ki so vse slabše od izvornikov in v oktetu ne morejo nikoli prav 'zazveneti'. Vsa renesansa, na primer, ni bila pisana za oktet, zato te pesmi v okteti ne 'zvenijo'. Tudi borbene, partizanske in revolucionarne pesmi, ki so pesmi množičnega karaktera, ki so v izvedbi oktetov ravne. Ostane samo še pešica najlažjih narodnih pesmi in podoknic, ki jih zato pojo vsi okteti. Popolnoma zgrešeno in nasilne pa so priredbe iz mešanih zborov, ki poleg vsega pokvarijo še značaj pesmi.

Zdaj je v Sloveniji že kakih 60 oktetov in se zmeraj nastajajo novi. Če tega ne bomo spremenili, bomo kmalu ostali brez zborov in postali dežela oktetov in čedalje številnejših zborov upokoencev. Mladina pa hodi po svojih poteh, ki jih usmerja tujina.«

Zeleni lističi z obvestilom ZKO mesta Ljubljane, da se ustanavlja zborovski disko studio, imajo potemtakem nekaj mobilizatorske vloge. Pripravljenih je 150 plošč, ki se bodo vrtele zborovodjem in pevce v vsak mesec, če pa bo zanimanje narasčalo, pa tudi na štirinajst dni. Gradivala je že zdaj za pet let. Pet let rednega in zavzetega študija pa – ni strela – tudi nekaj zaleže.

Janez Zadnikar

razložil, da so osrednje tovarne popolnoma avtomatizirane.

Prehodili smo skoraj ves otok in prišli v otoško stanovanjsko četrt, ki je ne razdeljujejo samo široke asfaltirane ulice in ograje, ampak tudi nepremostljive rasonarazredne pregreje.

Gremo mimo lepih enonadstropnih vil, kakšnih sto jih je, v njih stanujejo tuji tehniki in inženirji, Angleži, Nemci, Indijci, Američani, Francozi, Italijani in nekaj Jugoslovancev. Vsa ta stanovanja so samka, na otoku Das ni niti ene ženske, strokovnjakinje, delavke ali gospodinje.

»Življenje tukaj je puščno, enolično in utrjavajoče. Verjamejte ali ne, poglaviti zabavi sta delo in čakanje na dvomesečni plačani dopust, ki ga jaz vedno preživim doma, v glavnem v Beogradu,« je povedal naš petrokemijski strokovnjak ing. Radoslav Rade, ki že tretje leto dela v teh rafinerijah.

Z rojakom se pogovarjamo v »Gentlemen's Clubu,« kamor nas je pripeljal spremljevalec. Že v naslovu je poudarjeno, da gre za ekskluzivni moški klub, ki ni prepovedan za ženske ker jih preprosto ni, temveč »onim na drugi strani,« delavcem v barakah, da ne bi po naključju zašli v prepovedane prostore.

Klub je zelo bogato opremljen, čitalnice, knjižnica, kinematograf, nekaj televizijskih dvoran, kegljišče, biljardnica, šahovska soba in odlična restavracija. Povsod je

prijetno sveže za kar skrbijo ohlajevalne in prežračevalne naprave. Samo vse alkoholne pijače so strogo prepovedane.

Strokovnjaki imajo skrite rezerve viskija in vina v stanovanjih, pred čemer oblasti zamizijo. Izvrstno plačanim strokovnjakom grozita odpust in izgon iz emirate, če bi pili alkohol na javnem mestu ali celo v klubu. Ko smo si ogledali klub, se nam je pridružil Rade, čeprav uradnemu spremljevalcu ni bilo nič kaj pogodu. Prečkali smo »mejno« ulico in se napotili v delavsko taborišče, kakor na otoku imenujejo četrto delavskih barak.

Barake so dolge, na hitro sestavljene, obdelihl barv, okna so razbita, tipične cenene, lesene barake delavskega taborišča. Barake stojijo v dolgih stisnjenih vrstah, med njimi so odprti vodnjaki, iz tal štrlijo cevi z grobo izdelanimi pipami. Za barakami se vrstijo lesena, smrdljiva in na pol odprta stanišča.

Pred nekaterimi barakami se motajo delavci, mladi ljudje v enako krojenih kombiniranih različnih barv. Rade pojasni, da delavce izbira po posebnih pogojih, da so dobro plačani, delovni pogoji pa so težki. Ko hočem stopiti v barako in si ogledati kako delavci v njih živijo, se spremljevalec postavi po robu. Pravi: »Delavci tega ne marajo, upirali bi se. Vi ste tuji oni pa so vsi muslimani in ne želijo imeti stika z ljudmi drugih ver.«

Tako zvedo, da se tako na otoku Das kot v emiratu Abu Dabi lahko zaposli le musliman. Strokovnjaki so lahko druge vere,

nikakor pa ne delavci, ki morajo biti pravoverni muslimani.

Vprašam, se kakšni so delovni in življenjski pogoji delavcev. Spremljevalec postreže s številkami o 6.000 delavcih na otoku, o njihovih zaslužkih in prihrankih in dokazuje, da zaslužijo toliko, da se lahko po dveh ali treh letih vrnejo bogati glede na razmere v njihovi daljni domovini Indiji, Pakistanu ali Indoneziji.

Inženir Rade je le malo kasneje v svojem stanovanju z nekaj slikovitimi primeri orisal dejanski položaj delavcev na otoku. Delajo redno po deset ur na dan in zaslužijo okrog 350 dolarjev na mesec. Od tega plačajo za hrano in druge izdatke kakšnih 150 dolarjev (»stanovanje« je postelja v baraki, kjer je natrpani tudi do 120 ljudi, ki plačujejo po 30 dolarjev za posteljo).

»To je pravcato koncentracijsko taborišče; zato nihče ne sme pokukati v bedo. Ker je otok Das bogu za hrbtom, je hrana izredno draga,« pravi Rade.

Le redki se hranijo v restavraciji, ki je v lasti ciprskega Turka, ker je predrago, zato si večidel kuhajo sami. Delavci nimajo socialnega in zdravstvenega varstva. Če delavec zboli in ga ni na delo, mu izostanek odbijejo od plače skupaj s kazenskimi točkami, »ker je s tem oškodoval tovarno«. Zdravnika mora zelo drago plačati sam, podobno je tudi z zdravili. Kakršno koli zbiranje je strogo prepovedano, delavci ne smejo ustanovljati niti pevskih ali športnih društev. Najtežje pa je, da morajo mesece

in leta živeti ločeni od družin na otoku, kjer vse leto neusmiljeno žge puščaško sonce, v zraku pa se mešajo naftne izparine.

Na otoku ima vso oblast nekaj ameriških in nemških podjetij, v pogovornem jeziku jih imenujejo kar družba, ki jim zadnji petek v mesecu dovoli oditi na celino, v Abu Dabi. Vendar morajo plačati tudi ta »izlet,« saj so na otoku vendar zato, da zaslužijo. Pravzaprav v mestu nimajo kaj iskati, saj za delavce tam ni zabave. V emiratih nobena ženska ne bo dovolila, da bi se ji približal tuji delavec. Prostitutk in javnih hiš pa tako ali tako ni.

»Skoraj vsi so homoseksualci,« pripoveduje rojak. »Zanimivo je, da so mladeniči, ki so prišli sem, da bi zaslužili denar za nakup žene v domovini, skoraj praviloma postali objekt homoseksualnosti. Varujejo se le, da ne bi povsem zabredli v homoseksualnost.«

Pred slovesom mi je inženir Rade dal šop izrezkov iz nemških in angleških časopisov, v katerih so izšli članki o otoku Das in o emiratih. Med temi izrezki sem našel zanimive članke in podatke. Menijo, da je v emiratih več kot dva milijona tujih delavcev, vsi so iz islamskih držav, največ jih je iz Pakistana, Bangladeša, Indije in Egipta, velika večina jih je v emiratih ilegalna, čeprav je slišati neverjetno.

Posebni policijski svetovalec šejka Saída Anglež Jack Briggs činično pošmunejo to znano dejstvo: »Prepovedali smo nekon-

trolirani prihod tujih delavcev, vendar jim tega ne prepovedujemo, ker so uradno najeti delavci dragi in samo pospešujejo inflacijo. Ilegalni delavci so poceni in nimajo velikih zahtev...«

Le redki posamezniki med tisoč drugih, ki iščejo delo in srečo v emiratih, se poskušajo sami pretihotapiti v državo. To delo opravljajo dobro organizirane tolpe, ki pri tem mastno zaslužijo in imajo celo mrežo zvez in posrednikov v vseh večjih mestih islamskih držav. Zadnja leta novačijo delovno silo tudi na tistem delu Cipra, ki so ga zavzeli Turki. Tolpe so včasih celo registrirane kot družbe, zaslužijo pa tako pri delavcih kot pri družbah, ki delajo v emiratih. Že nekaj let nazaj se klub zakonskim prepovedim in policijskim ukrepom zaposli blizu 500 delavcev na dan. Najete delavce spravljajo v emirate po dveh že ustaljenih poteh, po morju in po puščavi čez Saudsko Arabijo.

Po morju jih posredniki prevažajo s prastarimi džankami in jadnicami, ker so lažje pod strogo radarsko in policijsko kontrolo. V lesene barkače sodobni trgovci s sužnji strpajo po 300 do 400 ilegalnih delavcev. Včasih so primorani pluti po precej daljši poti in takrat so množica ljudi pod palubami dneve brez hrane in vode, zato jih precej umre. Brezobzirni lastniki bark mrtve takoj in pred pričami zmečejo v morje, čeprav je to v nasprotju z muslimansko tradicijo. Če baraka po naključju naleti na policijski patrolni čoln, se morajo nesrečni ilegalci preseliti v manjše čolne ali pa jih pomečejo v morje. Po uradnih

podatkih so samo leta 1978 našli na obali emirata Oman 172 utopljenecv, neznanih mladeničev.

Če se posredniki odločijo za pot čez saudsko puščavo, potem najete delavce največkrat prijavijo kot romarje, ki hočejo obiskati sveti mesti v Saudiji, Meko ali Medino. Ilegalne skupine ljudi prepelejo s tovornjaki skozi puščavo do meje določene emirata. Ker so prehodi dobro varovani, posredovalci uporabljajo vrsto zvijač, vseeno pa policiji pogostokrat uporabijo orožje, saj so pobili že cele skupine ljudi. Ko so »ilegalci« enkrat že čez mejo in na ozemlju emirata, so varni in mirni, ker so posredniki že prej poskrbeli za potrdila pri družbah in podjetjih, češ da je skupina delavcev že zaposlena pri njih, opravljajo pa da »zelo pomembne naloge.«

Po prihodu v emirat je končno nevarno in pustolovsko življenje ilegalca, začena pa se nič manj težavno življenje tujega delavca. Tudi oblasti jih uradno imenujejo tujce. Pripadniki domačih plemen, ki predstavljajo privilegirani, bogat in brezdelen razred, s preziranjem gledajo na tujce in nečesto imeti z njimi nobenih stikov.

Tuji delavci delajo v težkih puščaških razmerah povprečno po 10 do 12 ur na dan. Stanujejo v bednih barakah, še pogostje pa v šotorih. Med bivanjem v emiratih se ne morejo približati nobeni ženski, o družini lahko samo sanjajo. Če protestirajo iz še tako opravičenih razlogov ali pridejo v konflikt z oblastmi, jih takoj aretirajo in izženejo iz države.

Filmska napoved za 1980. leto

Ob načrtovanju, posebej filmskem, prav zares nikoli ne veš...

Kaj je v dramaturških predalih in dozorelega v programiranju »Vibe«

Tisti pogled v svetlo prihodnost slovenskega filma, ki nam načrtuje kar pet celovečernih igranih in dvajset kratkih filmov v letu dni, ni tako zelo dalekoviden, kot se po denarju in kadrovskih možnostih zdi. Letos smo na primer v Pulju zaokrožili proizvodnjo na tri »celovečerce« in jo na Tednu domačega filma v Celju pomnožili na štiri. Kako se nam kaj takšnega posreči?

Vmes je že uveljavljeno slovensko zamudništvo. Kajti proizvodnega leta tega in tega realiziramo oziroma posnamemo, kot bi po domače povedali, do dve tretjini programa, pripravljene za leto dni poprej, potem pa kakšen vnet režiser s svojim načrtom zares pohiti – in dobimo seštevek, ki nam je na papirju kar v čast. In ne samo na papirju, tudi v oceni in izkupičku iz mednarodne filmske menjave, kot nam je lani na primer dokazal Matjaž Klopčič s svojimi in Izidorja Cankarja Iskanji...

»Iskanja« smo si po predstavitvi v Pulju ogledali na Tednu domačega filma v Celju in tudi že v rednem sporedu. »Ubij me nežno«, prav tako načrtovan za lanske leto, proizvodnjo, čaka na ljubljansko premiero, pravkar je končan tudi »Prestop«; kot vemo, gre za ponovni poskus uveljavljenega Boštjana Hladnika in za prvi celovečerni filmski korak Matije Milčinskega. Imamo pa še nekaj dolgov iz lanskega proizvodnega in tudi subvencioniranega leta: scenarij po literarni predlogi Vitomila Zupana »Menuet za kitaro« je v filmsko podobo z novim naslovom »Na svidenje v naslednji vojni« povzel scenarist in (predvideni) režiser Živojin Pavlovič. Prav tako se iz načrtovanja slovenske filmske proizvodnje 1979 v osemdeseta leta prenaša načrt za »Razseljeno osebo«, ki naj bi ga po scenariju Draga Jančarja upodobil režiser Marjan Ciglič.

Seštejmo torej: iz sedemdesetih let smo pododovali sredstva za kar dva filma; dva imamo tako rekoč v puljski proizvodni rezervi (»Prestop« in »Ubij me nežno«) – nekaj malega bomo še postorili in bomo, upajmo, nastopili z zelo konkretno števil-

ko petih, nemara celo šestih filmov v polletni festivalski konkurenci.

Smotno načrtovanje kljub velikim obveznostim

Sicer pa šalo in bodico vstran, kajti slovenska filmska proizvodnja je očitno sposobna narediti tisto, v kar skoraj nismo mogli verjeti: v času, ko so se odprle kamere za naš največji filmski in TV projekt, za »Dražgoško bitko«, programski oddelek »Viba filma« povsem realno ponuja mimo »prestopnih« letnic načrt za redno proizvodnjo 1980. leta in načrtuje tudi srednjeročni program, zasnovan na besedilih, s katerimi že razpolaga bodisi na osnovi razpisov ali osebnih stikov s filmskimi scenaristi. Lani decembra je ta program podjetje predložilo kulturni skupnosti in na osnovi tega prikaza razgrinjamo lahko panoramo naših filmskih doživetij v prihodnjih mesecih (in letih).

»Dražgoška bitka« je v očeh izvršnega producenta, »Vibe«, obveljala kot tehten načrt, ki pa ne sme ovirati rednega dela.

Ne čisto filmskega, ne filmsko-televizijskega sodelovalnega. V tem pogledu imamo nekaj čvrstih obljub. Na primer nadaljevanje in celovečerni film »Geniji ali genijci«, študentsko zgodo in nezgodo, ki jo je po scenariju Slavka Pregla in Dušana Jovanovića zrealiziral Vuk Babič. Čaka na predstavitev ta zgodba, ki se zapleta okrog izdajanja dijaškega glasila, mladih nravi in generacijskih konfliktov med »prfoksi« in

dijaki. Mogoče bo, zgoščena v filmsko pripoved, celo ogrela puljsko areno. »Dražgoše« pa obljublajo postati slovenski filmski »adut« na festivalu 1981. leta.

Ob konkretnosti predstaviti naših že odbranih ali načrtovanih filmskih realizacij pa seveda nastopa zadrega. Noben »prevajalec« iz besede v načrtovano, sluteno sliko je ni veš. Zato lahko negotovo, z upoštevanjem vseh novih poti, ki jih režiser kot ustvarjalec najde za izpoved svoje vizije, predstavimo načrtovanje zgolj po tematikah. Pa začnimo!

Vračanje v stare in vedno nove dileme

Delo »Menuet za kitaro« je s preimenovanjem v »Na svidenje v naslednji vojni« dobilo zgolj še nov poudarek svoje problemske prečnosti: kako se bosta na filmskem platnu soočila, identificirala nekje v Španiji, kot turista, nekdanji španski borec in partizan ter njegov nasprotnik iz nacističnih vrst? In kje bo svoj prostor v teh dilemah našel spomin na borca Antona?

Ni manj pereč in prodoren ni problem, ki ga odpira scenarij za »Razseljeno osebo«, za sina domobranskega emigranta v Argentini, ki se sredi življenjske ovedajočosti se let vrne v domovino, ki je ne pozna, a mu je vcepjena v zavest, in se v njej spopade z novimi in s starimi spoznanji. Kje je dom, kje je resnica, kje poganjajo prave korenine človeka?

Samo štiri tedne poprej, 15. decembra 1911, je Amundsen s še štirimi rojaki po drugi poti kot prvi človek prispel na Južni tečaj in je svojemu britanskemu tekmeču pustil šotor z norveško zastavo na vrhu, tovariškimi pozdravi in najboljšimi željami za varno vrnitev.

»Tečaj... bog moj? To je strašljiv prostor.

Dovolj grozljivo je, da smo se mučili vse do sem brez plačila, da bi bili prvi,« je Scott zapisal na ledeni pustinji, prebičani od vetra in z imaginarno južno točko zemeljske osi, za katero je šlo pri tem bizarnem tekmovalstvu. »To bo neznansko naporno vračanje.«

Scott in njegovi možje niso imeli vlečnih psov kakor Amundsen. Sami so vlekli svoje sani s prehrano, šotorom in pripravi za kuhanje. Vlekli so jih korak za korakom s svojo močjo, ki je pojemale. Zaradi izčrpanosti in prostovoljne smrti je Scott drugič za drugim izgubil dva spremljevalca. S preostalima dvema je v srhotnih mukah prehodil še več kot 1.100 kilometrov te skoraj 1.500 kilometrov dolge poti nazaj proti bazi na Rossovem morju, preden so konec marca 1912 vsi trije obležali v šotoru in odnehali.

Umrlj so samo deset milj ali 18,5 kilometra oddaljeni od »One-Ton-Depota«, najbolj zalogenega spravilišča na svoji poti.

Mrtvi ledeni nič

Pohod na Južni tečaj, to je bila zadnja mogoča pot k še neodkritim delom Zemlje

K slovenski knjižni besedi, postavljeni pri- spodobno v minulost, ki pa velja tudi za današnjo zavest, se vrača načrt scenarista in režiserja Jožeta Galeta, ki čaka, da bo uresničil filmsko upodobitev romana Vladimirja Kavčiča »Pustota« iz časov tolminskih kmečkih uporov. Kje je meja med človekovim hotenjem in silami, ki ga zavirajo? Silami, ki so socialne, politične, eksistenčne narave? Koliko je človek, ki privoli v osamo, še človek? In kje je rešitev iz te človeške »pustote«? To so vprašanja, ki iz zgodovinske danosti zagotovo preraščajo tudi v sodobno zavest.

Še enkrat se naši filmski načrti z željo po posodobitvi stare problematike vračajo v minula leta. Gre za »Splay Meduze«, ki dobiva po načrtu scenarij Karpa Godine in Branka Vučičevića naslov po sliki Theodora Gericaulta, ki upodablja brodom francoske fregate v začetku 19. stoletja; usodo, boj za življenje preživelih mornarjev. Svojevrstno, slikovito prispodobno reproto naj bi ta brodom doživel v filmu, postavljenem v dvajseta leta našega stoletja, na naše podeželje, ki se mora po scenarijskem načrtu srečati z vso tedanjo ustvarjalno avantgardo, ki je, seveda, spričo družbenih in kulturnih razmer tistega časa obojena na razpust. Pa vendar načrtu ni zaukazana pot v resnobo in tragedijo.

Petič »na tapeti«: novinar

Hadžičev »Novinar«, Radivojevičeva »Okvara«, Kozinčeva televizijska »Vida«, pa naš komajda dokončani »Prestop« opozarjajo, da je postal v video mediju izje-

mno zanimiv poklic novinarja, ki je imel do sedaj v filmski zgodovini komajda epizodno vlogo. Da jo bo še obdržal v »prvem teamu«, dokazuje odkup, ki je pri Vibi zelo naglo dozorel v realizacijski predlog.

Gre za scenarij »Receptije«, ki ga je podpisala TV novinarka Vida Zei. Razgleduje se v svojem poklicnem prostoru, v njegovi »festivalski funkciji in odmevnosti«, ki vsekakor vpliva tudi na intimo življenja.

Scenarij napoveduje ženski igralski razpon, ki ga pri nas vsekakor premoremo, upodobitev šestih likov žena, ki so vplivne ali pa manipulirane v poklicu, kateremu so se namenile.

Ob naslednji (dramaturški) predstavitvi je zadrega. Za »Stampedo« scenarista Emila Filipčiča in Matjaža Zbontarja, ki ga upošteva »tudi za režiserja načrta, je težavno povedati kaj konkretnega. Kolikor smo presodili, se z njim slovenski film po dolgih letih naposled spet spušča v prostor neomejevanega eksperimenta, prispodob, kontrastov, nesmislov in nesporazumov, ki imajo navezadnje svoj končni smisel: iskanje, ki si ga za svoj prostorček pod soncem zadaja mlada generacija. Dramaturgi zagotavljajo, da besedilo »ni ne balno, ne noro«...

Ko je že beseda obstala priabsurdu, velja našteti še en »Vibin«, najbržda že srednjeročni načrt za »Jekleno juho« Frančka Rudolfa. Njegov junak je varnostnik, ki ga pedantna prizadevnost za učinkovitost izpostavlja vsem mogočim nevarnostim. Diverzija proti tehnologiji ali nedolžen situa-

cijski humor? O tem bodo pač odločale dramaturške smernice.

Kajti vse, kar želim opisati, je zajeto v tisto staro Hamletovo repliko: »Besede, besede, besede«. Spregovoriti bo morala slika, njena filmska ustvarjalna moč, sugestivnost. Pri načrtovanju, posebej še pri filmskem, nikoli natančno ne veš, kam bo besedno predlogo zaneslo »prevajanje« v gibljivost slike. Zaželimo slovenskemu filmu letošnjega leta na tej vijugavi, neotipljivi, včasih plehkkih plitvin, včasih pa tudi izrednih poglobljanj polni stezici srečno pot!

In če malce pokukamo v vse, kar »Viba« načrtuje za srednjeročno obdobje, bi izpovedali lahko še svoje radovedne, pričakujoče želje. Radi bi, na primer, videli, kako bo filmsko pogledal na Grumov »Dogodek v mestu Gogije Dušan Makavejev. Nič manj nas (ob preudarnem stabilizacijskem opozarjanju, da gre ob vseh omenjenih filmskih načrtih za »povprečne« ali »podpovprečne finančne projekte«) ne zanima srečanje z »Baronom«, ki je napovedan kot »finančno najzahtevnejši slovenski filmski projekt vseh časov«. Torej tudi ob in po Dražgoški bitki...

Scenarista Željko Kozinec in Dominik Smole ga načrtujeta (prepisano iz gradiva »Viba filma«) kot mogočno zgodovinsko fresko o slovenskem razsvetljenstvu, o političnih, filozofskih, religioznih, moralnih, nacionalnih, znanstvenih, umetniških, človeških usodnih prelomih – o rojevanju slovenske nacionalne identitete.

Stanka Godnič

Roland Huntford: Scott in Amundsen (1)

Nova spoznanja o njuni tekmi

Temnozeleni šotor je bil pokrit z nanesenim snegom in od znotraj zaprt. »Našli smo, kar smo iskali«, je tega 12. novembra 1912 v svoj dnevnik zapisal eden od članov britanske reševalne odprave. »O, kako kruta je lahko usoda!«

Vstrahu pred tistim, kaj bodo našli, so reševalci odkidali sneg okoli šotora in ga odprli. Njihov vodja, mornariški zdravnik Atkinson je v notranjščino in pogleda naokrog, da kasneje ne bo kakih nejasnosti okoli tega trenutka, ki jih je čakal pri 79 stopinjah in 38 minutah južne širine na poledeneli plitvini Rossovega morja in Antarktiki.

»Bil je grozljiv prizor,« si je zabeležil mornariški podčastnik njegovega britanskega

veličanstva Thomas Williamson. »Te spalne vreče z zmrazjeni trupli v njih. V trupu na sredini sem prepoznal kapitana Scotta. Obrazov drugih dveh nisem pogledal, pa mi tudi ni bilo do tega, da bi nesrečnika pogledal.«

Tako se je končalo zadnje potovanje britanskega mornariškega častnika Roberta Falcona Scotta, ki je skupaj s še štirimi tovariši 17. januarja 1912 dosegel najjužnejšo točko Zemlje, tam pa spoznal, da ga je prehitel Norvežan Roald Amundsen.

Roald Amundsen

in hkrati prva, ki kakor že proti ledenemu severu ni več peljala v čudežni novi svet, marveč v mrtvi, od mraza šklepetajoči nič.

Bila je tudi prva pot, ki osvajaškega belega človeka ni več soočila z eksotičnimi ljudstvi, marveč z njim samim, z njegovimi težnjami, z lastnim značajem, z vprašanjem o smislu njegovih dejanj.

Dvojno potovanje k Južnemu tečaju je bila zadnja originalna pustolovščina belega človeka, ki je hotel do kraja raziskati

Zemljo in si jo podvreči. Bila pa je tudi prva v novi vrsti pustolovstva, ki je postalo samo sebi namen, s teatralnim učinkom garnirana predstava, ki naj bi potešila lakoto velikomestnih množic in njihovih množičnih obelil po novih junakih in sodobnih junaških sagah.

Pogin kapitana Scotta in njegovih mož je danes slavi sir John Hackett v Observerju kot moderno »grško tragedijo« – povsem v smislu legende, ki jo je začel tkati že sam Robert Falcon Scott, ko je v šotoru, okrog katerega je hrumel vihar, z otrplimi prsti oblikoval svoje poslovilno sporočilo: »Naš brodomol je nedvomno pripisal temu neznatnemu poslabašju vremenam... Ne verjamem, da so ljudje kdajkoli prestali tak mesec, kakor je za nami... Ne obžalujem tega potovanja, ki je pokazalo, da Angleži s prav tako zrelo duševno močjo prenašajo trde napore, kakor so jih v preteklosti, pomagajo drug drugemu in sprejmejo smrt nase.«

Ne samo za Angleže in ne samo v angleških šolskih knjigah je Scott postal vzornik in mučenik želje po raziskovanju, tibi in nekrvoločni junak 20. stoletja, ki se do poslednjega diha bori proti neprijazni usodi in prek svoje bridke smrti triumfira s plemenito potrpežljivostjo, s katero prenaša svojo zlo usodo. Spoštovanje, s kakršnim se je britanskega mornarja poslej spominjal ves zahodni svet pa celo Sovjetska zveza, je bilo že tolikšno, da je Stefan Zweig v letu 1927 dramatično »boj za Južni tečaj« prilikoval s potovanji Kristofa Kolumba v Novi svet in ga povzdignil v »zvezdno uro človeštva«.

Kakšno pretiravanje – pravi k temu Roland Huntford, Anglež in dopisnik Observerja: Ne zvezdna ura, ampak nesposobnost in prevara. Scott ni bil noben tragičen junak, pravi Huntford, marveč »junaški

šušmar«, njegova nesreča ni bila nikakoli zla usoda, marveč le merizerja, ki jo je sam zakrivil z »značilno britansko »šlamparijo« in osebno nesposobnostjo, njegov polom ni bila grška tragedija, marveč tragična burleska.

Kapitan Scott, trdi v svoji knjigi Huntford, nikakor ni utelešal tistih kreposti, ki so nekoč Britanijo naredile veliko in otoškega ljudstvu v najhujših urah pomagale, da ni klonilo. Scott da je prej predstavnik tistega domišljavega diletanstva in mlecnozobega rad-bi-bilstva, ki nista pogubila samo njegove odprave, ampak sta sčasoma spravila v vse hujšo zagato tudi samo Združeno kraljestvo.

V tej knjigi Roland Huntford na 580 straneh (plus 85 strani pripomb in navedenih virov) raziskuje najslavnejšo pustolovsko zgodbo našega stoletja – knjiga ima neocvetičen naslov »Scott and Amundsen« in je pred kratkim izšla v Londonu, povzročila pa že veliko hude krvi pri Britancih, ki žalujejo za minulo glorio in si ne dajo ukrasti še tega, skoraj poslednjega neporušenega mita.

Junak in ženske

Huntfordovo delo je general sir John Hackett zato obsodil kot »zloben napad na Scotta«, saj se v nekaterih odlomkih »razliva kot črn žolč«. In lord Kennet, sin vdove kapitana Scotta iz njenega drugega zakona, zagovarja svojo mater, dasi ne preveč prepričljivo, zastran mučnega Huntfordovega odkritja: da je bila Kathleen Scott, po kapitanovi smrti povišana v plemiški stan, svojemu možu nezvesta prav med njegovim usodnim potovanjem po Antarktiki.

Javna razprava o RTV

Dobro naj bo boljše, razvedrilno razvedrilnejše

Ali bodo sodelavci radia in televizije upoštevali pripombe iz razprave?

Javna razprava o predlogu programov RTV Ljubljana za leto 1980 je vzdignila precej prahu tako med stalnimi »porabniki«, kot tudi med tistimi, ki niso med najbolj strastnimi občudovalci radijskega in televizijskega medija. Kljub številnim sestankom in pismom s predlogi in pripombami pa je ob koncu javne razprave v marsikom ostal dvom, da bo RTV vsa ta raznovrstna mnenja in želje upoštevala.

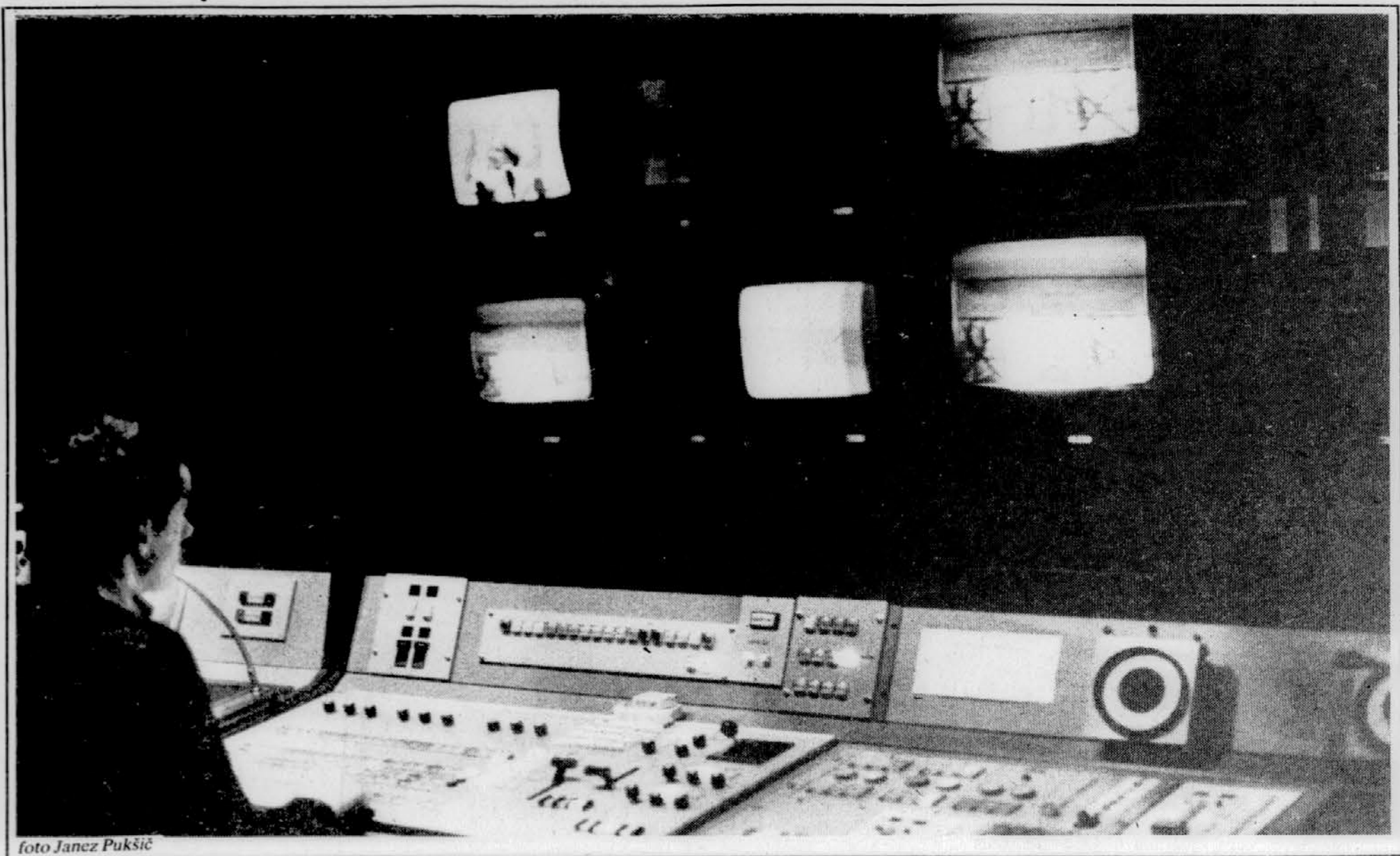

foto Janez Pukšič

Ali ne bo tako, kot je bilo lani, ko je bila večina pripomb le bob ob steno, smo pogosto slišali, oziroma kot je neka gledalka zapisala, da »ertevejevcem« piše, čeprav dobro ve, da v tem primeru velja arabski pregovor »psi lajajo – karavana gre dalje«. Vendar sodelavci RTV zatrjujejo, da so letos vse predloge z javne razprave temeljito prebrali in podrobno preučili pisma, ki so jih prejeli od svojih gledalcev oziroma poslušalcev. Posebna delovna skupina 16 ljudi je pripravila obsežno gradivo s povzetkom predlogov, ki jih je dala razprava in z odgovori sodelavcev RTV na večino vprašanj, spregovorili pa so seveda tudi o možnostih za njihovo uresničitev.

Javna razprava o predlogu televizijskih in radijskih programov, ki je potekala v času od 15. oktobra do 15. novembra lani, je dala vrsto koristnih predlogov, pobud in stališč za vsebinsko obogatitev programov, so na zadnji seji skupščine RTV Ljubljana poudarili člani delovne skupine, potem ko so dober mesec dni proučevali mnenja razpravljalcev. Ugotovili so, da je večina stališč podobnih ali celo enakih tistim iz lanske javne razprave. Menijo, da je to posledica tega, da je nekatere probleme možno reševati le dolgoročno, deloma pa bodo mnoge pobude z lanske javne razprave zaradi določenih programskih omejitev lahko uresničili šele letos.

Predvsem velja poudariti, da je tako široko zasnovana javna razprava potrdila temeljne programske usmeritve televizije za leto. Razpravljalci so podprli zlasti težnjo po podružljanju programa, po enakovrednejšem pokrivanju Slovenije s televizijsko informacijo, po sinhroniziranem programu za otroke, po bolj kakovostnih zabavnih sporedih, več poudarka naj bi

dali tudi problematiki splošne ljudske obrambe in družbene samozasčite, samoupravljalskemu in delegatskemu izobraževanju, več pozornosti pa naj bi v prihodnje namenili tudi znanosti in kulturi.

Nekaterih pogosto izraženih želja pa zaradi tehničnih in denarnih zmogljivosti (nemogljivosti) televizijski delavci ne bodo mogli uresničiti. Tako na primer ne bodo mogli posneti več domačih nadaljevanj in TV dram, saj sodijo le-te med najdražje programske zvrsti. Tudi probleme vidljivosti programa na raznih predelih Slovenije bodo lahko reševali šele v prihodnjem srednjeročnem obdobju.

Mnoge predloge in pobude, ki jih je dala letošnja javna razprava, pa ljubljanski televiziji pri svojem delu že uresničujejo.

Tako že od novega leta naprej gledamo vsak dan oddajo »V znamenju« in »Zmo do zrna«. Tretja novost je tako imenovani območni TVobzorik, ki ga gledamo vsako sredo, oddaja »Naš kraj« je za pet minut daljša, aktualno politične oddaje pa so na sporedu vsak torek zvečer. Oddajam »TV med seboj« in »Mednarodna obzorja« se je pridružila še oddaja »Vzponi in zatikanja«, ki naj bi na analitično-feljtonski način obravnavala najaktualnejša vprašanja.

Oddaje v živo bodo poleg trajale 90 minut, televiziji pa zagotavljajo, da bodo našli pravo pot med sproščenim pogovorom in odzivom na klice gledalcev. Januarja smo videli tudi prvo od rednih mesečnih oddaj o obrambi in zaščiti, ki je zapolnila precejšnjo vrzel opazno na tem področju v preteklih letih.

Več oddaj, ki bi govorile o znanstveno-raziskovalnem delu, je bila ena od najgla-

snejših in najpogostejših zahtev tako na letošnji kot tudi na lanski javni razpravi.

Zato so televiziji uvedli novo, redno mesečno oddajo »Odprto za ustvarjalnost«, ki smo jo januarja že gledali. Razen tega si sodelavci ljubljanske televizije prizadevajo tudi, da bi oddajo »Hidak – mostovi« objavljali vsakih štirinajst dni. V dokumentarno-feljtonskem uredništvu pripravljajo pomemben in zahteven cikel oddaj »Slovenska filmska freska, dosje našega časa«, pred koncem leta pa bodo začeli objavljati obsežni dokumentarni cikel »Velike bitke Jugoslavije«, ki je plod večletnega sodelovanja vseh jugoslovanskih televizij.

Za kmetovalce je razveseljiva zlasti novica, da so v uredništvu informativno-političnega programa zaposlili še enega novinarja posebej za to področje, ki bo skrbel za poročanje o vseh novostih, ki zanimajo poljedelce, vinogradnike, živinorejce in druge.

Ena od poglobitvenih pripomb iz javne razprave je bila, da niso vsi predeli Slovenije enakopravno in celovito pokriti v informativnih oddajah. Zato so dokončno oblikovali stalna dopisništva za Gorenjsko v Kranju, za Primorsko v Novi Gorici, za Dolenjsko in Posavje v Novem mestu, kmalu pa bo popolno tudi dopisništvo v Murski Soboti.

Ljubljanski televiziji pa obetajo tudi, da bodo razvedrilne oddaje razvedrilnejše in boljše, kot so bile doslej. Poglobitvena novost bodo mozaični oblikovani, voditeljski sobotni večeri, ki jih bodo začeli predvajati 8. marca. Novost bodo tudi oddaje »TV kabarete«, poletna »TV karavana« in »Sre-

čanja« – oddaje namenjene predvsem »starejši« generaciji. Za gledalce posebej zanimiva pa je redna mesečna kulturno-informativna oddaja »Studio 2«, ki smo jo januarja že gledali. V njej je našla svoj stalen prostor tudi ljubiteljska dejavnost, o kateri so nekateri razpravljalci menili, da ni dovolj pogosta na malih zaslonih.

Razpravljalci so izmenjali svoja mnenja tudi o nasilju na televiziji. Ker so njihova mišljenja zelo različna, so pri televiziji predlagali, da bi o tem problemu pripravili široko diskusijo, morda celo posebno oddajo, v kateri bi sodelovali razni strokovnjaki. Iz programa so izločili tudi večino risank, ki bi lahko škodovala razvoju otrokove osebnosti.

Posebno skrb bodo prihodnje leto pri ljubljanski televiziji posvetili oddajam za zdomce. S svojimi prispevki bodo še nadalje sodelovali v posebnih jugoslovanskih oddajah, ki jih pripravljajo studio Zagreb za naše delavce v ZR Nemčiji in Franciji.

Brezplačno bodo dajali na razpolago oddaje, ki jih za tuje delavce predvajajo na Švedskem, v Avstraliji in ZDA. Slovenskim klubom v tujini bodo posredovali kasete z raznimi oddajami, vendar žal za te dejavnosti še nimajo ustrezne tehnične opreme.

Javna razprava se je lotila tudi sporedov koprške televizije. Pri TV Koper so v zvezi s številnimi predlogi sklenili, da bo oddaja »Odprta meja« od 1. aprila naprej štirikrat tedensko na sporedu in da bodo obravnavali tudi problematiko iz obmejnega področja in življenja slovenske manjšine v Italiji. Mnogo razpravljalcev je zahtevalo tudi, da bi bili filmi podnaslovljeni v slovenskem jeziku. Tako bodo 15. fe-

bruarja začeli slovensko podnaslovljati še en celovečerni film, takoj ko bodo dobili ustrezno tehnično opremo pa bodo dvema dodali še tretji podnaslovljen film.

Bolj kot s televizijskimi pa so gledalci oziroma poslušalci zadovoljni z radijskimi sporedi, kar je razvidno tako iz poteka javne razprave kot tudi iz pism, ki so jih prejeli radijski sodelavci. Največ pripomb imajo poslušalci glede informativno-političnega programa, saj menijo, da so nekateri kraji in območja slabo zastopani z novicami. Zato bodo v vsako osrednjo informativno politično oddajo uvrstili prispevke iz določenega kraja. Informativno oddajo zjutraj ob 7. uri pa so že podaljšali za nekaj minut. Pri uresničevanju teh zahtev se pojavljajo določene težave, predvsem zato, ker ni dovolj dopisnikov po vsej Sloveniji, z lokalnimi radijskimi postajami pa so le delno povezani. Sodelovanje med lokalnimi radijskimi postajami in ljubljansko bodo skušali uresničiti s samoupravnim sporazumom, ki ga pripravljajo.

Mnogo razpravljalcev meni tudi, da osrednje informativno-politične oddaje posvečajo premalo pozornosti Ljubljani in njenim občinam. Zato bodo sodelavci ljubljanskega radia skušali vzpostaviti ustrezno sodelovanje z radiom Glas Ljubljana. Razen tega si bodo prizadevali tudi, da bi okrepili programsko sodelovanje z drugimi jugoslovanskimi radijskimi centri in poiskali honorarne sodelavce v drugih republikah.

Več pozornosti bodo v letošnjem letu posvetili tudi družbenoekonomski problematiki, zlasti v oddajah »Studio ob 17«, »Rezervirano za...« in v rednih dnevno-informativnih oddajah. Na »Valu 202« pa bodo tem vprašanjem namenili tudi novo rubriko imenovano »Lahko bi prihranili«.

Javna razprava je opozorila tudi na interese delavcev iz sosednjih republik, ki so zaposleni pri nas. V ta namen bodo radijski delavci vzpostavili tesnejše sodelovanje z radijskimi postajami drugih republik in pokrajin, da bi delavce lahko popolno seznanjali z novicami iz njihovih krajev.

Posebno skrb bodo sodelavci ljubljanskega radia prihodnje leto namenili tudi usmerjenemu izobraževanju. O vprašanjih s tega področja bodo spregovorili enkrat mesečno v oddaji »Razmišljamo, ugotavljamo«. Da naj bi bilo več oddaj namenjenih znanstveno-raziskovalnemu delu, so tako kot za televizijske razpravljalce zahtevali tudi za radijske sporede. Tako bodo dali več poudarka tovrstnim vsebinam v oddajah »Rezervirano za...« in »Studio ob 17«.

V pismih so nekateri poslušalci predlagali, naj bi v spored uvrstili več kmetijskih, zdravniških in gospodinskih nasvetov, več pozornosti naj bi posvetili tudi vprašanjem položaja žensk v družbenem življenju in prometni vzgoji. Tudi te pripombe bodo skušali v čimvečji meri upoštevati.

Glede radijskega kulturno-umetniškega programa so razpravljalci pripomnili, da naj bi k sodelovanju pritegnili več mladih literarnih ustvarjalcev, da bi morali pri oblikovanju sporedov pogostejše sodelovati tudi mariborski kulturni delavci, da naj bi dajali več poudarka književnikom iz nevrščenih dežel in da bi morali tesneje sodelovati s kulturnimi centri v drugih republikah in pokrajinah ter v zamejstvu. Sodelavci ljubljanskega radia zagotavljajo, da bodo tudi te pripombe upoštevali pri oblikovanju vseh treh programov. Tako naj bo – tudi glede drugih pripomb in predlogov.

Moja Vizjak

Tiste dni od 15. do 23. januarja 1912 – torej natanko v času, ko je Scott dosegel Južni tečaj, odkril, da ga je Amundsen premagal in se v nepopisnih mukah vračal – je Kathleen Scott prebila s svojim ljubimcem v nekem berlinskem hotelu. S kom? Z nikomer drugim kot s Fridtjofom Nansenom, začetnikom polarnega raziskovanja, velikim sinom Norveške, rojakom in podpornikom Scottovega tekmeča Amundsen. Pri Nansenu je pred svojo odpravo iskal nasvetov tudi sam Scott in spremljala ga je njegova živalna žena.

Scott si z Nansenovimi nasveti ni znal kdove kaj pomagati. Scottova žena pa je z znamenitim in ovdovelim potomcem Vikingov nazvala razmerje, ki ga je sama v nekem pismu označila za »božansko prijateljstvo« – kar je le ena izmed mnogih zamolčanih navedb, ki jih je Huntford obelodanil v težnji, da bi tragično dejanje na Južnem tečaju osvetlil v vseh njegovih osebnih in časovnih povezavah.

Huntford zasleduje tekmovalstvo med Scottom in Amundsenom nazaj do njegovega začetka in razvoja, vse do korenin njune individualnosti ter z vzporednimi življenjskimi opisoma obeh tekmecev doseže globino in razgibanost velike pripovedi. Knjiga je izčrpno poročilo o fenomenu, ki se je na začetku našega stoletja imenoval »tveganje«. »sla po dejanju«, »požrtvovalnost« in so ga v Angliji kakor tudi v Nemčiji tako uničujoče napak razumeli.

Avtor posveti v duševno življenje obeh pustolovcev, ki sta v svojem času in daleč prek njega simbolizirala pojem »moškosti«, med seboj pa se prav tako globoko razločevala kakor način in izid njihovih polarnih potovanj.

Robert Falcon Scott in Roald Engbreth Amundsen sta se razločevala celo v tem, kar jima je bilo skupno – na priliko v njuni

Robert Falcon Scott z ženo

nesposobnosti, kako biti kos ženskam. Kapitanov sin Amundsen je živel v hladni razdalji od matere, ki je iz njega hotela narediti akademika. Ljubezen njegovega življenja je bila njegova varuška Betty, ki je z njim živela v istem stanovanju in mu gospodinjila še, ko je že študiral.

Še 26-leten je na svojem prvem potovanju po Antarktiki zapisal v dnevnik: »Tako zelo upam, da je Betty srečna in zadovoljna... V mislih jo vidim, čudovito jedro, kako nataka kavo...«

Kakor je odkril Huntford, je imel hrust iz Oslofjorda »svojo prvo spolno pustolovščino, ki jo omenja« sploh šele pri 35 letih, med predavalno turnejo po Ameriki, v hiši dame po imenu Carrey v Chicagu, ki ga je seznanila z neko »malo Francozinjo«.

Amundsen piše o njej v pismu prijatelju Gadeju, češ da je »ljubka in čist«. Toda že tovariši v prvi odpravi, ki se jo je Amundsen udeležil, so na ladji opazili da se na skrajnem jugu »veliko ugodnje počuti kakor pa v civilizaciji in z njo neogibno povezani ženski družbi.

Scott pa je, nasprotno, še kot 38-letni kapitan kraljeve mornarice prebival pri svoji materi v udobni londonski hiši, kakor hitro je kdaj prišel na kopno. Sukal se je v mondenih krogih prestonice, bil vabljen na sprejeme pri Beardsleyevi sestri Mabel in se pomenkoval z Maxom Beerbohmom, prijateljem Oskarja Wilda.

Prvi boj s smrtjo

Kapitan Scott je bil dobrodošel gost v londonskih salonih, ker je pri čaju in torticah znal tako očarljivo pripovedovati o nevarnostih in pomanjkanju, ki jih je prestajal v večnem ledu. Zakaj noben drug človek

dotlej se ni toliko približal Južnemu tečaju (1906) kakor ravno Robert F. Scott s spremljevalcem Shackletonom in Wilsonom.

Z raziskovalne ladje »Discovery«, ki ji je poveljeval Scott, so se vsi trije v antarktičnem poletju 1902/03 čez ledeni oklep Rossovega morja odpravili na ekskurzijo, ki jo ima Huntford za »generalko kasnejšega poloma«.

Scott in njegova spremljevalca so imeli s seboj polarne pse, sani in smuči. Vendar pa se jim ni zdelo vredno, da bi se nevarnega premikanja na smučeh popreje naučili: pri norveških strokovnjakih. Ne, nadeli so si dilce in se zakadili čez drn in strn kakor začelniki po idioškemu gricku, seveda niso ujeli ritma in »pri vsakem premiku zapravljali svojo moč«.

Še manj so trije mornariški častniki znali ravnati z vlečnimi psi, vpreženimi pred sanmi. Pri hranjenju in vpreganju in pri gonjenju so delali take lase vzdigajoče napake, da je prvi od 19 psov že po kratkem času poginil. Drugi so bili tako lačni, da so požrli še toplo truplo svojega vrstnika.

Zatem je Scott sklenil, da bo odvrget že tako pokvarjeno pasjo hrano in vlečne pse rajši hranil drugega z drugim: možje so ubijali psa za psom in preostale krmili z vsakokrat najbolj oslabelemi. Vendar pa Scott kaj takega ni bil predvidel in je pozabil vzeti s seboj strelno orožje. Njegov kirurško izurjeni spremljevalec Wilson je moral odbrane žrtve zatorej poklati z nožem: »A brutal business« (brutalno opravilo).

Ubogi psi pa zato niso nič bolj voljno vlekli sani. Po dveh grdih mesecih je Scottov trio prekobalil komaj 600 kilometrov.

Na 82 stopinji in 17 minutah južne širine pa se je obrnil, še vedno celih 463 morskih milj (več kot 800 kilometrov) oddaljen od Južnega tečaja.

Že tam, kjer so se bili prisiljeni obrniti, pa so Scott in Shackletonu zatekle dlesni, prvi simptom mornarske bolezni – skorbuta, ki je posledica brezvitaminske hrane.

Tudi udje so jim zatekli in sklepi so jih čedalje huje boleli. Vendar so morali možje zadnje preostale sani sami vleči, ko jim je bilo zmanjkovati psov. Smuči so odvrgli, saj so z njimi še težje vlekli sani. Toda Scottu se je zdelo, da je vleči sani sicer »utrjujajoče in enolično delo, vendar pa vseno boljše kakor z utrujenimi in lačnimi psi«.

Trije Angleži so imeli tudi lakotne privide, saj je Scott prepičlo odmeril prehrano in tudi ni bil pomislil na varnostni dodatek.

Tako se jih je polotila že panika, ko niso mogli najti uskladiščenih zalog – Scott jo je bil pomanjkljivo označil z eno samo zastavico.

»Gola sreča«, ugotavlja Huntford, je pomagala Scottu, da se še ta njegova »prva tekma s smrtjo« ni bila tragično končala. Huntfordovo gradivo nam razkrije, kako je Scott na tem skoraj pogubnem izletu dojel le eno: da je bila to, vzemirjliva pustolovska story britanske žilavosti, zadostna celo v najbolj kritičnih trenutkih.

Scott je to zgodbo opisal v poročilu »Potovanje ladje Discovery«. In še malo si ni prizadeval zamolčati, kako je vse te kritične trenutke, ki jih je preživel s svojima sopotnikoma, zakrivil sam s svojo neustreznostjo in lahkomišelnostjo.

Portret tedna

Dušan Dretnik

Gozdovi marsikoga privlačijo s čudno, nedoumljivo močjo. Morda imajo nekateri ljudje v sebi še ostanke od davnine, ki jim je gozd nudil najboljše zavetje in hrano, ki pa je bil tudi poln skrivnosti, nevarnosti, neznanega?

Vsekakor so gozdovi privlačili tudi Dušana Dretnika že v otroških letih, ko se je podil po travnikih okrog Raven na Koroškem in so mu pogledi uhajali na gozdnata pobočja Uršlje gore. Tudi pozneje, ko je zlezal iz otroških v mladeniška leta, je obdržal stik z gozdovi. V družbi mladostnih prijateljev, planincev, atletov in še zlasti znanih ravenških smučarjev, je po gozdnih preteklih veliko kilometrov, poleti v tekaških copatah in pozimi na smučeh. Zato se je po maturi na ravenški gimnaziji zlahka oddalil: v Ljubljano na gozdarsko fakulteto, po znanju, kako smotno gospodariti z gozdovi, s tem naravnim bogastvom Koroške.

Ko se je leta 1956 vrnil kot diplomiran gozdarski inženir v rodno Ravno, so mu v slovenjegraškem gozdnem gospodarstvu kmalu zaupali pomembno nalogo: skrb za gradnjo novih gozdnih poti. V tistem času so se po Pohorju vile le ozke stezice in redki, zapuščeni kolovozi. In mladi inženir se je lotil svoje prve pomembne delovne naloge z vsem mladostnim žarom.

Zakaj je leta 1970 zajadral med turistične delavce? Pravi, da je že prej na Ravnah vodil turistično društvo, nekoliko ga je tudi po 14 letih zamakalo novo delo, lahko bi skoraj rekli oranje ledine. Pohorje je bilo nad Slovenjigradem pred desetletjem resnično ena sama bela turistična lisa. Mir pohorskih host so takrat motili le glasovi divjadi in redkih samotarskih planincev.

Če mu že prej turizem ni bil španska vas, je še precej pridobil, ko je ob pomoči mednarodne organizacije OECD potoval po Italiji, Švici in Avstriji, kjer je imel odprte oči in izostren sluh za vse tisto, kar je videl in slišal o razvijanju turizma v teh deželah. Tako kot leta 1956 v gradnjo gozdnih cest se je leta 1970 z veliko vnetjem zagnal v turizem.

Kako se danes počuti kot turistični delavec, kje je delo bolj minkavno, v gozdarstvu ali v turizmu? In kje dobi za svoje delo večje priznanje, več zadoščenja, katera plačilna kuverta je debelejša?

Če bi ostal v gozdarstvu, bi imel za kakšno tretjino več denarja na plačilnem listku. »Ampak denar ni vse,« pravi zelo resno. Pripoveduje o mnogih znanih in prijateljih, ki se ob petkih pogovarjajo, kam bodo šli v soboto ali nedeljo na jago. Dretnik ob sobotah in nedeljah nima vselej časa za svoje zabave, za sprevstitev, za družino. Marsikaj mora biti tam, kjer mora turistični delavec zelo hitro odpraviti mnogo drobnih in tudi velikih problemov. Največkrat ga dobiš na Kopah, pri žičnici, kjer se dostikrat zatakne to ali ono, pa v kakšnem gostinskem obratu, včasih tudi v pisarni. Direktor tozda Gostinstvo in turizem v slovenjegraški Lesni nima veliko sobot in nedelj zase.

Malo za res in malo za šalo govori o redkih oslih, ki so še voljni vleči turistični voz, ne samo na Koroškem, marveč tudi drugje. Njegovo govorjenje je umirjeno, odgovori kratki in jasni. Toda ko govori o tistih 1500 kilometrih gozdnih cest, ki so jih zgradili v zadnjih 25 letih in v katerih je vtkanih precej

njegovih let in njegovega dela, ne more skriti zadovoljstva. In nič čudnega, da Dretnikov glas tudi oživi, ko govori o načrtih na Kopah, saj so prvi poganjki turizma na slovenjegraških Kopah na gosto prepleteni z Dretnikovim imenom.

Morda se je Dušanu Dretniku, ko je še kot mladenič tekel na smučeh skozi gozdove, oblikovala svojstvena podoba o našem turizmu. Seveda devize, pravi, vem, da jih zdaj povsod krvavo potrebujejo. Toda kaj pa smo storili za domaćega turista, za našega delavca? Je dovolj, če gre naš človek na dopust le enkrat na leto za deset dni, če sploh gre? In zakaj venomer tarnamo, koliko milijard gre vsako leto za bolniške, koliko milijonov ur je izostankov od dela zaradi boleznih, v zdravo rekreacijo ljudi, v množično preventivo pa vlagamo bore malo.

Da, pohorske Kope. To je Dretnikov veliki cilj, nekaj podobnega kot tistih 1500 kilometrov gozdnih poti po širih pohorskih gozdovih, poti, ki so začele koroškemu človeku dajati vsak dan večji kos kruha. In tudi Kope naj bi bile tisto, čemur večkrat pravimo naš lepši jutrišnji dan. Sredi gozdov naj bi zraslo turistično in rekreativno naselje z malimi in velikimi depandansami, nekaj podobnega, kot so v Istri že uresničili v naselju Cervar pri Poreču. Tu naj bi garsonjere različnih velikosti kupile delovne organizacije iz vseh krajev Jugoslavije, seveda pa 'tudi posamezniki, senkaj naj bi v vseh letnih časih hodili naši ljudje in tudi tuji. V tem gorskem svetišču, sredi gostih smrekovih gozdov, naj bi ljudje nabirali novih moči za delo, otresli naj bi se vsakdanjih skrbi; v pljuca, onesnažena od mestnega prahu, plinov in druge umazanije, naj bi vsrkavali svež pohorski zrak. Pozimi in poleti, spomladi in jeseni, v vseh letnih časih je ta gorski svet enako mikaven.

Nihče ne bo mogel nikoli zanikati deleža, ki ga je Dušan Dretnik vložil v razvoj turizma na Pohorju, zlasti na Kopah nad Slovenjigradem. Do nadmorske višine 1400 m so že speljali 26 km cest, zvečine asfaltiranih.

Na Kopah imajo tudi že vodovod, električno in telefonsko omrežje, kanalizacijo, nekaj športnih igrišč. Doslej je slovenjegraška Lesna v turistični razvoj Kop vložila dobrih 40 milijonov dinarjev. Občina je za to območje že potrdila zaizdatni načrt. Toda – zakaj bi samo ena delovna organizacija skrbela za razvoj turizma? Je skrb za zdravo, množično rekreacijo samo geslo?

Preveč govorimo, največkrat samo mlatimo prazno slamo, meni Dušan Dretnik. Kdaj pa kdaj se mu usta raztegnejo v nasmehe, v besedah začutiš kanček govornosti. Pa le za hip, kajti spet govori mirno, preudarno. Pravi, da zaupa v zdravo pamet, verjame, da bo v združenem delu vsak dan več posluha za te potrebe, za zdravo življenje, za načrtno rekreacijo. Sicer pa so že marsikje po svetu spoznali, da je rekreacija potreba sodobnega človeka, živečega v mestu, odtrganega od narave, od zdravega okolja. Če bodo ta spoznanja prodirala, ga nič ne skrbi za usodo turističnega naselja na Kopah.

In če bi bila bitka za Kope le izgubljenost? Potem bi morali to, kar že stoji na Kopah, kar likvidirati in zapreti, pravi Dušan Dretnik.

Potem pa še tiho in resno: Ne vem pa, kdo bi si to upal pri nas storiti?

Igor Prešern

Strah »velikih in malih birokratov«

Vatikanska novost: »delovni zajtrk«

Papež Janez Pavel II. zbira svoje najbližje sodelavce

Zelo skrbno, pa z enako mero odločnosti in volje si Janez Pavel II. postopoma in previdno ustvarja na vrhu vatikanske oblasti mrežo svojih ljudi. V krogih rimske kurije gotovo pretiravajo, ko govorijo o »klanu Poljakov«, ki da so na raznih vatikanskih položajih postali osebni papeževi obveščevalci. Treznjši ljudje take govorice demantirajo in namigujejo na strah »velikih in malih birokratov«, ki se po tradiciji, zavoljo kariere, naučili sumničati drug drugega in drug drugega nadzirati.

Res je, da obstaja poljska skupina; sestavljajo jo skoraj izključno poljski redovniki in prelati, ki delajo v pisarnah rimske kurije ali v generalnih kurijah posameznih moških redov, in to že leta. Samoumevno je, da jih bivši nadškof iz Krakowa dobro pozna. Z njimi se je srečeval, ko je prihajal v Rim na posvetovanja ali urejati razne birokratske zadeve. Normalno je, da so bili njegovi najboljši prijatelji in znanici iz vrst visoke vatikanske birokracije.

Komaj je bil Janez Pavel II. izvoljen, se je, če izzamemo, da je pripeljal iz Krakowa s seboj tajnika, znašel v Vatikanu popolnoma sam; za »poljskega papeža« je bilo zato normalno, da praznuje svojo izvolitev v družbi poljskih prelato in redovnikov, ki so že pred njim delali v Vatikanu.

Njegov najboljši prijatelj, monsignor Andrija Deskur, predsednik vatikanske komisije za sredstva množičnega obveščanja (mass media), je ležal hudo bolan v neki rimski katoliški bolnišnici. Papež ga je želel obiskati. Poklical je nuncija Luigijs Poggia, ki se v vatikanski diplomaciji ukvarja s poljskimi zadevami, da ga spremlja, ker tedaj ni našel nobenega drugega primernejšega človeka.

Ve se, da ta papež ne trpi strogega protokola vatikanske tradicije, ki mu velevala skoraj popolno osamitev, ki pa sta jo že dva njegova prednika v dobronji meri opustila. Janez Pavel II. ne mara jesti sam za mizo. Posebej prve tedne po tistem, ko je bil izvoljen za papeža, je vabil na kosilo ali večerjo tega ali onega poljskega prelata ali redovnika, ki ga je že poznal, med njimi pa le malokateri izmed drugih rimskih prelato, največkrat pokojnega kardinala Villota, ki je spremljal papeža na kratkih sprehodih po vatikanskih vrtovih. Ko se je Villota lotila bolezen, za katero je tudi umrl, je papež hodil na sprehode sam ali v družbi s svojim osebnim tajnikom Stanislawom Dziwisom. Morda edina papeževa družba so bili takrat poljski prijatelji ali redovniki, ki so živeli v Rimu ali prihajali v Rim.

»Poljski papež« je v Vatikanu vpeljal novost: »delovni zajtrk«. Na mašo, ki jo opravlja zgodaj jutraj v svoji zasebni kapeli, vabi razne ljudi, od kardinalov in duhovnikov do politikov in diplomatov, »da bi skupaj molili« in potem skupaj zajtrkovali. Pri enem od teh »delovnih zajtrkov« je bil tudi predsednik italijanske vlade Francesco Cossiga, prihajali pa so tudi mnogi drugi politiki in diplomati. Običajno je, da so skoraj vsi poljski škofje ali višje poljske cerkvene osebnosti, kadar se mudijo v Rimu ali potujejo čez Rim, povabljeni k papežu na kosilo ali na večerjo. Pravi, da Janez Pavel II. zvečer rad posedi s prijatelji, da bi se raztresel, včasih pri kozarčku. Rad tudi kdaj pa kdaj zapoje s prijatelji kako poljsko versko ali domoljubno pesem. To pa je kajpada za tradicionaliste pri protokolu rimske kurije velika novost in reforma.

Janez Pavel II. je sila praktičen papež. Zlasti v prvih mesecih svojega pontifikata sta se on sam ali njegov tajnik, kadar sta potrebovala kak spis ali dosje, obračala na tega ali onega Poljaka v tej ali oni vatikanski pisarni, ne glede na njegov rang, namesto na številne funkcije kurije, ki jih nista poznala. To sicer ni trpelo dolgo, nekaj časa pa vendar.

Deloma tudi zaradi tega so začeli v Vatikanu govoriti o »poljskem klanu«. Gotovo je k temu pripomogla tudi samohvala kakega prelata, ki je morda preveč poudarjal svoje »osebno prijateljstvo« s papežem, ali pa dejstvo, da je ta ali oni prelato takozhla prišel od papeža, brez protokolarne procedure ali mimo nje.

Po drugi strani je papežovo vedenje tudi do tistih uradnikov, ki jih ne pozna, preprosto, prijateljsko, niti malo protokolarno. Vsakega objame, poljubi, potroplja po rami. Lahko si je misliti, kako se papež vede šele do svojih starih prijateljev.

Tej »poljski skupini«, ki je papežu nedvomno zelo blizu in ki mu je na voljo za posebne in osebne usluge, pripada več ljudi. Papežu najbližji, že zaradi narave stvari, je njegov osebni tajnik monsignor Stanislaw Dziwis. »Šef poljskega klana« pa je Ladislav Rubin, ki ga je papež imenoval za kardinala. V Vatikanu se vedno bolj glasno govori, da bi utegnil kardinal Rubin kaj kmalu naslediti v Varšavi kardinala Wisnyskega. Ve se pa, da je poljska vlada nekoč že zavrnila imenovanje Ladislava Rubina za veliko poljsko arhidiecezo, tako da se, kar zadeva Varšavo, govori, da bi bil lahko drugi novi poljski kardinal Marcharski, zdaj krakovski nadškof. Govori se tudi, da utegne kardinal Rubin prav kmalu prezevati v Vatikanu eno zelo pomembnih prefektur (ministrstev).

Druga imena iz »poljskega klana« bi bila Bogumil Lewandowski, funkcionar vatikanske kongregacije za kler, rektor poljskega inštituta Franciszek Maczynski, prokurator Kristusovega združenja za poljske emigrante, Larnian Burniak, poljska jezuita Kazimierz Przydatek in Antonije Mruk. Janez Pavel II. je nedavno zamenjal tudi svoje hišno osebo s poljskimi redovnicami iz kongregacije Svetega sra, ki so pod vodstvom 38-letne sestre Teodate prevzele skrb za zasebno papežovo stanovanje in kuhinjo, »kajti papež ima rad poljsko kuhinjo«. Pravi, da je sestra Teodata oseba, ki uživa papežovo zaupanje. Kadar je treba, mu zna dati injekcije, obnese pa se lahko tudi kot njegova osebna tajnica, ker dobro piše na pisalni stroj in obvlada steno grafijo.

Če pa pustimo ob strani to razmeroma majhno poljsko skupino v Vatikanu, lahko danes že govorimo o drugih ljudeh, nepoljskih, ki jim je novi papež zaupal pomembne vloge v vatikanskem vodstvu. Predvsem gre za kardinalsko promocijo in imenovanje Agostina Casarolija za novega vatikanskega državnega sekretarja (kar ustreza rangu predsednika vlade). Casaroli je predvsem diplomat, ki je bil za Pavla VI. ideolog in realizator nove vatikanske »ostpolitike« in vatikanskega diplomatskega odpiranja nasproti nevtrčnim in nezadostno razvitim državam. Raznim voditeljem rimske kurije in drugim katoliškim prelatom ta politika ni bila posebno všeč in zato so mnogi menili, da bo Casaroli po smrti Pavla VI. ostal v Vatikanu najprej osamljen, potem pa da ga bodo oddaljili. Znano je, da so Casarolija poskušali prenesti iz Rima, mu zaupati upravo katere od velikih italijanskih diocesz s kardinalskim rangom ali ga prenesti iz diplomatske v kako drugo vatikansko ministrstvo (kongregacijo).

Veliko jih je prepričanih, da se tudi Janez Pavel II. ni v vsem strinjal s Casarolijevo »ostpolitiko« in z nekaterimi drugimi vidiki njegove vatikanske diplomacije in da mu je zaupal državno tajništvo, ker ga je imel v novih okoliščinah za osamljenega in neofenzivnega, pri tem pa človeka z zelo bogati

timi izkušnjami in velikimi sposobnostmi. Casaroli, izpolnjevalec nalog papeža Wojtyły, naj bi bil nekaj drugega kot Casaroli – »človek papeža Pavla VI.« Hkrati je bil za Casarolijevega namestnika (»substitut«) državnega tajništva imenovan španski prelato Eduardo Martinez Somalo, bivši sekretar kardinala Giovannija Benellijs, ki ga imajo za bivšega voditelja »centristične« ali »tradicionalistične« struje vatikanske diplomacije.

Na zelo pomemben položaj sekretarja sveta za javna vprašanja Cerkve, ki ustreza zunanjemu ministrstvu, je bil imenovan monsignor Achille Silvestrini. Ta je bil podsekretar tega resora, ko je bil Casaroli vatikanski zunanji minister. Silvestrini imajo za diplomatskega birokrata in vestnega izpolnjevalca Casarolijevih direktiv. Marsikdo pa je prepričan, da Casaroli zdaj, pod Janezom Pavlom II., ne pripravljajo in ne izdajajo direktiv, temveč prenašajo papeževe. Tudi to dejstvo je zelo pomembno, da bi razumeli novo vlogo monsignora Silvestrinijs. Za podsekretarja sveta za javna vprašanja Cerkve je bil imenovan monsignor Audris Juozas Baskis, vatikanski diplomat litovskega rodu.

Druga novost v vrhu vatikanske diplomacije je imenovanje monsignora Giovannija Coppa, doslej pomočnika državnega tajnika, za nadškofa in delegata državnega tajništva za vatikanske diplomate. Gre za novo funkcijo. Kardinal Casaroli kot predsednik vatikanske vlade (državni tajnik) ima pod seboj tudi poseben nov urad, ki bo koordiniral delo vatikanskih diplomatskih zastopstev v tujini. Gre za poskus, vsaj po organizacijski plati, da bi nekatere probleme vatikanske diplomacije preložili s sveta za javna vprašanja Cerkve na državno tajništvo. Monsignor Coppa velja za birokrata, za izpolnjevalca nalog, bolj za organizatorja kot ideologa. Prav tako je bil v državnem tajništvu imenovan za pomočnika (»assessore«) monsignor Giovanni Battista, o katerem pravijo, da je človek, ki uživa Casarolijevo zaupanje.

S temi imenovanji se je, tako pravijo, kardinal Casaroli okrepil, vendar v smeri navzdol, ker se mu je posrečilo izpolniti nekatere organizacijske strukture, ki so odvisne prav od njega. V smeri navzgor pa je, menijo, oslabilen, kajti Casaroli zdaj ne ustvarja, temveč izpolnjuje direktive vatikanske diplomacije, drugače kot za Pavla VI. Eden izmed »dokazov«, da je Casaroli izpolnjevalec »višjih direktiv«, je dejstvo, da je po tistem, ko je bil imenovan za državnega sekretarja, odpotoval na svoj prvi obisk v Zvezno republiko Nemčijo (če izzamemo Irsko in ZDA, kjer je bil zgolj v papeževem spremstvu). Ta nemškofilska poteza je bolj izraz politike Janeza Pavla II. kot pa Casarolijeve. Čeprav bo to za mnoge presenetljivo, je Janez Pavel II. nemškofilski papež.

Način, kako ta papež zbira »svoje ljudi«, je razviden tudi iz imenovanja novega sekretarja vatikanske kongregacije (ministrstva) za škofo. To izredno pomembno funkcijo je papež zaupal brazilskemu dominikancu Lucasu Moreira Nevesu, ki je bil doslej podpredsednik vatikanskega sveta za laike. Znan je neustrpnost, kakršna vlada v katoliški cerkvi med škofi in menihi. (Ta pojav opažamo tudi v Jugoslaviji, posebej v Hercegovini, v mostarski škofiji.) Toda »ne upoštevajoč« ali pa ravno s tem pred očmi, je Janez Pavel II. imenoval na enega najvišjih položajev v vatikanski kongregaciji, ki ima na skrbi škofo, brazilskega redovnika, dominikanca, o katerem vsi pravijo, da je »trd«. Pa ne samo to. Nekaj dni po tej promociji, ko je bil že imenovan za škofa, je Lucas Moreira Neves postal tudi nadškof in sekretar kardinalskega kolegija. Moreira Neves je eden novih »močnih ljudi« Wojtyłove papeževe kurije. Papežev prijatelj je že od takrat, ko sta študirala, v prvih letih po

drugi svetovni vojni, na »Angelikumu«, dominikanski univerzi v Rimu.

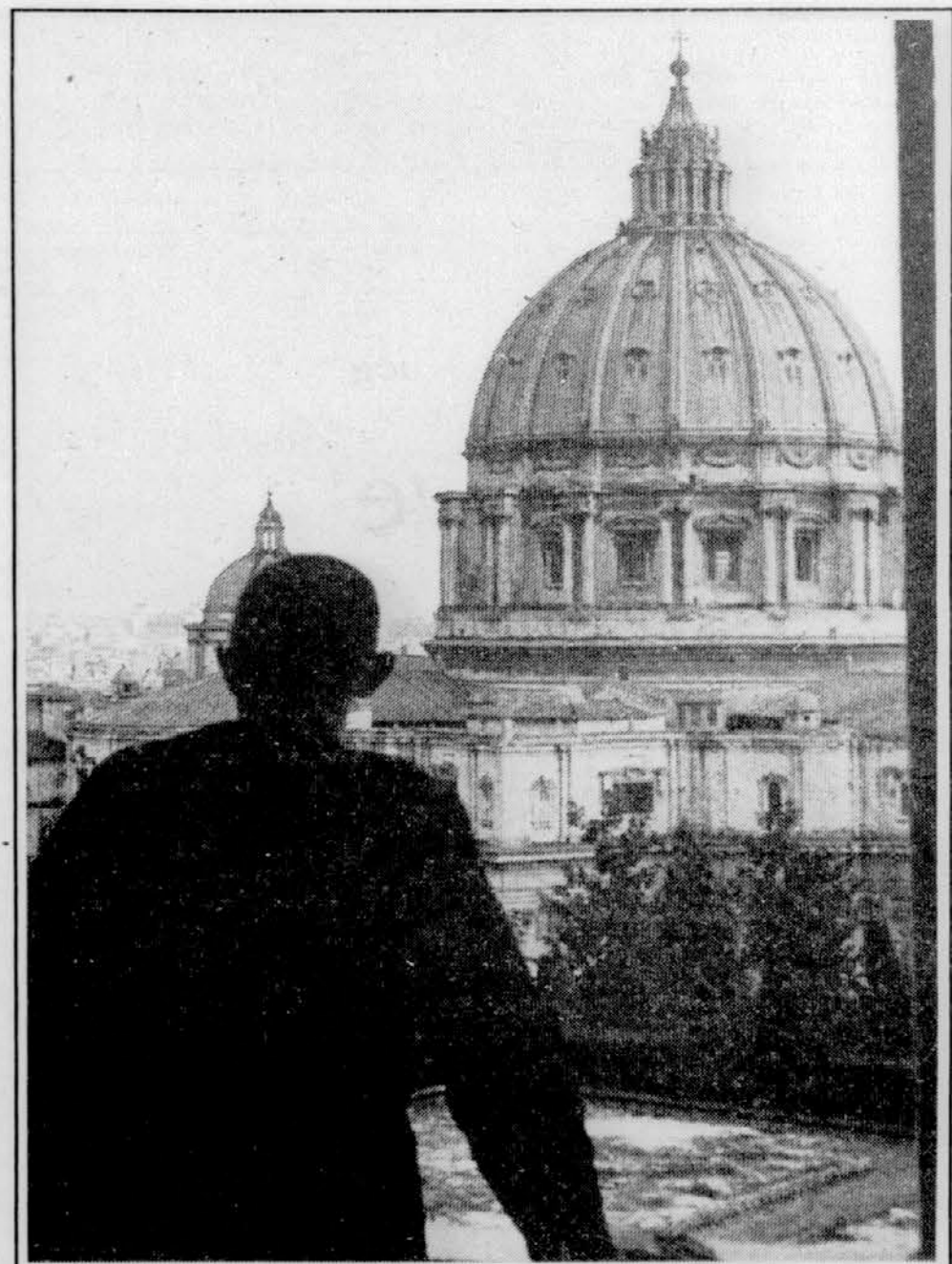
Nenavadno pomembno je imenovanje kardinala Silvia Oddija za novega prefekta vatikanske kongregacije za kler. Oddi je prvi novi prefekt (minister) vatikanske kongregacije (ministrstva), ki ga je imenoval Janez Pavel II. Je pa med najbolj znanimi eksponenti tradicionalistov in desničarjev rimske kurije. Če ne upoštevamo, kaj kardinal Oddi pomeni v idejnem oziru, je sicer zanimiva osebnost. Dostikrat ga lahko vidimo na rimskem stadionu, kjer navdušeno navija za svoj nogometni klub. Nekaj let je preživel v Beogradu, kjer se je naučil srbohrvaščine, ki so jo danes dobro govorili, pripovedovali zna celo »jugoslovanske« dovtipke. Ne glede na to njegovo »jugoslovansko plat« pa je pomembno, da je v trenutku, ko se v Cerkvi »razgoreva kler«, in to skoraj v vseh državah sveta, papež zadal nalogo, da »disciplinira kler«, enemu izmed kardinalov, ki jih imajo za vodilne na vatikanski desnici.

Očitna želja papeža Janeza Pavla II. je, da prehtano zbere okrog sebe v vatikanskem vrhu prelato, ki so po rodu iz slovenskih držav. Potem ko je imenoval Poljaka Wladislava Rubina za kardinala, je na njegovo prejšnje mesto, za sekretarja slovenskega nadškofovske sinode, imenoval Slovaka Jozefa Tomko. Gotovo so se tega imenovanja zelo razveselili revanšistični elementi v Zvezni republici Nemčiji, s katerimi je Tomko precej tesno povezan. Ta »slovenski papež« je prvič imenoval za višjega vatikanskega voditelja tudi romunskega prelata Traiana Crisana, ki je postal podsekretar vatikanske kongregacije za razglašanje novih svetnikov. Na videz gre za nepomembno stvar. V praksi pa je pomembno, da v novi rimski kuriji nastaja prostor za nove voditelje.

V Vatikan je pred nekaj dnevi prispel poljski katoliški novinar, duhovni pater Adam Boniecki, ki je zadnja leta pisal za krakovski tednik »Tygodnik Powszechny«, bivši list današnjega papeža. Prihod Bonieckeja v Vatikan ni kdove kako razveselil italijanskih sodelavcev vatikanskih publikacij in tiskovnega urada. Če dolgo se je govorilo, da bi rad papež pripeljal v vatikanski tiskovni center svojega človeka, Poljaka. Seveda je nezaupanje v vatikanskih novinarjev od tega »tujca« naraslo. Papežovo tajništvo potrjuje, da je Boniecki papežev prijatelj in človek, ki mu papež zaupa, da pa se bo za zdaj ukvarjal z novo tedensko poljsko izdajo vatikanskega lista »Osservatore Romano«. Tudi ta novica je zbudila presenečenje. Komu je namenjena poljska izdaja vatikanskega dnevnika, se ne ve natanko. Če naj bi vatikanski novi tednik prosto prihajal na Poljsko, bi se moral ukloniti cenzuri, ki velja na Poljskem za tisk nasploh, posebej pa še za časopise, ki jih v poljsčini tiskajo na tujem. Sodelavci vatikanskih organov za tisk pa vsaj za zdaj ne zanima toliko prihodnost poljske izdaje. »Osservatore Romano«, kot jih zanima bodoča vloga Poljaka Bonieckeja v vrhu vatikanskega tiska.

Vsi so prepričani, da bodo v prihodnjih mesecih v Vatikanu sledila nova, pomembna imenovanja. Wojtyłova »skupina« se bo okrepila, razširila. Zadnje tedne se precej govori o tem, da bo tudi jugoslovanski kardinal Franjo Šeper, zdaj prefekt vatikanske kongregacije za »znano verost«, zapustil svoj položaj tako zaradi starosti kot zaradi zdravja. Veliko se govori, da naj bi na njegovo mesto v »skupini« prišel nadškof v Bogoti, kardinal Anibal Munoz Duque. O Šeperju pravijo, da kot teolog ni strokovnjak in da je bil v Rimu samo izpolnjevalec papeževih nalog. Njegovega naslednika, če bo to postal, kardinala Munoz Duqueja pa imajo za pravega konservativnega teologa.

Antonio Jerkov

Vatikan (foto dokumentacija Dela)

V ogledalu časa

Ko je zgodovina visela v zraku

Eden najpomembnejših političnih dogodkov tega stoletja: jaltška konferenca

»Samo z vstrajnim in čedalje večjim sodelovanjem in razumevanjem med našimi tremi deželami in med vsemi miroljubnimi narodi se bo lahko uresničilo najvišje priznanje človeštva – zanesljiv in trajen mir, ki bo zagotovil vsem ljudem v vseh deželah, da bodo lahko živeli brez strahu in revščine.«

Na Jalti: Churchill, Roosevelt in Stalin. (foto dokumentacija Dela)

Tako so v zadnjem odstavku sklepnega komunikeja zapisali veliki trije – Roosevelt, Stalin in Churchill ob koncu jaltške konference, ki se je začela 4. februarja pred 35 leti. Zgodovinarji trdijo, da je bilo krimsko srečanje treh velesil eden najpomembnejših političnih dogodkov tega stoletja. In res. Še nikoli se ni nabralo in spletlo okrog ene same mize toliko dogodkov, toliko problemov. Churchill pa je kasneje zapisal, da ni bila usoda tolikih ljudi še nikoli odvisna od tako majhnih stvari. Zgodovina je takrat res dobesedno visela v zraku.

Konferenca je potekala od 4. do 11. februarja 1945 v Livadiji, manjšem kraju, ki je blizu tri kilometre daleč od Jalte. Uradno se je sprva imenovala krimska konferenca. Zaradi varnosti je bilo namreč med tednom v svetu objavljeno le suhoparno agencijsko poročilo, da poteka na obalah Črnega morja nekje na Krimu konferenca, na kateri se je sešla velika trojica. Stalin je vztrajal, naj se konferenca imenuje po Krimu, na zahodu in tudi pri nas pa se je kasneje bolj udomačilo ime jaltška in je potem tako tudi ostala za zmeraj zapisana v zgodovini.

Predsedniki treh zaveznških držav so se v Livadiji srečali že drugi med zadnjimi svetovno vojno. Prvo trojno srečanje med Stalinom, Rooseveltom in Churchillom je bilo decembra leta 1943 v Teheranu. Tedaj so se pogovarjali predvsem o vojaških vprašanjih in vojaškem sodelovanju, političnih vprašanj pa so se dotaknili samo mimogrede. Teheranski sestanek so vse tri velesile ocenile kot zelo uspešen, zlasti pa je bil navdušen ameriški predsednik, ki si je želel več političnega dogovarjanja med velesilami. Le z njihovo pomočjo bi namreč lahko uresničil svoje načrte o boljši ureditvi povojnega sveta.

Roosevelt je svojima »tovarišema« predlagal drugi sestanek že 17. julija 1944. Sestali naj bi se na Škotskem. Churchill se je strinjal, Stalin pa je odgovoril, da mu zdravje ne dopušča odpotovati iz domovine. Tako so se začela dolgotrajna pogajanja, kje naj bi bila nova konferenca. Američan in Anglež sta predlagala Atene, Solun, Carigrad, Ciper, Egipt, Malto in še druge kraje, toda Stalin ni bil za nobenega

od njih. Zamisel o konferenci je načelno podprl, toda konkreten odgovor o kraju in času je ves čas spretno zavlačeval. Oktobra 1944 je nato sporočil, da ne more oditi daleč kot do Črnega morja, ker sam osebno vodi vojaške operacije. Zato je za kraj konference predlagal Odeso. Po nekaj posvetih so se nato novembra dogovorili, da bo konferenca v začetku februarja na Jalti ali v njeni okolici. Roosevelt in Churchill sta privolila. Takoj zatem so se že začele priprave za »operacijo Argonavti«, kot so konferenco sprva imenovali.

Na dlani je bilo, da bo to predvsem politična konferenca. Do konca vojne je ostalo le še nekaj mesecev. Nemčija se je sicer še trdovratno upirala, toda kapitulacija je bila neogibna, Evropa je bila izmučena in porušena. Nastajala je vrsta problemov. Kaj bo z Nemčijo? Kakšna bo usoda njenih zaveznikov? Kaj bo z okupiranimi deželami? Kaj bo z deželami vzhodne Evrope, kjer so ponekod že obstajale dvojne vlade.

Roosevelt je tedaj prinašal na konferenco še dve svoji veliki ideji in želji: pripraviti SZ, da bo napovedala vojno Japonski, in doseči njeno soglasje za ustanovitev Organizacije združenih narodov, namesto nekdanjega Društva narodov, ki je pred drugo svetovno vojno neslavno končalo svoje poslanstvo.

Vsi trije veliki, Stalin pa bržkone še posebej, so se zavedali, da bo konferenca pravzaprav ostra politična bitka, saj si je vsaka od treh velesil ureditev sveta po končani vojni po svoje zamišljala. Prav zato je Stalin spretno zavlačeval dogovarjanje o kraju in času konference. Pridobiti je namreč hotel vojaške in politične prednosti, ki so bile februarja 1945 seveda veliko večje kot pa poleti 1944. Od tod tudi zahteva, naj bo konferenca na sovjetskem ozemlju, saj je to imelo velik prestižni pomen. Roosevelt in Churchill sta s tem, ko sta prišla na Krim, hote ali ne hote izrekla Stalinu veliko priznanje, ki je seveda močno odjeknilo v svetu.

Stalin je osebno nadzoroval ureditev rezidence za tri številne delegacije. Američanom je namenil palačo Livadijo, nekdanjo poletno rezidenco in zdravilišče carja Nikolaja II., Angležem vilo Voroncov, sovjetski delegaciji pa vilo Korejs, ki se je

imenovala tudi Jusupov. Predsednik ZDA Roosevelt je iz domovine odpotoval že 23. januarja. S križarko »Eunicey« pristal na Malti, kjer ga je že čakal Churchill. Nato sta skupaj poletela na jaltško letališče Saki. Pristala sta v noči med drugim in tretjim februarjem. Vsega skupaj so transportna letala tisto noč prepeljala na Krim blizu 700 ljudi. Stalin je prispel v Jalto v nedeljo, 4. februarja z vlakom. Z letalom se zaradi strahu ni vozil. Vreme je bilo tiste dni v Jalti lepo kot že dolgo ne. Po vsej Evropi je snežilo in zmrazovalo, Krim pa se je že osem dni kopal v soncu. Celo Rusom se je zdelo dokaj nenavadno in so ga poimenovali »Rooseveltovo« vreme.

V Jalti se je v začetku februarja kar trlo ameriških, angleških in sovjetskih vojaških in političnih svetovalec in strokovnjakov. Uradne delegacije pa so bile seveda precej manjše. Sovjetsko je vodil Stalin, v njej pa so bili še zunanji minister Molotov, državni tožilec in Stalinov posebni diplomatski svetovalec Višinski, veleposlanik v ZDA Gromiko, bivši veleposlanik v Londonu Majski, letalski maršal Kudjakov, admiral Kuznjecov in general Antonov.

Na čelu ameriške delegacije je bil utrujeni in hudo bolni predsednik Franklin Delano Roosevelt (umrl je natanko 60 dni po konferenci). V delegaciji so bili še posebni predstavniki svetovalec Hopkins, strokovnjak v znanjem ministrstvu Hiss, Rooseveltov osebni tajnik Early, admiral Leahy in King ter generala Watson in Marshall. Angleško delegacijo je seveda vodil Winston Churchill. V njej so bili še zunanji minister Eden, podsekretar v znanjem ministrstvu Cadogan, veleposlanik v Moskvi Kerr, maršali Brooke, Fortal in Alexander, vrhovni poveljnik sredozemskega ladjstva Cunningham in načelnik Churchillovega osebnega štaba generalni poročnik Ismay.

Trije veliki so se sestajali vsak dan na plenarnih zasedanjih, teh je bilo osem, ob štirih popoldne. Vojaški strokovnjaki so se srečali že dopoldne. Največ dela pa so imeli zunanji ministri, ki so se sestajali dopoldne, skorajda vsak dan pa tudi še po plenarnih zasedanjih. Toda svet je o takratnih pogovorih vedel bore malo. Ljudje

so lahko le slutili, o čem je bila beseda. Agencijske novice so bile skope. Na zahtevo sovjetske delegacije na jaltški konferenci ni bilo uradnih prevajalcev in tudi ne uradnega zapisnika. Vsaka delegacija je delala svoj zapisnik, za svoje potrebe in namene. Šele čez nekaj let so nekateri udeleženci začeli objavljati svoje spomine in zapiske, ki pa so seveda neuradni in nepopolni. Uradne resnice o jaltških pogajanjih svet ne bo nikoli izvedel.

Prve popolnejše informacije o konferenci je objavil v posebni izdaji na 40 straneh »New York Times« 17. marca 1955, torej ob 10-letnici krimskega zasedanja. Večino gradiva so prispevali Charles Bohlen, Rooseveltov prevajalec, Freeman Matthews, direktor urada za evropske zadeve, in Alger Hiss, strokovnjak v znanjem ministrstvu ZDA. Vsi trije so bili člani ameriške delegacije na Jalti.

Zadeve, ki so jih veliki trije v nekaj točkah orisali v sklepnem komunikeju konference, so s tem takoj postale jasnejše. Deset let kasneje pa jih je osvetlila še sovjetska verzija zapisnika z Jalte, ki jo je leta 1965 ob 20-letnici konference objavil znanjopolitični mesečnik »Meždunarodnaja žizn«. V SZ so takrat dejali, da so zapisnik objavili predvsem zaradi potrditve dejstev na Zahodu. Vendar tudi sovjetski zapisnik ni popoln, saj so v njem zajeta le »najpomembnejša vprašanja«. Tako ni v njem niti besedice o znamenitem dogovoru med Rooseveltom in Stalinom, da bo SZ dva ali tri mesece po kapitulaciji Nemčije napovedala vojno Japonski. Zelo »skromno« je v zapisnik zastopana tudi Jugoslavija. Toda kljub temu je po mnenju zgodovinarjev sovjetska verzija zelo natančna in zanesljiva, doslej najpopolnejša in tudi najbolj uradna.

Konferenca se je uradno začela 4. februarja ob 17.10. Prvi dan je minil mirno, brez burnih razprav, v pravem prijateljskem in tovariškem vzdušju. K temu je precej pripomogel predsedujoči Roosevelt. Za predsednika ga je predlagal Stalin in si tako v hipu ustvaril pomembno prednost.

V tednu dni ni bilo v Livadiji niti enkrat slišati besede »vaša ekselencija«. Jaltška konferenca je po tej plati posekala lesk dunajskega kongresa in zgornost versajske konference.

Živahneje je postalo šele pri prvi skupni večerji. Hrana je bila izvrstna. Pri vseh jedeh so servirali kaviar. Šušljalo se je, da si ga je Churchill vsak dan naročil v sobo za zajtrk. Mize so se pri vseh obrokih šibile pod specialitetami ruske kuhinje. In še nekaj je bilo značilno za sestanke in večerje v Livadiji: zdravice. Veliki trije so jih v osmih dneh zvrnili kakšnih dvesto. Ozračje je bilo zato toplo in celo veselo. Stalin je bil vsekakor imeniten gostitelj. Vodka je tekla v potokih in nekaj neprevidežev se je dalo presenetiti, tako da so nekateri z razgredo domišljijo govorili več, kot bi smeli. Stalin je znal izkoristiti prednost »domačega terena«.

In o čem je pravzaprav potekala beseda v Livadiji pred 35 leti? Zavezniki so najprej pregledali in potrdili načrte za končni poraz Nemčije in njenih satelitov. Nemčiji je treba čimprej vsiliti brezpogojno kapitulacijo, uničiti nemški militarizem in nacizem ter doseči, da Nemčija ne bo nikoli več sposobna porušiti mir na svetu, so zapisali.

Sporazumeli so se tudi, da bodo SZ, Anglija in ZDA okupirale po en del Nemčije. Eno okupacijsko cono naj bi prevzela tudi Francija, če bi to želela. Tu so bili veliki trije dokaj enotni. Duhovi so se razvneli šele v razpravi o reparacijah. Sovjetska delegacija je pripravila predlog, po katerem naj bi Nemčiji pobrali vso težko industrijo, vse prevozniki park in naložbe v tujini, vso industrijo naj bi zmanjšali za 80 odstotkov ter prepovedali izdelavo streliva in sintetičnega goriva. Uporabljali naj bi tudi nemško delovno silo. Churchill je bil proti takemu predlogu. »Kdor hoče, da mu bo konj dobro vlekel«, je pribil, »mu mora dati jesti.« V kaj pa, če se žival obrne in ne pričakovano brne,« ga je takoj zavril Stalin. Naposled so se le sporazumeli, naj bi vsota reparacij znašala 20 milijard dolarjev, polovica tega zneska pa naj bi pripadala Sovjetski zvezi.

sproti poiskala primerno vejo in sproti privezovala vrvi. Obesanje se je nadaljevalo od drevesa do drevesa, gledano v smeri proti Mariboru. Na posameznih drevesih so viseli trije do pet talcev. Potem sva se s pomožnim policistom Katancem umaknili v neko hišo. Vem samo to, da se je skozi okno videla jama, ki so jo zaporniki kopali za obsebnice. V tej hiši sva skupaj s Katancem dočakala konec obesanja približno ob pol treh popoldne. Ko smo zaslišali strel, smo šli iz hiše. Kakih pet do šest metrov od cestnega jarka sem zagledal na tleh človeka. Nisem vedel, za kaj je šlo. Šele zvečer, ob vrnitvi sem iz razgovora svojih tovarišev izvedel, da je bil to talec, ki je hotel pobegniti in ga je Augustin ustrelil z avtomatsko puško. V trenutku, ko sem zagledal ubitega talca, sem videl, da stoji na stolu Mikša, zraven njega pa Popov, ki mu je držal stol. Mislim, da je bila vrva na drevesu za tistega talca že pripravljena in je Mikša čakal nanj. Drugi iz moje enote so mi povedali, da je tisti talec poskušal pobegniti v trenutku, ko so ga hoteli obesiti. ...»

Ta talec, ki bi ga lahko označili z zaporedno številko 99, je bil mesar Ivan Skale iz Kostričevine pri Šmarju. Poskušal je pobegniti v trenutku, ko je videl, kako obesa njegovega sina. Kot stota žrtev nepopolne frankolovske morije je bil abiturient celjske gimnazije Herman Zdošek, ki so ga dva dni kasneje iz celjske bolnišnice odpeljali v Sodinov gozd pri Bukovžlaku in ga tam ustrelili. S tem so nemški krvniki sklenili in zaokrožili ta pošasten »račun«. Treba je bilo le še sleči žrtve in jih vsaj za silo zagrebati. Obeka bi jim tudi lahko prav prišla, če seveda ne bi bili tako blizu svojemu neslavnemu koncu.

Drago Hribar

Ob obletnici nacističnega zločina

Osemindeset talcev obnemelo pri Frankolovem

Iz vrste največjih hudodelstev, ki so jih glasniki namškega »herenfolka« zagrešili na okupiranih tleh, zgodovina nikoli na bo mogla izbrisati frankolovskega zločina. Letos 12. februarja mineva že 35 let, kar so v Grabnu na Stranica pri Frankolovem obesili 98 talcev, da bi se tako

maščevali za napad na okrožnega vodjo, deželnega svetnika in fašističnega zločinca Antona Dorfmeistra, ki so ga 2. februarja partizani na cesti v Tesni pri Frankolovem smrtno ranili in je dan kasneje podlegel v celjski bolnišnici.

Dogodek, ki ga z vso dokumentacijo v drobni knjižici opisuje pokojni Stane Terčak, je kljub časovni odmaknjenosti še blizu. O njem še govore jablane ob cesti, ki so bile za vsilice, in dva grobova v Stranica, ker v enega samega niso mogli spraviti toliko trupel; govori eno od dreves v celjskem muzeju revolucije, pa voziček, s katerim so prevažali žrtve. A predvsem in najglasneje govori venomer živa in prisotna zavest o človeku – zverki, ki jo je tolikanj okrutno izlokoval nemški militarizem.

Morda je bila posebna tragika frankolovskih žrtev prav v tem, da so padle v agoniji tretjega rajha, tako rekoč na pragu svobode. Da so bili predalce stran rešitelji. Da so nekateri obveščevalci sicer vedeli, da Nemci tu nekaj pripravljajo, niso pa mogli zvedeti, kaj. Vsekakor je res, da so fašistični krvniki svoje nezasišano dejanje opravili v nenavadnih okoliščinah, pred zelo redkimi in povsem nemogočimi očitki, a seveda ne brez tipično nemške doslednosti. Izvedenci za vsakovrstne zločine so pač poznali tudi »tehnično« plat svojega posla.

Uboj Dorfmeistra, ki je opravljal vrsto funkcij, propagiral nacizem in vodil boj proti komunistom v Spodnjem Štajerskem, je potemtakem izzval vrtnitveni ukrep po znanem načelu sto za enega. Eksekucijo, za katero so bili neposredno odgovorni generalajtant, šef policije v 18. vojnem okrožju Erwin Rösener, zadnji komandant varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem Kurt Stage ter šef zunanje izpostave varnostne policije in varnostne službe v Celju Georg Kramhöller (vsi zločinci so dobili zasluženo plačilo) so pripravili v najstrožji tajno-

Dogovorili so se tudi o ustanovni konferenci Organizacije združenih narodov, ki naj bi bila aprila 1945 v San Franciscu. Stalin je privolil v Rooseveltov predlog, toda pod pogojem, da bosta med ustanovni članicami tudi dve sovjetski socialistični republiki – Ukrajina in Belorusija. Zanimiva je tudi deklaracija o osvobodjeni Evropi, kjer so zavezniki zapisali, da bodo s skupnimi močmi pomagali vsem državam, ki so sodelovale z njimi, pri vzpostavljanju notranjega mira, pri sestavi začasnih vlad, organizaciji volitev, na pomoč pa bodo priskočili tudi prizadetemu prebivalstvu. Skorajda najdlje pa je trajala razprava o Poljski, njenih mejah in začasnih vlad.

Najpomembnejši dan konference je bil četrtek 8. februarja. Roosevelt je kar sijal od sreče, saj se je s Stalinom (brez Churchillove prisotnosti) dogovoril, da bo SZ dva do tri mesece po kapitulaciji Nemčije napovedala vojno Japonski. V zameno za to veliko uslugo (tako bi prihranili na tisoče ameriških življenj) je Roosevelt ponudil SZ južni del Sahalina, Kurisko otočje, ki se razprostira 800 km daleč od Kamčatke do Japonske, obnovitev statusa Port Art-hurja in Dairena iz leta 1904 ter skupno sovjetsko-kitajsko upravo nad mandžurskimi železnicami. Tega dne so bili vsi dobre volje, saj so bili prepričani, da so opravili najboljšo mogočo kupčijo. To se je še zlasti poznalo pri večerji, ko so stoočili v grla kar 45 zdravice.

Tega dne je bila na konferenci privrkat omenjena tudi Jugoslavija. V sklepnem komunikeju so zavezniki priporočili maršalu Titu in dr. Šubašiću, naj se takoj sporazumeta in sestavita na podlagi tega sporazuma novo vladu. Predlagali so tudi, naj bi v AVNOJ vključili vse tiste člane zadnje jugoslovanske narodne skupščine, ki niso sodelovali z okupatorjem. Tako sestavljeno telo naj bi se imenovalo začasna narodna skupščina. Vse zakonodajne akte, ki bi jih sprejel AVNOJ, naj bi potrdila ustavodajna skupščina.

Toliko o Jugoslaviji v komunikeju. Iz kasnejših ameriških zapisov pa je moč razbrati, da je bilo o Jugoslaviji tiste dni na Krimu kar precej govora. Angleškega zunanjega ministra Anthonyja Edna je zlasti zanimal za položaj na naših mejah. Po prvotnem predlogu okupacijskih con v Avstriji bi bila vsa jugoslovansko-avstrijska meja pod angleško odgovornostjo. Jugoslavija pa je postavila zahteve glede Celovca in tistih delov Koroske, pravi Eden, ki jih ni mogla dobiti po plebiscitu leta 1919. Zato bi moral čimprej zagotoviti umik partizanskih enot s Koroskega. Še preden bi te tam vzpostavile svojo kontrolo, Angleži bodo pripravili storitve vse, še zlasti pa po izkušnjah iz Gorice, da se ne bodo več zapletli v boje s partizani. Zato so Angleži predlagali, naj bi meja med Jugoslavijo in Avstrijo do dokončne mirne ureditve potekala tako kot leta 1939 in da je nedotakljivost te meje v interesu vseh zaveznških držav.

Angleži so tudi opozorili na mejo z Italijo. Območje Primorske in Julijske krajine, da je lahko pravi sod modnika, so dejali. Zato so sprva nameravali vzpostaviti zavezniško vojaško upravo v vseh pokrajinah do meje iz leta 1937. Toda Tito je takoj sporočil, da ne bo privolil v tak predlog. Tito vsekakor namerava sam upravljati to območje, so poročali Angleži v Livadiji, del pa je že pod kontrolo njegovih partizanov. Celotno črto bi bil primoran sprejeti angleško vojaško upravo, bi ostali njegovi partizani na tem območju vsi pod orožjem in bi kaj lahko prišlo do spopadov, bodisi z Angleži ali pa z italijanskimi partizani. Zato so Angleži na Jalti predlagali, naj bi določili začasno demarkacijsko črto v Julijski krajini med območjem, ki ga kontroliral Tito, in območjem, v katerem naj bi ustanovili zavezniško upravo.

Nadaljnji razplet dogodkov je vsem znan. Opozoriti pa velja še na Titov govor leta 1948 v Ljubljani, ko je poudaril, da majhne države nečjejo biti in nikoli ne bodo drobiž za podkupovanje velikih sil. Takrat je Stalin besno odpisal »ali ni morda Jugoslavija s tem mislila, da bo šla SZ zaradi Trsta v vojno s svojimi zavezniki?«

Konferenco so sklenili v nedeljo, 11. februarja ob 15.55. Vse tri strani so zadovoljne zapuščale Jalto. (Razdeljeni) svet je takrat obkrožila slika velike trojice, ki jo najdemo v vsaki zgodovinski knjigi. Od leve proti desni sedijo Churchill, Roosevelt in Stalin. Roosevelt ima globoko udrti lic in je videti hudo bolan in izčrpan. Njegova sogovornika sta krepkejša in bosta še nekaj let krojila usodo povojnega sveta. Le da Churchill čedalje manj, Stalin čedalje bolj.

Še bolj poučni kot fotografija pa so bržkone spomini Churchill, Edna, Harrimana in drugi in seveda zapisniki z Jalte. Še posebej zanimiva pa je zgodba o slavnem koščku papirja, ki je oktobra 1944 – torej pred Jalto – potoval sem in tja po Stalinovi mizi v Kremlju. Dogodek je opisal Churchill v četrtem zvezku svojih spominov.

»Trenutek je bil primeren za konkretne pogovore in dejal sem: dajmo, uredimo naše zadeve na Balkanu. Vaše armade so v Romuniji in Bolgariji. Mi imamo tam interese, misije in predstavnike. Izognimo se temu, da bi prihajalo do nesporazumov med nami v drobnih zadevah. Kar zadeva Veliko Britanijo in Rusijo, kako bi vam ustrezalo, če bi imeli 90 odstotkov vpliva v Romuniji, mi pa 90 odstotkov vpliva v Grčiji, v Jugoslaviji pa naj bi bilo 50:50?«

Listek je potoval čez mizo in Stalin je z modrim svinčnikom parafiral Churchillov predlog. Z eno samo potezo.

»Po tem je nastala tišina,« nadajuje Churchill. Listek, podpisan s svinčnikom, ki je ležal sredi mize. Naposled sem spre-govoril: »Ali ne bo morda videti činično, da smo ta vprašanja, ki so usodna za milijone ljudi, rešili tako zlahka? Ali naj se-gemo ta listek?« – »Ne«, je odvrnil Stalin. »Spravite ga?«

Gradivo zbral Branko Soban

Predsedniške volitve

Amerika išče vodnika po vzoru iz šestdesetih let

Zavračanje idealov iz »obdobja po Vietnamu« in vračanje k starim shemam

Že nekaj tednov se zdi, kot da bi ponoreli diagrami, s katerimi obeležujejo izsledke javnega mnenja. Z ene strani so raziskave javnega mnenja pokazale, da se je priljubljenost Jimmyja Carterja z najnižje točke jeseni lani, ko je dosegla 19 odstotkov, strmo pognala kvišku in preseгла petdeset odstotkov; z druge strani pa se je pokazalo, da je predsednik sedaj favorit v vseh »direktnih spopadih« proti možnim nasprotnikom, bodi da gre za nominacijo za predsedniškega kandidata demokratske stranke (Teda Kennedyja je porazil v razmerju 53 proti 33, medtem ko je bil prej položaj obrnjen), bodi za ponovno osvojitve Bele hiše v spopadu z republikanskim kandidatom. Je pa tudi druga plat medalje: samo vsak četrti Američan meni »da gre do stvari v domači hiši dobro«.

Raziskava javnega mnenja je tudi pokazala, da se je Carterju na predsedniških volitvah bati le nekdanjega predsednika Geralda Forda, ki je pogorel kot republikanski kandidat na volitvah pred štirimi leti; ta pa je uradno izjavil, da se v svoji stranki ne bo potegoval za to, da bi bil izvoljen za predsedniškega kandidata.

Portret idealnega kandidata

Za sedaj še ni znamenj, na podlagi katerih bi lahko bolj ali manj zanesljivo sklepali, kateri med politiki bi utegnil zmagati na predsedniških volitvah čez deset mesecev. Veliko manj megleno pa je nekaj drugega: idealni lik človeka, ki bi ga velika večina volilcev rada poslala v Belo hišo. Kot je bilo razbrati iz raziskav javnega mnenja, bi moral biti ta človek pošten, odločen in poln življenjske sile, predvsem pa bi se moral znati nevsiljivo uveljavljati.

»Skratka papež« sem rekel strokovnjakom za javno mnenje, ki sem jih poprosil, naj mi opišejo idealnega kandidata za Belo hišo. »Prav to,« so mi odgovorili. Nekakšnega človeka papeške popolnosti potrebujemo. Takega, ki se ne bo pustil vplivati od raznih struj in klanov, pa hkrati takega, ki bo znal okrog svoje osebnosti stikati nacionalno enotnost; in seveda moža ki bo pripravljen hitro in odločno ukrepati, da bi tudi v najbolj težavnih okoliščinah uveljavil nacionalne interese. In še so navrgli: papež Janez Pavel II. je oktobra lani prav zaradi takih raziskav postal v Ameriki tako popularen: požel je uspeh, ki ni bil niti od daleč verske narave – največje težave je imel ravno s katoličani. Ta zelo razširjena težnja, Američanov da bi svojo usodo zaupali karizmatični figuri, je še danes glavni adut, s katerim nastopa Ted Kennedy. Ta se lahko opira na skoraj kraljevski ugled svoje družine in na spomin na starejša brata; prav na tem je zasnoval vsa svoja kampanja v boju, da bi postal predsedniški kandidat, se pravi na temi o »vodstveni vlogi«, o potrebi, da dobijo Združene države bolj zanesljivega in močnega vodnika. Toda njegove slabosti niso nič manj očitne od njegovih prednosti: po značaju je skoraj obseden od »vodstvene vloge«, ki naj jo ima predsednik, in je prav zaradi tega kot značaj prazen; razen tega ni sposoben jasno povedati, v čem se bo njegova politika razločevala od Carterjeve; in nazadnje še dejstvo, da njegova preteklost, kar se moralnosti tiče, ni ravno najboljša referenca. Ne kaže namreč pozabljati naslednjega: v zgodnji jeseni je bila vsa Kennedyanska strategija zasnovana na bliskoviti akciji, ki bi kandidata iz čisto formalnih razlogov predstavila kot rešitelja domovine, in sicer tako, da bi izkoristili globoko nezadovoljstvo v deželi in pa dejstvo, da je zaupanje v Carterja takrat dobesedno kopnelo iz dneva v dan.

Ta cilj iz raznih prepletajočih se razlogov – iranska kriza in Carterjeva sposobnost, da odgovori nanjo – ni bil dosežen. Zdi se, da Ted Kennedy v veliko slabšem položaju in mogoče so njegove možnosti na uspeh minimalne. Kot za dirko v Belo hišo velja tudi za demokratsko nominacijo predsedniškega kandidata, da je stvar zapletena in da presenečenja niso izključena.

Konec obdobja po Vietnamu

Tisti, ki so brali prvi del te raziskave javnega mnenja, se bodo spomnili, da sem poskušal dognati temeljne vzgibe v ameriški miselnosti v času, ko se začena zelo pomembno leto predsedniških volitev, in da sem pri tem poudaril, da je v takem okviru

osrednji pojav občutek ranljivosti, občutek, ki ga ima velik del ameriške javnosti. Gre za zelo celovit in zapleten pojav, ki odseva tako naključne okoliščine kot najrazličnejše emotivne vzgibe: na eni strani neobvladljiva inflacija in zaton sposobnosti Združenih držav, da bi neposredno intervenirale na svetovni prizorici; na drugi strani pa socialna in politična razdrobljenost v deželi. Prvo vprašanje, ki sem si ga zastavil, je bilo: kako vsi ti elementi vplivajo na volilno vzdušje in na možnosti posameznih kandidatov. Posplošni odgovor bi bil: vpliv teh elementov se zrcali v iskanju moralno avtoritativne, morda celo nekolikant avtoritarne osebnosti, ki bi bila zmožna delovati združevalno in odločujoče v spletu problemov, ki so se nagrmadili.

Treba je odgovoriti tudi na drugo vprašanje: kako se utegne tako razpoloženje volilcev odsvitati v razpravah in odločitvah v sferi zunanje politike? Pri iskanju odgovora na tako sproženo vprašanje se mi zdi, da je pomembno upoštevati nekaj. Namreč to, da se je Amerika znašla na koncu določenega obdobja svoje zgodovine, ki bi ga lahko imenovali »obdobje po Vietnamu«. To obdobje se je v nekem smislu začelo že med vladavino predsednika Richarda Nixona, še preden se je sesul režim predsednika Thieuja v Saigonu. Za to obdobje je značilno dvojje. V zunanji politiki to, da Amerika ni hotela prevzemati kakršnekoli nove obveznosti za vojaško intervencijo v spornih oddaljenih območjih. V notranji politiki pa to, da so si Američani začeli izpraševati vest in zastavljati vprašanje, kakšna je identiteta njihove dežele, kakšne so njene ideološke in moralne korenine, kakšna je sposobnost Amerike, da se v svetu uveljavi kot zgled, na katerega bi se drugi obvezno sklicevali.

O predvolilni kampanji leta 1976 si lahko mislimo karkoli. Nesporen pa je presenetljivi vzpon Jimmyja Carterja, nesporno je, da je v nekaj mesecih prehodil pot iz Plainsa v Georgiji do Bele hiše. Vse to pa je treba gledati in si razlagati v čisto določenem okviru: velik del ameriške javnosti je takrat iskal človeka, ki ne bi bil okužen s korupcijo, ki je vladala v Washingtonu, moža, ki bi posebej skoraj puritansko moralnost, podobno tisti, ki jo je izprizevali ustanovitelji ameriške Unije. Vso to naložbo hoče sedaj velik del ameriške javnosti pustiti ob strani, jo zanikati ali postaviti na glavo. Dovolj je samoobtoževanja, dovolj je težnje, da bi se obnašali kot »vzorni fantje«. Dovolj jim je »ideologije o mali, zaplankani Ameriki«, ki je prevladala v zadnjih letih, dovolj jim je prizadevanj, da bi Amerika omejevala uporabo svoje moči. Dovolj jim je vsega tistega, kar je predstavljala Andy Young, nekdanji sovelavec Martina Luttra Kinga, mož, ki ga je Carter vzel za svojega svetovaleca in ga na koncu postavil za predstavnika Združenih držav v Združenih narodih; dovolj jim je torej Amerike, ki se zaveda svojih preteklih in sedanjih slabosti in svoje imperialne moči, Amerike, ki se nenehno sprašuje, če nimajo pri ocenjevanju take Amerike morda prav tuji, vključno s tistimi, ki stečejo med nasprotnike ZDA. Kaže, da je ameriški javnosti dovolj take Amerike, ki maha po svetu z listino o človekovih pravicah, pa postavlja to listino kot splošno veljavno načelo in je ne jemlje samo kot sredstvo, s pomočjo katerega bi ustvarjala neviščnosti Sovjetski zvezi. Dovolj jim je take Youngove Amerike, ki sama priznava – kako nezasišano – da so tudi v Združenih državah zaporniki, ki jih je mogoče imeti za politične.

Takšna reakcija na razpoloženje, ki je bilo posledica »povietnamskega obdobja«, se v zadnjih mesecih močno krepi: odsejajo jo tudi govori samega predsednika Carterja. V tak okvir sodi govor, v katerem je Car-

ter 12. decembra lani napovedal, da se bodo ameriški vojaški izdatki v prihodnjih petih letih povečali za 4,5 odstotkov (brez upoštevanja inflacije); pa Carterjeva izjava, da se je treba že enkrat zavedati, da je konflikt v Indokini sicer omajal, ne pa podrl »enotnost nacionalne volje in odločnosti glede naziranja, da ima Amerika aktivno vlogo pri obrambi miru in mednarodne varnosti, zase in za druge«; ali pa njegova trditev, »da sleher na odločna uporaba (vojaške) moči še ne pomeni, da po prišlo do novega Vietnam«. Tako usmeritev je (v tem trenutku) v Ameriki prav gotovo popularna. Upoštevati moramo namreč, da se je kljub inflaciji 60 odstotkov Američanov izreklo za povečanje vojaških izdatkov in da zadnje raziskave javnega mnenja kažejo močan porast tistih Američanov, ki menijo, da bi bilo treba znova uvesti splošno vojaško obveznost, ki je bila odpravljena leta 1973.

Na zaton »obdobja po Vietnamu« so nedvomno vplivale tudi vsakdanje novice o tem, da so oboroževalni napori ZSSR vsak dan večji: po različnih ameriških (in tudi kitajskih) računih naj bi se sovjetski vojaški napori merili z 150 do 160 milijardami dolarjev na leto (15 do 16 odstotkov bruto nacionalnega dohodka ZSSR), medtem ko so znašali vojaški izdatki Združenih držav v minulemu letu 130 milijard dolarjev (nekaj več kot 6 odstotkov bruto nacionalnega dohodka ZDA). V zadnjih mesecih so na spremembo ameriškega javnega mnenja in razpoloženja vplivali še dogodki v Iranu in Afganistanu.

Toda razvoja javnega mnenja v tej smeri ni mogoče razlagati samo s tem. Nanj vpliva tudi občutek, da so Združene države ranljive ter da so vzroki za to ranljivost gospodarski in socialne narave. Razen tega so vzroki za takšno spremembo v razpoloženju javnosti tudi v ameriški miselnosti.

Isolacionizem in intervencionizem

Amerika se v resnici ni nikoli sprijaznila z mislijo, da je ZSSR (ali katerakoli druga država) v resnici enakopravna z njo. Združene države so se po drugi svetovni vojni skoraj popolnoma razorožile, potem pa so leta 1949 odgovorile na tisto, kar so imele za »sovjetsko ogrožanje ameriške varnosti«, z vojaško organizacijo, ki je bila po ameriškem mnenju sposobna »streti nasprotnika«.

Enako so ZDA ravnale po letu 1960, ko je prevladala bojazen – pozneje se je izkazalo, da ni bila utemeljena – da obstaja tako imenovana »raketna vrzel«.

V začetku sedemdesetih let je nastopil Kissinger, formiran v evropskem, natančneje, meternihanskem miselnem prostoru. Prepričal je svoje nove sodržavljane, da je mogoče pripraviti ZSSR k pogajanjem o kontroli nad strateškim oboroževanjem samo tako, da ZDA priznajo Rusom, da so enako močni.

Spričo tistega, kar imajo Američani za »dokaz« o sovjetski verolomnosti (najprej kubanska intervencija v Angoli in Etopiji, potem sovjetski obrambni napori in sedaj še Afganistan), se hoče ameriška javnost sedaj otestiti Kissingerjeve zapuščine in izničiti tako zastavljeno gledanje na stvari, gledanje, ki je v bistvu tuje ameriški mentaliteti.

Za domet tega pojava v spreminjanju ameriške mentalitete in razpoloženja je najbolj značilno, da je na čelu tega procesa Henry Kissinger, to je človek, ki je bil protagonist prav nasprotnih prizadevanj. Da ne bi ostal zunaj teženj, ki se uveljavljajo v ameriški javnosti, in zunanjsih miselnih procesov v tej smeri, ki so v Ameriki čedalje bolj izraziti, je Kissinger vzel za svoje tiste ideje, ki jih je še pred nekaj meseci spobiljal.

Drugo, kar je treba v ameriški miselnosti upoštevati, je tole: Američani so nagnjeni k temu, da vedno upajo v rešitve, ki bodo zmeraj. Ta lastnost Američanov je najprej dala svoj prispevek k ameriškemu izolacionizmu, ko pa so bile Združene države po sili razmer pahnjene v središče mednarodnega dogajanja, pa je prav taista ameriška lastnost navdihovala Wilsona in Roosevelta v njunih načrtih, da bi dala svetu »red«. Isolacionizem in absolutni intervencionizem sta torej dve naličji iste medalje, dva vidika iste naziranja, ki ne pozna odtenkov, posredovanj, kompromisov in ki pozablja, da naloga politike v mednarodnem svetu ni v tem, da bi ostvarila popolna in nespremenljiva ravnatežja, veljavna za zmeraj, marveč v tem, da išče ravnatežno oporo med nasprotujočimi si sunki.

Kaj je normalno in kaj nezasišano

Ko je povprečni Američan, formiran v takšnem kulturnem in miselnem prostoru, po končani hladni vojni slišal za popuščanje napetosti, je ta proces samodejno in navno identifičiral z vsesplošnim, domala prijateljskim sporazumom o sodelovanju med dvema superciloma. Ko pa se je znal pred stvarnostjo, ki je bila drugačna od njegove predstave o njej, pred stvarnostjo, ki ne izključuje ne divjega tekmovalstva, ne nizkih udercev, je bila njegova prva reakcija taka, da se je čutil prevaranega in izdanega.

Treba je razumeti in upoštevati še tretjo temeljno danost v ameriški miselnosti, zasnovani in formirani v okvirih, o katerih je bilo govora: povprečni Američan je popolnoma enostranski. Dejanski imperij, ki ga

je njegova država po drugi svetovni vojni postavila na noge, se mu zdi najbolj »normalna« in »samoumevna« stvar na svetu. Popolnoma nenormalno, škandalozno in naravnost nezasišano zločinsko pa se mu zdi če poskuša ZSSR v zadnjih letih nekaj podobnega, če se poskuša zasedati v območja, imenovana »siva cona«.

Da bi znali stvarno pretehtati, kaj pomeni taka miselnost, je treba povedati, da povprečni Američan takih poskusov Sovjetske zveze ne obsoja samo politično zaradi škode, povzročene ameriškim interesom v svetu, marveč je njegova reakcija tudi čustvena, podobna moralnemu ogorčenju, ki je iskreno doživeto. Kakšne nenavadne oblike in razsežnosti zavzame taka miselnost, še najbolj očitno pride do izraza, ko govorite s povprečnim Američanom, pa vam z obžalovanjem toži, kako nepravilno je, da se je morala Amerika odpovedati »svojemu prekopu«, v nadaljevanju pogovora osuplo ugotovite, da gre za Panamski prekop, pa še to, da si je znala Amerika kljub temu, da je »svoj prekop« odstopila nekemu drugemu, z vrsto obvezujočih klavzul v pogodbi zagotoviti svoje interese. Koristno je tudi, če se spomnimo na ameriško politiko do Kitajske. Po zmagi maoistične revolucije 1949 se je v Ameriki vnela divja razprava, »kdo je izgubil Kitajsko«. Prav ta polemika je premaknila velik del ameriške javnosti na pozicije histeričnega antikomunizma in prispevala k zmogoslavlju mecarizma. Zanimivo bi bilo primerjati to obnašanje Amerike ob »izgubi« Kitajske z obnašanjem Sovjetske zveze, ki je Kitajsko »izgubila« v veliko bolj konkretnem smislu, če upoštevamo, da je danes Sibirija na doseg kitajskih raket in da bodo te že čez nekaj let tako izpolnjene, da bodo lahko dosegle tudi evropski del Sovjetske zveze.

En izmed zadnjih danost ameriške miselnosti. Zadnjih pet let – v resnici pa še dlje, kajti obdobje »po Vietnamu« se je začelo, še preden je bila končana vojna v Indokini – je bilo geslo povprečnega Američana: »Pozabiti Vietnam«. Ta poskus »pozabiti Vietnam« je imel dva vrhunska momenta. Richarda Nixona so kot obredno žrtev izgnali iz Bele hiše, ker je bolj kot vsak drugi človek posebej preteklost, malo pozneje pa so izvolili za predsednika Jimmyja Carterja, ker je bil otipljiva predstava o »drugačni Ameriki«. Sedaj, ko je bila ameriška javnost spričo »Salt 2« in oboroževanja Sovjetske zveze spet prisiljena ukvarjati se z vojaškimi problemi, pa je ta javnost reagirala tako, da je skoraj v nedotaknjeni obliki oživila sheme iz šestdesetih let in da je začela znova govoriti o plemenitih ciljih, za katere so se Združene države – morda uporabljajoč včasih zgrešena sredstva – angažirale v pragozdovih in močvirjih Indokine. In ta ameriška javnost je danes nasršena proti vsem tistim po svetu, vključno zahodno Evropo, ki so nekdo izrekli svojo sodbo o »umazani vojni« (v Indokini) in ki niso priznavali »plemenitih namenov« Združenih držav v tej vojni.

Poskušajmo oblikovati sklepno misel. Kakšne konkretne posledice lahko pričakujemo od prepletanja teh različnih elementov: od novega sovjetskega izziva, ki je prišel prav v času, ko se je pokazalo, da je Amerika čedalje manj sposobna »obvladovati« lokalne krize, in ki se križa z ameriškim občutkom, da so Združene države ranljive zaradi spleta gospodarskih, političnih, socialnih in celo notranjih ideoloških razlogov? Kakšno ravnanje in kakšne odločitve utegne tak splet problemov »vdahniti« deželi, ki je brez zgodovinske preteklosti, pa je morda prav zato toliko bolj občutljiva ali celo pretirano občutljiva?

Deset mesecev, ki utegnejo postati usodni

Prva posledica bo najbrž ta, da bo tem predsedniškim volitvam dajala ton težnja, ustoličiti v Beli hiši človeka, ki bo posebej »imperialno politiko«, se pravi politiko iz časov, ko so Združene države v svetu nastopale kot imperij. Druga posledica utegne biti, da bo Amerika iskala sovražnika – ali več sovražnikov – ki bi mu lahko v celoti napravila odgovornost in krivdo za nastalo krizo in vse zle posledice. Prvi na tem spisku so očitno Rusi. Kdor pozorno prebrira ameriški tisk in govore lokalnih politikov, pa bo opazil, da so takoj za njimi zahodni Evropejci in Japonci. Le-ti že danes obtožujejo, da niso dovolj solidarni z Ameriko proti Homeiniju, da jim je v svetu egoizmu predvsem za svoje gospodarske koristi in da tako obnašanje ni vredno zaveznika.

Velika moč Amerike v vsej njeni zgodovini je bila v tem, da je znala svojo najbolj kritična obdobja preživeti ustvarjalno. Danes sicer ni mogoče napovedati, kaj se bo zgodilo v bližnji prihodnosti, posebej potem, ko se bodo med predsedniško volilno kampanjo konfrontirala vsa naziranja in njih različni učinki. Ne kaže pa zapirati oči pred dejstvom, da bi se znašli pred skrb vzbujajočo podobo sveta, če bi v Ameriki prevladale težnje, ki se uveljavljajo danes, to je težnje, da bi Američani poskusili prevladati na zunanji svet krizo, ki ima svoje vzroke v Ameriki sami in ki izhaja iz njih, katerim je podvržen sleherni narod.

Prav gotovo moramo biti osupli spričo naslednjega dejstva: medtem ko je John Kennedy nekaj tednov pred smrtjo v imenitnem govoru na American University opozarjal na sodržavljane, naj se zavedajo, da so tudi za supersile meje, kar zadeva njihovo sposobnost, da vplivajo na svetovno dogajanje in krojijo zgodovino, je njegov brat Ted Kennedy pred dobrimi štirinajstimi dnevi svojim volivcem govoril ravno nasprotno in jih pozival, naj ne »zaupajo voditeljem, ki preveč govorijo o omejenih možnostih dežele, ki jo vodijo.«

Antonio Gambino, »L'Espresso«, Rim

»Feminizirane« pravljice

Kako obideš pravila islama

»Koran ni prisilen, zatiralski so moški, ki ga razlagajo«

Vsako v Egiptu pozna ljudsko povest o vaškem dekletu, ki je postala vlačuga in jo je obglavil brat, da bi opral omadeževano čast svoje družine. Gre za dramatično zgodbo o moški časti, ki je toliko vsakdanja kot pri nas pripovedka o Pepelki. Tudi ta zgodba, tako kot Pepelka, natančno odseva položaj in vlogo ženske v družbi, katere ljudska domišljija jo je porodila.

Feminiziranje pravljic je bilo vselej zabavna zadeva. Ne da bi se zapletali v kakršnekolik domneve, gotovo so mračnejše usode od življenja Pepelke, ki jo princ s steklenim copotkom reši iz pralnice kuhinjske posode – zagotovo, če te obglavijo zaradi prostitucije. Toda egiptovska zgodba, kot jo je Lejla Abu Saif pripredila za svoje majhno kairoško gledališče, se še posebej vtisne v spomin. Maščevalnega brata je prikazala kot paranoika, sestro pa za preprosto dekle, ki jo izda bogataš, ki ga ljubi.

»Gledalci menijo, da bi moral biti v resnici ubit dekletov zapeljivalec. Bojim se, da jih ni veliko prišlo do tega, da je pravza-

Leila Abu Saif

prav brat tisti, ki na koncu zasluži kazni, toda kljub temu je v določenem smislu tudi to napredek,« pravi Lejla Abu Saif.

Kot učenka, pisateljica, učiteljica, ravnateljica gledališča in filmska režiserka si Lejla Abu Saif prizadeva živeti in delati kot neodvisna ženska in feministka v islamski družbi. Celu v Egiptu, kjer so ženske svojnobnejše kot drugod v arabskem svetu, ji ni lahko niti zasebno niti v poklicu. Svoj uspeh in svobodo je plačala z zlobnimi podkani na račun svojega moralnega značaja in tudi z izgubo gledališča, ki ga je sama ustvarila.

Nedavno se je mudila v Londonu, kjer pripravljala snemanje filma o saudski princesi, ki so jo pred dvema letoma usmrtili zaradi prešuštva. Film, z delovnim naslovom »Smrt princese«, ki se bo predvidoma pojavil na platnih po pomlad, poskuša razmotiti zapleteno ozadje dogodka, ki je pretresel bralce zahodnega časopisa šest mesecev potem, ko je do njega prišlo. Producent in režiser Antony Thomas se je z njim zagotovo lotil težavnega posla, film pa obeta, da bo bolj kot vsaka pripoved doslej razkril religiozno in kulturno stvarnost, vpleteno v dogodek.

Film poskuša izpolniti zelo pomembno in zelo iskreno nalogo: prikazati in razčleniti splet protislovnih pritiskov na žensko v islamski družbi in posledice, ki jih občuti zaradi zunanjih vplivov,« razlaga Lejla Abu Saif. V filmu se pojavi kot igralka, toda njeni interesi so z njim precej tesneje povezani. Saudska Arabija resda ni Egipt, vendar je zgodba saudske princese v bistvu Lejlina lastna zgodba in zgodba drugih arabskih žensk.

Stara je 38 let in živi sama v Kairu – nenavaden in celo pohujšljiv primer. »Samska sem in svobodna. Ne ujemam se z okoljem. Naša družba je plemenska, v mestu ali na deželi. Družina je vse, in ženska, ki živi sama, obrekujejo. Kot režiserka moram biti agresivna. Obžalujem, vendar se temu ne morem izogniti.«

Lejla je najstarejši otrok doktorja in univerzitetnega profesorja, ki si je svojo pot iz revščine priboril s štipendijo. »Želel si je fanta, in kakšno razočaranje – nisem bila deček! Odtlej sem vselej želela dokazati, da nisem nič manj sposobna.« Pri sedemnajstih jo je mati zaročila z nekom, ki ga ni poznala, in vsi so pričakovali, da bo zapustila univerzo in se poročila.

Bodoči tast me je obiskal in dejal, da nima ničesar proti mojemu dokončanju

šolanja! To me je resnično raztogotilo. No, kljub temu sem zaročenca pustila čakati nekaj let, preden sem se naposled omožila, a ne dlje kot za leto dni. Potem je bilo potrebnih pet let, preden sem se lahko razporočila. Naglo sem spoznala, da je ekonomska samostojnost edina pot k neodvisnosti.«

Diplomirala je na ameriški univerzi v Kairu, postala doktor filozofije v Illinoisu, predavala igro in dramaturgijo v Egiptu in Združenih državah in v zadnjem področnem desetletju režirala in nastopila v številnih gledaliških predstavah in filmih, pisala članke in gledališke ocene in napisala knjigo o razvoju komedije v Egiptu. Zdi jo uči igro na egiptovski akademiji dramskih umetnosti.

Toda tudi ekonomska neodvisnost sama po sebi še ni popolna osvoboditev, še posebej ne v družbi, kjer je obnašanje žensk v tolikšni meri podrejeno islamskim religioznim zakonom. Lejla Abu Saif je sama sicer koptska kristjanka, vendar zato ne občuti nobenih razlik.

»Islam ni le religiozni, temveč tudi kulturni pojav,« je prepričana. »Toda ne vem, zakaj bi morala šaria, religiozna zakonodaja, vplivati na življenje ženske, če ne vpliva na trgovino in druge vidike posvetnega življenja?«

Islam ni za ženske v resnici nič bolj zatiral kot krščanstvo ali judovstvo, povsod gre za patriarhalno veroizpoved. Prepričana sem, da duh korana sploh ni represiven. Nekoč je bil celo revolucionaren, ker je neomejeno poligamijo omejil na samo štiri žene. Ne pozabite, da je bil Mohamed sam poročen z neodvisno trgovko. Toda koran interpretirajo moški.

V arabskem svetu je islam žarišče identitete in postal je tudi ljudska kultura. Koran beremo zavoje lepote, poezije, zaradi navdih, ne le kot nekaj, kar je treba brati ob petkih. Zdi pa nam Homeini v Iranu pa še nekateri dopovedujejo, da je Islam nenadoma postal orožje proti imperialističnemu Zahodu.«

Lejla podpira revolucijo, ki je vrgla šaha v Iranu, vendar globoko nasprotuje smeri, v katero jo vodi Homeini, zlasti kar zadeva ženske. Minuli marec je bila edina Arabka v delegaciji 18 zahodnih feministk, ki so obiskale Iran. Na sprejemu pri prisilovniču »liberalnem« ajatolu Taleganiju, ki je medtem umrl, je morala skupaj z drugimi članicami delegacije, zaštrta od nog do glave, sedeti na tleh, medtem ko je bil ajatola na zofi visoko nad njimi. »Egiptanka sem in nikoli prej mi ni bilo treba narediti česa podobnega,« pravi.

Na vprašanje, zakaj se je mnogo iranskih žensk z očitnim navdušenjem odelo v mračni čador, ki ga v novi revoluciji urediti zapovedujejo mule, čeprav so se šole na Zahodu, Lejla Abu Saif ježno odgovarja z vprašanjem: »Kako naj si ženska predstavljata, da bo druga ženska pozdravila segregacijo in diskriminacijo?«

»Moja stara mati, preprosta kmečka ženska, se je morala boriti leta in leta, preden je lahko zatevala, da ji prinesejo kavo hkrati s kavo za njenega moža. V tem smislu je bila to revolucionarna zahteva, ki se je ni naučila kje na Zahodu. Smešno so presoje, da je vpliv zahodnih kultur edino gibalno ženskega boja za enakopravnost. Nenadoma in samogibno se v tebi nekaj zlomi in želiš biti svobodna, hočeš postati osebnost, ženska, kjerkoli si.«

Iran ji vzbuja nejevoljo, pravi, ker daje svetu napačno podobo o ciljih, za katere si prizadevajo arabske ženske. Ko se je vrnila iz Irana, je brez predsodkov kritizirala Homeinija in zaradi tega doživela surove napade. Ni še dolgo tega, ko je dobila pravdo s časopisom Oktober, ki jo je poskušal oklevetati s podkani na rovaš njene zasebne življenja.

»Zelo enostavno bi bilo prenehati z bojem, oditi in se naseliti kje na Zahodu, vendar bi to ne bilo dovolj. Boriti se moramo za spremembe zakonov, ki nas zatirajo.«

Liz Forgan, »The Guardian«, London

poštni predal 29

Nadaljevanje z 18. strani

men bo potrebno pripraviti urbanistični načrt ali urbanistični red RTC Rogla.

Program razvoja turizma in rekreacije na Rogli naj bi torej temeljil na dokončno usklajenih interesih posameznih dejavnosti. S tem bi postal družbeno sprejeta sestavina družbenih in prostorskih planov posameznih občin.

Proti študiji se nekoliko nelogično opredeljujejo omenjeni kritiki najprej zato, ker je niso »dobili«. Očitek je neutemeljen, kajti dokler ne pride do predvidenega in tudi po zakonih o planiranju obveznega, strokovno vodnega, celovitega preučevanja, usklajevanja in dogovarjanja o turističnih razvojnih možnostih, ni nobene, dolžnosti, da bi to pripravljalo delovno gradivo morali »dobiti«.

Odgovor na to, kdaj bo prišlo do nadaljevanja, oz. začetka celovitega preučevanja Pohorja, pa je že dolgo predvsem v rokah več ali manj za turistični razvoj zainteresiranih »pohorskih« občin.

Vendar članek »Skrb za lepote Pohorja« navaja tudi podatke, ki naj bi bili iz študije, so pa napačni in v očitnem nesoglasju s trditvijo, da študije kritiki niso dobili, istočasno pa vejo, da »je ponekod celo škodljiva...«

Neresnično se študiji urbanističnega inštituta podtika podatek o 36 žičnicah in 750 ha posekanih gozdov na Rogli. V študiji navajamo povsem drugačne in predvsem manjše številke (npr. 12 žičnic za ozije območje Rogle, 14 žičnic za območje Lovovice in 3 žičnice za območje Planinka-Javorič kot ev. možna povezava smučišč Rogle in Ribniškega Pohorja, torej skupno 29 žičnic...).

V še vedno sektorski študiji »Enotni razvoj turizma na Pohorju – I. del« na osnovi podatkov o dolžinah in širinah možnih novih smučišč in žičnic predvidevamo posek največ 400 ha gozdov na celotnem Pohorju! Ta številka predstavlja 0,6% pohorskih gozdov, ki jih je 65.700 ha.

Naj omenimo, da bi z ureditvijo teh smučišč na Pohorju lahko zadržali doma kar precej smučarjev, ki sicer odhajajo skupaj z devizami na smučišča čez mejo. Gre torej za pomembno vprašanje turističnega gospodarstva in rekreacije v Sloveniji. Neresničen je tudi podatek, da bodo žičnice in smučarske proge po načrtih Urbanističnega inštituta SR Slovenije prizadele znamenita Lovrenška jezera. Nobene žičnice in smučarske proge nismo predvideli na območju jezer, ki ga tudi mi predlagamo za zaščito za znanstvena preučevanja in za urejene turistične ogleda.

Da bo stvar jasnejša kritikom in bralcem, ki jih zanima to vprašanje, pogledimo, kaj smo zapisali v študiji »Enotni razvoj turizma na Pohorju, I. dele str. 20 in 21:

»Pohorski gozdovi so zaradi svojih kvalitativnih gozdnih sestojev, obsebnosti in strnjivosti nedvomno vsega upoštevanja in spoštovanja vredno naravno bogastvo. Samo na najvišje ležečih temenih Pohorja (na grebenih, ki se vlečejo od Rogle do Kope) je sicer kompaktna gozdna odeja razrahljana zaradi višine in vplivov vetra. Na teh mestih najdemo edina naravna mesta, kjer del obstoječih in predvidenih smučišč ne posega v strnjeni gozd.

Potencialna pohorska smučišča in trase žičnic se pretežno nahajajo na območjih obstoječih gozdov in se ne morejo realizirati brez soglasja ali širših družbenih razprav o spremembi določenih gozdnih sestojev na trasah smučišč in žičnic v travnatih površinah, ki bi jih pozimi koristil turizem za smučarsko rekreacijo, poleti pa kmetje za pašo oziroma lovci za gojenje divjadi (v kolikor pa teh interesov ne bi bilo, bi morala uprava smučišč in žičnic sama poskrbeti za redno košnjo, kakor tudi sicer z stalno vodnogospodarsko in protierozijsko skrb na izkrcenih površinah).

Na Pohorju imamo torej opraviti tako s kvalitetskimi gozdovi kot s kvaliteto rekreacijsko – turistično možnostjo izkoriščanja dela teh površin. Ko ugotavljamo zelo kvaliteten potencial za razvoj zimске rekreacije in turizma na Pohorju, se moramo zavedati, da imamo v Sloveniji takih območij zelo malo. Kljub razmeroma velikim novim potrebnim kriticam gozdov (cca 400 ha) za potrebe žičnic in smučišč pa bi to po drugi strani vendarle predstavljalo samo majhen del pohorskih in slovenskih gozdov. Tudi o tem vprašanju bo morala steti resna razprava že takoj ob nadaljevanju dela.

V ožja krajinsko-varovalna območja in še posebno v neposredna območja naravnih ali kulturno-zgodovinskih spomenikov, novopredvidene (potencialne) žičnice načeloma ne posegajo. V kolikor pa se je zaradi še preslabih usklajevanj zgodilo, da je kakšna trasa žičnice ali drug turistični objekt v varovanem območju, naj bi se stanje uredilo v korist ohranitve varovanih območij. Turistično gospodarstvo ima od ohranjenih naravnih in kulturno-zgodovinskih vrednot neposredno korist in zato nobenega interesa, da bi si »odžagalo vej« na kateri sedi.

Edini delno resnični podatek iz citiranega članka, ki se nanaša na naše študije, je da smo preko območja (katerega so šele pred kratkim predlagali za gozdni rezervat za

gozdno gospodarske raziskovalne namene in doslej ni bil še nikjer evidentiran kot »pragoid«, še manj pa kot edini pragoid poleg Šumika na Pohorju...) zarisali možnost poteka ene trase žičnice (in ne žičnic množini, kot je zapisano v članku).

Prepričani smo, da smo z objavo originalnih delov besedila iz študije dovolj nazorno pojasnili, zakaj je do take pomote lahko prišlo. In to bi lahko prebrali in upoštevali že tudi kritiki teh študij.

Vse to pisanje nekaterih »zaskrbljenih« za usodo Pohorja (glej Večer 30. 6. 1979 »Pohorje kliče« in 24. 7. 1979 »Ljudje naj povedo, kaj hočejo«, 7 D 9. 8. 1979 »Pohorje je zrelo za zaščito« in Naši razgledi 12. 10. 1979 »Od kdaj je Pohorje problem«) postaja burka – nedostojna in škodljiva prav prizadevanjem za zagotovitev lepega in zdravega okolja za življenjske potrebe nas in naših potomcev. Namesto da bi se poglobljali v delo in združevali naše revne sile, zgubljajo eni čas in energijo za blatenje, drugi pa so prisiljeni to blato čistiti.

Marijan Debelak,
Urbanistični inštitut
SR Slovenije

Delo, 23. in 24. januarja

Pravica do življenja med ljudmi

V Delu so bili objavljeni članki o 5. kongresu Zveze društev defektologov Jugoslavije. Novinar je bralce seznanil z nekaterimi problemi in nakazanimi rešitvami vzgoje in izobraževanja otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju tako, kakor so novinarje seznanili na tiskovni konferenci nekateri sestavljali osnovnih tez in člani pripravljalega odbora. Članke tovariša Vidica želimo dopolniti z nekaterimi deli razprave in najpomembnejšimi sklepi sekcije za delo z duševno prizadetimi otroki, ker Delo o samem poteku kongresa ni poročalo.

Osnovni referat, ki ga je imel predstavnik hrvaške sekcije, so delegati dopolnili z republiški in pokrajinski poročili in referati. Tez, kakršne so izdelali hrvaški kolegi, ni v celoti spejala nobena republika in pokrajina. Kar zadeva delo slovenske sekcije, moramo reči, da je s skupnostjo zavodov in posebnih šol v predkongresnem obdobju oblikovala stališča ne le v strokovnih krogih defektologov vse Slovenije, na regijskih in republiškem zboru, temveč tudi ob sodelovanju republiških predstavnikov zveze sindikatov za področje vzgoje in izobraževanja na posebnem posvetu 18. junija 1979. Referat, sprejet na obnem zboru društva defektologov Slovenije, sekcije za delo z duševno prizadetimi otroki, ki ga je pripravil tov. Franc Vodopivec iz Nove Gorice, je bil na sarajevskem kongresu sprejet z izjemnim navdušenjem. Delegati – defektologi iz vseh republik in pokrajin so zahtevali, da se slovenski referat v celoti sprejme in preoblikuje v zaključne sklepe. Navajam najosnovnejše sklepe kongresa, ki zadevajo usposabljanje duševno prizadetih otrok in mladostnikov.

1. Lažje duševno prizadeti otroci naj se vključujejo v redne predšolske ustanove, kjer naj se izvaja identifikacija in diagnostika. Otroci, ki so diagnosticirani kot lažje duševno prizadeti, se vključujejo v osnovne šole s prilagojenim programom. Učenci, vpisani v prvi razred redne osnovne šole, ki imajo težave pri učenju, morajo ob sodelovanju pedagoga, psihologa in defektologa dobiti maksimalno pomoč. Če ta pomoč ne da pričakovanih rezultatov, je osnovna šola dolžna omogočiti otroku šolanje v šoli oz. v oddelkih s prilagojenim programom. Po končanem osnovnem izobraževanju se jim mora zagotoviti poklicno usposabljanje, katerega teoretični del naj poteka v posebni izobraževalni organizaciji pod vodstvom defektologa, praktični del pa v delovnih organizacijah.

2. Zmerno duševno prizadeti otroci naj se v predšolskem obdobju vključujejo v posebne razvojne oddelke pri rednih vzgojnovarstvenih zavodih, šoloobveznim pa se mora zagotoviti delovno usposabljanje ter kasneje delo pod posebnimi pogoji.

Pisec kongresnih poročil je posebej izpostavil proces vključevanja razvojno motenih otrok v redne osnovne šole, ki je znan pod imenom »integracija« in pri tem omenja pozitivne izkušnje v tujini. V zadnjem času se nanje vse prepogosto sklicujemo. Za primerjavo, kaj v svetu pomeni integracija, naj navedem nekaj primerov.

V okrožju Louisville, Kentucky, ZDA, je bilo še leta 1970 vključenih v posebno obravnavo 24,8% vseh otrok te pokrajine, predvsem Crncev, Indijancev in mešancev. Le-te so na temelju zahtev po uveljavljanju osnovnih državljanskih pravic začeli integrirati v redne osnovne šole. Pri tako visokem odstotku gotovo ni šlo v celoti za duševno prizadetost, temveč za rasno razlikovanje. Drug primer je izjava ameriške defektologinje, ki je študirala na ljubljanski pedagoški akademiji, ob njenem obisku v Ljubljani: »Duševno prizadete otroke vključujejo premožni starši v redne privatne šole, kjer učitelj dela hkrati z desetimi otroki ob sodelovanju defektologa.«

In še primer z Danske, kjer smo pred leti obiskali ustanovo, v kateri je živel več tisoč prizadetih otrok. mladostnikov in

odraslih. Velik kompleks stavb je ograjen, popolnoma ločen od ostalega sveta. Le posamezniki so občasno odhajali domov, ostali pa so se za ograjo usposabljali, živeli, delali in umirali.

V Ameriki so šele leta 1973 spremenili kriterij vključevanja otrok v posebno obravnavo. Do tega leta so menili, da so posebne obravnave potrebni tisti otroci, katerih inteligenčni količnik odstopa za dve standardni deviaciji normalne distribucije, to pa je 15 % vseh otrok.

Na vse to ne bi smeli pozabiti, ko navajamo tuje vzore posebnega šolstva. V Sloveniji je kriterij za posebno obravnavo odstopanje inteligence le za eno standardno deviacijo, to pa je 2,5 % vseh otrok. V Ljubljani jih je vključenih celo manj kot 1 %, v prvi razred pa se jih vpiše manj kot pol odstotka. Vsi ostali pridejo v posebno obravnavo potem, ko so v osnovni šoli popolnoma odpovedali, to pa lahko pomeni, da so v tretjem razredu še skoraj nepismeni, saj so dve ali tri leta napredovali z negativnimi ocenami.

Slovensko vodilo posebne obravnave je bilo vseskozi socialna integracija, iskanje in uvajanje oblik sodelovanja z vrstniki in s tem priprava za popolno vključitev v socialno sredino. Po analizi, ki je bila pred leti opravljena na vzgojnem zavodu Janeza Levca v Ljubljani, je 93 % absolventov uspešno vključenih v življenje in delo. S posebno obravnavo, prilagojenim predmetnikom in učnim načrtom, s posebnimi metodami, načeli in učnimi sredstvi so pridobili toliko znanja, delovnih navad in privajenosti, da delajo v rednih delovnih pogojih, ustvarili so si družine in v defektološkem smislu postali anonimni občani, to pa pomeni, da njihovi sodelavci niti ne vedo in ne čutijo, da so nekoč obiskovali neko drugo šolo. Prepričani smo, da jim takšno stopnjo socializacije zaenkrat, žal, še vedno lahko nudi edino posebna obravnavna. Naši osnovnošolski kolegi so z velikim številom učencev in s preoblično snovi več kot polno obremenjeni in se ne morejo posvetiti posamezniku, ki terjja učitelja zase.

Ne smemo pozabiti, da znanje ni edino merilo za popolno rehabilitacijo, sploh pa, če ga neka oseba zaradi svojih sposobnosti lahko osvoji le v omejenem obsegu. Pomembno je predvsem otrokovo čustveno doživljanje uspeha ali neuspeha, prijateljski stiki z vrstniki ali odrinjenosti, zadovoljstvo staršev in otrok, intenzivni delovni trening ali zanemarjanje tega na račun akademskih učnih predmetov in ne nazadnje otrokovo celotni razvojni potencial, vrsta in stopnja prizadetosti ter ekonomsko – kulturni in socialni faktor. Od vsega tega je odvisna dosega cilja, to je enakopravna vključitev v samostojno življenje in družbeno koristno delo.

Še na nekaj je potrebno opozoriti ob vseh teh integracijskih gibanjih. Sodim, da tisti, ki propagirajo integracijo za vsako ceno in pod vsakimi pogoji, zanemarjajo tiste, ki jih problematika najbolj zadeva, to je otroke same in njihove starše. V mislih imam predvsem starše, ki so doživljali neuspeh svojega otroka v osnovni šoli, ga kljub težki odločitvi prešolali in nato z njim doživljali radost ob njegovem razvoju in kasnejši vključitvi v življenje. Praksa ima tudi zelo zanimive spise učencev o doživljanju redne osnovne šole in posebnega šolanja.

Pri društvu defektologov, sekcija za delo z duševno prizadetimi, je v teku raziskovalna naloga »Integracija lažje umsko manj razvitih učencev v osnovne šole«. V tej nalogi bomo primerjali rezultate usposabljanja lažje duševno prizadetih otrok v rednih osnovnih šolah in v osnovnih šolah s prilagojenim programom in to na področju znanja, delovnih navad in privajenosti, socializacije, medsebojnih odnosov, počutja otrok in staršev in o tem, kaj menijo naši kolegi učitelji v rednih osnovnih šolah.

Dokler ta in podobne raziskave v Sloveniji in Jugoslaviji ne bodo pokazale rezultatov, ne more nihče govoriti o kakršnih koli izkušnjah, niti trditi, da so izpolnjeni pogoji, kot navaja avtor članka.

O tujih izkušnjah pa lahko povemo še to, da vsako leto išče v Sloveniji strokovno pomoč veliko prizanih tujih strokovnjakov iz Amerike, Danske, Anglije, Nemčije, Finske. Leta 1978 je vzgojni zavod Janeza Levca v Ljubljani obiskal predstavnik finskega ministrstva za delo, vzgojo in izobraževanje ter izrazil vse priznanje za naš napreden sistem usposabljanja duševno prizadetih otrok. Prof. sociologije z univerze v New Yorku ter njegova soproga iz centra za rehabilitacijo, L. in A. Bindman, sta v knjigo obiskovalcev šole s prilagojenim programom v Novi Gorici zapisala: »To je veličastna izkušnja, prisotnostva, ti tako naprednemu in spodbudnemu programu. Čestitamo za napredni učni center, ki ste ga razvili, da bi omogočili enake možnosti za učenje vseh otrok.«

Iz te kratke obrazložitve se vidi, da je problem v bistvu zelo zapleten, da zahteva trezno presojo, strokovni pristop k reševanju ter postopno iskanje novih oblik socialne integracije. Vse to je bilo poudarjeno tudi na kongresu, prav zato uvodni referat ni doživel podpore 930 delegatov, absolutno pa ne v sekciji za delo z duševno prizadetimi.

Tereza Žerdin,
Ljubljana

Delo, 29. decembra 1979

Več samoupravljanja, toda tudi več dela, odgovornosti in varčevanja, saj socializem ni sociala

Razmišljanja o tem, kako je pravzaprav naš samoupravljanje v konkretni, vsakodnevni praksi, imajo zagotovo več obrazov. Nočem si lastiti pravic, da bi skušala osvetliti vse. Zadržala se bom pri tistih, ki

so mi najbližji, ker se z njimi srečujem tako rekoč vsak dan. Morda bodo ocene tu in tam izzevle preveč kritično, a človeku res ni do tega, da bi hvalil, kar se samo hvali.

Zdi se, kot bi se v zadnjem času vrteli v začaranem krogu: odgovornejši samoupravljanje, boljše gospodarjenje, ustrežnejša delitev, zmernejša potrošnja...! To so besede, s katerimi polnimo časopisne stolpce, radijska in televizijska poročila. Ko z njimi opredeljujemo cilje, natančno vemo, kaj in kam hočemo. V praksi pa...

Veliko je zavzetih pozivov vseh vrst, kaj naj bi se spremenilo že obane, ne šele jutri. Vendar me nekako ne ganejo. Nekaj manjka v njih. Ne zanima me, kaj bi bilo treba storiti. Človek bi rad enkrat dočakal, da bi začeli poročati, kdo so tisti, ki nalog in obveznosti ne izvršujejo odgovorno ter pravočasno.

Po novem letu so, na primer, prek televizijskega zaslona naši železničarji več dni prosili delovne organizacije, naj vendar pridejo raztovoriti vagonce. Mene bi kot samoupravljalca in občana – verjamem pa, da druge tudi – zanimalo, katere podjetja so se tako daleč »spozabila«, in to v trenutku, ko so bili pozivi k odgovornejšemu obnašanju še kako sveži. Kdo je kriv, da je nastala nova škoda? Kar vsakemu delavcu v prizadetih delovnih organizacijah najbrž res ne bi mogli očitati, da je imel prste vmes. Svoj davek za to, kar se je zgodilo, pa bo vendarle moral plačati. Žal bo takrat, ko bo odšteval denarje za ta »greh«, vse že pozabljeno ali pa tako zamegljeno, da se še nedolžnih vprašanj ne bo treba bati nikomur.

Če kršiteljev dogovorjenega ne bomo identificirali in proti njim ukrepali, se kar sprizajnimo s tem, da bo še marsikje šlo marsikaj rakovo pot. Zakaj si tolikokrat pripovedujemo, kako se ne bi smeli obnašati, ko pa natančno vemo, da to presneto malo zaleže?

Posamezniki se, denimo, na zborih delavcev zavzemajo za to, da je treba spoštovati družbeno sprejeta merila o gibanju osebne potrošnje. Pa jim sodelavci postrežejo z resnico: »Ja, duše drage, le kdo je že kdaj odgovarjal za visoka izplačila? Vedno je najbolje prišel skozi tisti, ki je zajemal z veliko žlico...«

Namah si praznih rok. Zaveš se, da so te stokrat pustili na cedilo, ko si se pogajal za načela, ki jih je družba sprejela in nas zanje zavezala. Ko se sprašuješ, zakaj tako, se ti zdi še najbolj sprejemljiv odgovor, da je nemara preveč kršiteljev, in da so med njimi mnogi vplivni, pa tudi glasni. Zato so pogosto problematični tisti, ki jemljejo stvari preveč resno.

Pogosodili smo se in pika. Pa ne samo direktorji. In ne samo tisti, ki delamo v pisarnah. Če bi bilo res tako, kot se zlasti zadnje čase prepričujemo, bi bila naša zaskrbljenost lahko mnogo manjša. Komu pa danes sploh še smeš reči, naj boje dela in si reže tak kos kruha, kot si ga zasluži? Kjer se naivno spustiš v takšne debate v upanju, da boš kaj spremenil, so prizadevti smrtno užaljeni in najraje bi jo kar po bližnjici ubrali na sindikate po zaščito.

Vedno imam slabe občutke, kadar se mi zdi, da se preveč trudimo idealizirati neposredne proizvajalce v materialni proizvodnji. Pred dnevi smo lahko brali članek o tekočem traku »opravkov« delavcev v negospodarsstvu. Opravkov, ki jih seveda urejamo med delovnim časom. Izvedeli smo, da so »mestna prehajališča in lokali tudi ob delovnem času polni zaposlenih s črnimi aktovkami in torbicami. Ni pa tu delavcev v modrih delovnih oblekah...«

Tem ugotovitvam nikakor nočem oporekati, saj so tako resnične, da bi se morali prizadeti, ki si našo demokracijo in samoupravljanje čisto po svoje razlagajo, nad njimi globoko zamisliti. V njih le pogrešam oceno, da je možnost »zabaševanja« več vrst. In da med delavci v modrih oblekah prav tako najdemo takšne, ki se pri gradnji socializma nimajo namena pretegniti.

Stanetu Dolancu je zares treba pritrditi, da imamo gospodarske čudeže kar lepo doma. Toliko, da bi jih lahko izvažali. Bodimo srečni, dokler trajajo. Toda veliko ljudi je prepričanih, da dolgo ne bodo več. Izplačalo bi se potruditi, da se črnogleda napovedi ne bi uresničile.

Proces razvrednotenja dela na sploh, ki se širi v prenekaterih sredinah, krije nedvomno v sebi zelo nevarne pasti za uresničevanje temeljnih ciljev socialistične revolucije. Že kar zakonito se dogaja, da izpada neumni tisti, ki vestno in odgovorno opravljajo svoje dolžnosti. Ker takšen odnos terja tudi od sodelavcev, so pri mnogih slabo zapisani in veljajo za prenapete, ki ne »znajo živeti.«

Ko človek vedno znova lovi odmeve takšnih in podobnih situacij, si ne more kaj, da se ne bi spomnil znanih Marxovih misli: »... Le v družbi, v kateri bo vsak ustvarjal po svojih sposobnostih, ko bo delo resnično zadovoljstvo in potreba človeka, se bo le-ta vrnil k svoji resnični naravi, se bo spremenil iz razdrobljenega, odtujenega in razdrobljenega človeka v homo humanum, za katerega je drugi človek najvišja potreba...«

To je nemara ena najlepših, najdaljnosežnejših, a tudi najtežje uresničljivih Marxovih vizij prihodnosti in perspektive človeka, za katero si ne smemo delati iluzij, da nam je že kar na dosegu roke. A pot do tega cilja, ki navsezadnje osmišlja našo revolucijo včeraj, danes in jutri, bi bila prav gotovo lahko manj vijugasta, če bi bili v vsakodnevnem življenju bolj skromni, pa manj obsedeni od sle po koničanju materialnih dobrin brez konca in kraja. Seveda je socializem družba bogatih ljudi. Vendar ne gre, da bi denar povzgojival iznad vsega, za kar je vredno, da se ti življenje izteka.

Žal, ni tako malo ljudi, tudi pri nas že prepričanih, da se da z denarjem kupiti

prav vse (nedavno tega mi je mlad delavec hotel plačati pozitivno oceno iz predmeta samoupravljanje).

V tem kontekstu zasluži posebno pozornost problem delitve po delu. Najbrž še nikoli o njem nismo toliko besed izrekli in napisali. A če povprašam v tem ali onem kolektivu, kako se ta ideja prebija v prakso, ne moreš prek občutka, da je mnogokje zašla v rešne zagate. Prepiramo se. In zaradi tega imaš grenak priokus. Naj bo to socializem, da si namesto pozdrava zjutraj, ko se srečamo pri delu, drug drugemu obrnemo hrbet? Zato, ker sta Tone in Jaka dobila za pridnost in varčnost nekaj stotakov več? Da bi se izognili takšnim nevšečnostim, smo pripravljali poseči po vseh mogočih rešitvah, zaradi katerih bi se klasični marksizma v grobu obrnili, če bi vedeli, kako krivicomo njihovo idejo o pravičnejši in spodbudnejši delitvi v prehodnem obdobju.

Psihologi nam zadrege v medsebojnih odnosih, ko se drug drugega ožiramo in tako skrbimo, da nam ne bi postalo dolčas, skušajo po svoje razložiti, vendar v teh razlagah ne najdeš nič oprjemljivega za vsakdanjo rabo. Nemara bi bilo najbolje takole zaključiti: Tako kot smo v mnogih sredinah na psu s splošno kulturo, nam hudo primanjkuje tudi samoupravne kulture kot njenim sestavnim delom.

Zavest o dolžnostih in pravicah gre tesno v korak z družbeno razgledanostjo delavcev v najširšem in najglobljem smislu. In kako je s takšno družbeno razgledanostjo? Slabo. Dolga leta smo se sprenevedali. Za samoupravno usposabljanje delavcev nismo našli dovolj časa in sredstev. Zjad žanjemo sadove lastnega (ne) dela. Mnogokje smo se slepili s tem, da je za gospodarski napredek povsem dovolj, če delavec dobro obvlada ozke delovne operacije. Bili smo zadovoljni, če je zvesto služil stroju. Nismo se potrudili, da bi potrkali na njegovo zavest in mu rekli: »Dobro opravljeno delo za strojem je v našem sistemu samo del tvojih nalog. Moral se boš usposobiti in opravljati še druge. V združenem delu in zunaj njega. Nihče jih ne bo zate...«

Ker smo pustili, da so stvari šle, kakor so šle (seveda smo tudi glede tega imeli ves čas jasno politično linijo, le da je mnogi niso in jim še danes ni mar zanj), se prenekateri delavci ne more skobacati iz plenik medzne miselnosti in ravnanja. Ko v tovarni zakriplje, preprosto zagrozi: »Bom pa delo prekinil, če ne dobim plače.« In tako velikokrat tudi stori, da bi nato konec meseca ob starih stiskah prešteval še nove. »Če ne prekinem dela,« pravijo delavci na seminarjih za delegate, »nič ne dosežem. Potem se takoj najdejo rešitve...« Saj, v tem je ravno tragika. Rešitve se najdejo, samo kakšne! Tega ljudem vedno ne pove mo dovolj odkrito. Zato drugič spet ustavijo stroje.

Skupina delavcev iz gradbenih podjetij je na tečaju pripravovala, kako je prišlo do prekinitve dela na njihovih delovišču. Zatehvali so izredni sestane, na katerega naj bi prišli odgovorni samoupravni in strokovni delavci. Ker teh ni bilo od nikoder, so za več ur prekinili delo. »Mar sami niste bili sposobni imeti sestanka? Ali niste mogli problemov vseeno obravnavati in imenovati delegacije, ki bi vaše zahteve posredovala naprej?« Močlo so me gledali, ne brez zadrege. Tu in tam je kateri negotovo pokimal in v očeh si mu bral zaključek: Seveda bi se dalo, hudiča! Tako pa smo si svoj položaj še poslabšali. Materialni in samoupravni...

Kot v nekakšno opravičilo se je oglasil najstarejši izmed njih: »Veste, mi se na te stvari ne razumemo. Mi delavci delamo...« Kar privzdignilo me je, da sem mu vskočila v besedo: »Prav, prav, vi samo delajte! Toda ne pritožujte se, če bo šlo marsikaj narobe. Da se bodo uveljavljali vaši interesi, boste morali lepo sami poskrbeti. Drug ne bo. V naši družbi je ne.«

Spominjam se razprave, ki sva jo imela z nekim starejšim delavcem iz Tomosa, ko je kot udeleženec tečaja za skladiščnike prišel k preizkusu znanja iz osnov samoupravljanja.

»Tovarišica, jaz se tega izpita zelo bojim,« je dejal v zadregi, še preden je dobro sedel.

»No, če vas je tako strah,« sem pomirujoče dejala, »pa se pomeniva o tem, kako samoupravljate v Tomosu. S kakšnimi problemi se srečujete delavci...«

»Ja, hm!« se je nasmehnil. »Saj vi bolj veste, kako gre to reči. Oni zgoraj ukazujejo, mi spodaj izvršujemo.«

»Tako pravite?« sem ga resno motrila. »Zdaj pa se bova najprej zmenila, kdo je tisti zgoraj in kdo tisti spodaj. In če je res še spodaj, kdo je temu kriv...«

In sva se res zmenila. Le da zaključek ni bil tak, kot ga je na začetku pogovora pričakoval. Kajpa, najlaže je reči, oni zgoraj ukazujejo, in tako vreči vso skrb in odgovornost za tovarno z ramen. Vedno je bilo in bo tako, se izgovarjamo, ne da bi pošteno priznali, kako smo veseli, če po končanem delu ni treba na sestane, če ni treba sprejeti zadolžitve, ker so našli nekoga, ki se »na te probleme bolje spozna...«

Delavci na področju izobraževanja odraslih se malone vsak dan srečujemo s stvarnostjo, ki je pogosto zelo različna od tiste, kakršno predstavljamo v družbenopolitičnih organizacijah na raznih skupščinah, konferencah, sestankih, ko dajemo obračun lastnega dela. Vedno znova smo se prisiljeni sočuti s tem, kako delavci neobgledno tipajo v svet samoupravljanja kot proces njihove resnične soudeležbe v gospodarjenju in odločanju o rezultatih. Ne da bi ne čutili problemov, ti jih naravnost iščijo. Toda elementaren občutek za dobro in zlo, za pravično in pošteno, ne zadovoljuje, da bi se lahko s senčnimi stranimi samoupravljanja uspešno spopadali in da bi iz teh spopadov prihajali kot zmagovalci.

ci. Ob pomanjkljivem poznavanju družbenih zakonitosti, vsesplošno nizki stopnji ekonomske in politične razgledanosti, delavci pogosto samo površno zaznavajo vsebino zakona o združenem delu, procesov svobodne menjave dela, delavskega nadzora, odgovornosti za gospodarno ravnanje z družbenimi sredstvi, resnične delitve po delu. Mnogi delavci vse to spremljajo bolj kot statisti, ne pa dejanski subjekti naprednih tokov. Zaradi vsega tega pa jim tako rada spolzi iz rok možnost vplivanja na dogajanja v združenem delu, v krajevnih in interesnih skupnostih, v občini. Prekinitve dela v svojem zarodku ali dejanski manifestaciji odražajo nemoč delavcev, ki ima svoje korenine v pomanjkljivi samoupravni organiziranosti, ne pa v stvarnih, objektivno danih družbenih pogojih in potrebah.

Morda je največje zlo v tem, da se veliko delavcev, ki jim je družba poverila sredstva za proizvodnjo in uravnavanje odnosov v vseh sferah družbenega življenja, ne zaveda, ali pa pomanjkljivo zaveda izrazitih deficitov v svojem znanju in usposobljenosti kot prvemu pogoj, da bi dejansko lahko osvobodili sebe in druge.

»Izobraževanje je cena, ki jo je treba plačati za svobodo.« Tako je zapisal Paul Lengrand, utemeljitelj ideje o nujnosti permanentnega izobraževanja. Le nekaj desetletij pred njim je v zgodovinskih vrenjih oktorske revolucije njen duhovni vojda Lenin izrazil podobno misel, ki v sebi krije razredno bistvo boja proletariata za lastno osvoboditev. »Brez znanja so delavci nezaščiteni, z znanjem so sila...« Aktualnost teh Leninovih besed še ni zamrla. Vedno znova se potrjuje v vsakodnevni praksi boja za uveljavljanje vsebine samoupravnega socializma v vsej njeni celovitosti.

Človek si mora srečo zgraditi sam, nas osvešča v svoji bogati dediščini Edvard Karmelj. Za takšno srečo pa so potrebni napori, žrtve. V temi neznanja ji bomo zagotovo zamenjali iskali prostor, kajti brez znanja ni prave svobode, torej tudi ne resnične sreče človeka.

Precejevanje stvarnega vpliva delavcev in občanov na gospodarske in družbene tokove v združenem delu ter zunaj njega prihaja do izraza tudi pri ocenah o funkcioniranju delegatskega sistema. Kot da nam priznanje o neskladju med družbeno proklamirano vlogo delavskega razreda in dejanskim položajem delavcev v samoupravnih praksi nekako noče z jezika. In vendar bi bilo politično hudo kratkovidno samozadovoljno preštevati množice delegatov, ki prevzemajo odgovornost za nadaljnji razvoj, in graditi zgolj na tem. Množična pritegnitev delovnih ljudi v delegatski sistem v vseh njegovih celicah nedvomno že sama po sebi predstavlja novo kvaliteto v naših družbenoekonomskih in družbenopolitičnih odnosih. Da pa bi lahko zaživel kot revolucionarna vsebina naše sedanosti in jutrišnjega dne v vseh njegovih dimenzijah, morajo biti njegovi konkretni nosilci pripravljeni izvajati zadolžitve in biti zanje tudi usposobljeni.

Zadnje čase se zdi, kot da smo demokracijo začeli meriti po kilogramih gradiva, s katerim zasipamo delegate. Ko se pogovarjaš z njimi, samo zmanjujejo z glavami. Tolikim papirjem niso kos. Tudi njihova delegatska baza ne, saj res ne gre, da bi delovni procesi nenehno prekinjali. Po delu pa ljudje težko in neradi ostajajo v tovarni. Če pa

Anketa Dela: raziskovalno delo in umetniška ustvarjalnost študentov

Pomanjkanje denarja in opreme je večni sopotnik raziskovanja

Študentje, Prešernovi nagrajenci univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, o svoji
znanstveni in umetniški dejavnosti – Kritika študijskih režimov

Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani je pred leti ustanovila sklad Prešernovih nagrad za študente te univerze. V pravilniku o podeljevanju teh univerzinih nagrad piše med drugim: »Naloga sklada je, da spodbuja znanstveno-raziskovalno in umetniško dejavnost študentov dodiplomskega študija, ki presegajo običajne študijske obveznosti.« Letošnje nagrajence smo prosili za odgovore na dve okvirni vprašanji:

– S čim oziroma kako bi aktualizirali problem, ki se ga lotite v nagrajenem delu?

– Kako ste – glede na vašo strokovno usmerjenost in raziskovalno vneto – zadovoljni s sedanjim študijskim režimom in vsebino študijskih programov, česa pogrešate, kaj bi predlagali?

K prispelim (in deloma skrajšanim) odgovorom mladih raziskovalcev in umetnikov dodajamo nekaj besed njihovih mentorjev oziroma ocenjevalcev predloženih del ter besedo akademika Janeza Milčinskega, predsednika upravnega odbora univerzinega sklada za podeljevanje Prešernovih nagrad študentom univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani.

Angelca Ivančič: Menim, da se problemu religije v naši družbi posveča premalo pozornosti, saj se diskusije omejujejo predvsem na odnose med družbo in cerkvijo, in še to v glavnem takrat, kadar pride do situacije, ko cerkev močneje poseže v družbeno dogajanje. Vendar gre tu predvsem za cerkev kot institucijo, medtem ko fenomen religije kot tak ostaja ob strani. Na Slovenskem je zelo malo znanstvenih delavcev, ki bi se spuščali globlje v obravnavo tega fenomena, zato je na razpolago tudi malo strokovne literature, na katero bi se oprli pri raziskovalnem delu. Nekoliko več se z religioznostjo ukvarjajo na Hrvaškem, vendar so zbrani podatki širšemu krogu uporabnikov skoraj nedostopni.

Pri študiju pogrešam predvsem več vključevanja v delo na področju raziskovalnih projektov, seveda po možnosti glede na interese posameznikov. Naj omenim, da sem študirala ob delu, zato sem imela najbrž manj možnosti kot kolegi, ki so študirali redno.

Matjaž Durjava: Vprašanje fizičnega razvoja ljubljanske univerze je vprašanje hierarhijske družbenosti in simbolne manifestacije teh v arhitekturi kot obliki materializacije družbenega stanja in interesov. Znanje in modrost sta namreč tista, ki vodita k osvoboditvi človeka in njegove osebnosti. Zato so stavbe univerzinskih zavodov vredne, da jih zaradi njih vsebine in pomena za človeštvo izpostavimo v zavesti človeka z večjim oblikovnim napotkom. Da pa ne bi ponavljali zgodovinskih zmot, se moramo zavedati, da družba ni abstraktna stvar, marveč zbir posameznih osebnosti, zato mora človek nujno postopno fizično merilo naših prizadevanj.

Vsekakor ni naloga visokošolskega zavoda samo v strokovnem znanju, ki ga daje študentu. Mnogo važnejša sta oblikovanje človekove osebnosti in načina mišljenja. Zato se zavedajmo moralne odgovornosti arhitekta, ki je v naši družbi zaradi njene notranje ureditve in položaja v svetu sploh najpomembnejša. V oblikovanju družbene zavesti, iz katere ta neposredno izhaja, vidim namreč glavni smisel družboslovnega izobraževanja tehnične inteligence, ki pa danes, vsaj na ljubljanski šoli za arhitekturo, sploh ne teži k temu, temveč se izgublja v osvobodnih podrobnostih in postaja sama sebi namen. Kakorkoli že, strokovni problemi nikoli ne bi smeli zatemniti človeških.

Savo Fratrik: Z delom o možnih lokacijah univerzitetnih objektov v Ljubljani sem se po študiju prostorskega razvoja naše univerze odločil za obdelavo nastajajočega družboslovnega centra za Bežigradom zaradi aktualnosti problema. V prvem, širšem delu sem skušal organizirati zazidalni otok BM 2 za Bežigradom ne le v objekti visokošolskih zavodov, temveč ustvariti in urbanistično zaokrožiti celoten kompleks z vsemi spremljajočimi objekti, s katerimi sem hotel doseči kontinuiteto in hkrati intenziteto življenja skozi ves dan ter s tem mestnost predela. V drugem delu sem se osredotočil na enega nosilcev mestnosti – družbeno kulturni center. Program objekta je sestavljen kot nosilec občinskih dejavnosti in v prvi fazi tudi kot nosilec osnovne infrastrukture opravljenosti tega predela. Objekt s svojim širokim spektrom dejavnosti usmerja in vzgaja, oblikuje, angažira, plemeniti mladega človeka družbeno in kulturno ter tako predvsem gradi v bodočnost. Ker tovrstni objekti ne dajejo trenutno vidnih in otipljivih oziroma izmerljivih rezultatov, prikrivajo površnemu opazovalcu aktualnost problematike.

V študijskem letu 1979/80, ko sem končal fakulteto, se je študijski sistem spremenil. Sestavljali novega načina študija (prav tako kot sam) upajo v dobre oziroma boljše rezultate. Moti me pa, da ni možnosti interdisciplinarnega podiplomskega študija, ki bi pripomogel k širjenju znanja marsikateremu diplomantu.

Damjan Jensterle: Problematika študentskih domov je brez dvoma širšega družbenega pomena.

Vemo, da nam izobrazba omogoča nedvisnost in domovi naj bi zagotovili kar najbolj primerne pogoje za študij. Moj prispevek je skromen. Trenutno živi okrog 20 odstotkov študentov v domovih, predlagani projekt pa predvideva približno dva odstotno povečanje. Družbeni plani in dogovori načrtujejo do leta 1985 povečanje tega odstotka na približno 30 odstotkov, kar pomeni, da ostali živijo v bolj ali manj primernih pogojih, zahtevamo pa od vseh enako prizadevnost oziroma znanje. Menim, da življenje v domovih omogoča večjo angažiranost, ki pa je predvsem odvisna od posameznika, torej možnosti so, na nas pa, kako se jih zavedamo oziroma kako jih bomo izkoristili.

Prav to leto, ko sem končal fakulteto, se je študijski sistem spremenil in zagotovo sestavljali novega načina študija vedo, kakšne rezultate bo to prineslo.

Matjaž Vidmar: Čeprav moje delo opisuje sprejemno postajo za vremenske satelite, mislim, da ni zanimivo le za vremensolovce. Dosedanji izredno hiter razvoj satelitske tehnike nakazuje, da se bodo v bližnji prihodnosti sateliti uveljavili še na mnogih drugih področjih, predvsem na področju telekomunikacij in televizije. Zato je nujno, da se že sedaj ukvarjamo s problemi sprejema signalov s satelita, če se hočemo kot proizvajalci uveljaviti s svojimi izdelki na zmeraj zahtevnejšem tržišču (in če želimo kot kupci pravilno izbirati na bodočem tržišču satelitske sprejemne opreme).

Tomaž Amon: Prvič smo pri nas uporabili metodo barvanja živčnih vlaken s kobaltovim kloridom. Mi smo delali na žuželkah, vendar je tak način barvanja uporabljen pri vseh živalih. Zato bo naša metoda koristna tudi za druge znanstvenike, ki raziskujejo živčni sistem. Z našimi raziskavami pridobljeno znanje pa ni pomembno le za poznavanje žuželk, temveč je lahko model za razumevanje delovanja živčevja drugih živali in človeka. Živčni sistem žuželk je mnogo lažje raziskovati kot človeškega, obenem pa vemo, da živčevje pri vseh živalih v bistvu enako deluje.

Študijski režim in kvaliteta študija na biologiji trpi zaradi prostorske stiske. Biologija je v najslabšem položaju od vseh ved, zastopanih na Univerzi. Menim, da je slovensko gospodarstvo danes na taki stopnji razvoja, da misli, da biologije ne potrebuje – in to je eden od vzrokov žalostnega finančnega položaja, kar se odraža tako pri kadrih kot pri aparaturah. Mnogo je k temu prispevala tudi srednješolska izobrazba, ki je še pred nedavnim prikazovala biologijo predvsem kot »zbiranje rožic in učenje na pamet.« Biologija je in mora ostati v svoji osnovi bazična znanost (t. j. znanost, ki se ukvarja s stvarmi, ki so za gospodarstvo navidez popolnoma nepotrebne, toda brez nekaj časa te raziskave postanejo življenjskega pomena zanj). Na prvi pogled nepotrebno prisluškovanje netopirjem in raziskovanje žabjega očesa je pripomoglo k razvoju radarske in obrambne tehnike. Seveda pa je veliko raziskav v biologiji, ki jih gospodarstvo lahko tako izkoristi, kar velja pri raziskavah v zvezi z onesnaževanjem okolja in proučevanjem življenja škodljivcev.

Hinko Haas: Obe skladbi – Srebotnjakovi Makedonski plesi in 2. sonata Sergeja Prokofjeva sta nastali v našem stoletju, prva pred nekaj leti, medtem ko sodi druga tako rekoč že v klasično glasbeno zapuščino 20. stoletja. Zato se pojavi pri obravnavi 2. sonate Prokofjeva problem vrednotenja in predvsem interpretacije dela danes. Skladba je po eni strani vklesana v tradicionalni sonatni formi, ki ne dopušča večjih interpretacijskih odmikov v smislu spoštovanja teksta, po drugi strani pa zaradi svoje aktualne »vsebine« v najširšem abstraktnem smislu narekuje živo in polnokrvno interpretacijo, ki dopušča izvajalcu polno svobodo. Makedonski plesi Alojza Srebotnjaka so ciklus petih krajših skladb plesnega karakterja, pisani v duhu makedonske folklorne in motivov, seveda umetniško obdelani in stilizirani po sodobnih kompozicijskih principih. Sodin, da je prav in nujno, da ohranjamo tradicijo naših narodov in narodnosti tudi na področju glasbe, a ne samo v avtentičnih oblikah pesmi in plesov, temveč predvsem v sodobnih umetniških delih, saj pomenijo višjo obliko sinteze ljudske zapuščine ter skladateljeve umetniške osebnosti.

Ne morem mimo neustreznih prostorskih razmer, v katerih deluje Akademija za glasbo. Stavba je zastarela in brez potrebne akustične izolacije, številni prostori ne zadošča niti za redna predavanja, kaj šele za vsakodnevne vaje študentov, kar je v glasbenem poklicu nujno. Mislim, da je to problem, ki bi ga bilo potrebno zaradi čedalje večjega vpisa in interesa za študij glasbe čimprej rešiti s širšo družbeno akcijo.

Romeo Drucker: Glasba obstaja, odkar obstaja človek in je torej vedno aktualna. Ta univerzalna govorica povezuje vsa ljudstva sveta, globoko in trajno je povezana s človekovim življenjem. Imam občutek, da se v našem času glasba preveč tretira kot izključno zabavni element življenja. Mislim, da je glasba tisto, kar dogodkom daje nov izgled in pogloblja njihovo doživljanje.

Študijski program in kvaliteta kadra na Akademiji za glasbo daje nam, mladim glasbenikom, veliko možnosti strokovnega usposabljanja. Umetniška pot večine glasbenikov je posvečena delu v orkestru in zato menim, da se na Akademiji za glasbo premalo pozornosti daje orkestralnemu študiju. Predlagam, da se o tem problemu na naši Akademiji premisli in tudi ukrepa, ker je od tega lahko odvisna kvaliteta naše reproduktivne umetnosti.

Tomaž Amon: Prvič smo pri nas uporabili metodo barvanja živčnih vlaken s kobaltovim kloridom. Mi smo delali na žuželkah, vendar je tak način barvanja uporabljen pri vseh živalih. Zato bo naša metoda koristna tudi za druge znanstvenike, ki raziskujejo

živčni sistem. Z našimi raziskavami pridobljeno znanje pa ni pomembno le za poznavanje žuželk, temveč je lahko model za razumevanje delovanja živčevja drugih živali in človeka. Živčni sistem žuželk je mnogo lažje raziskovati kot človeškega, obenem pa vemo, da živčevje pri vseh živalih v bistvu enako deluje.

Študijski režim in kvaliteta študija na biologiji trpi zaradi prostorske stiske. Biologija je v najslabšem položaju od vseh ved, zastopanih na Univerzi. Menim, da je slovensko gospodarstvo danes na taki stopnji razvoja, da misli, da biologije ne potrebuje – in to je eden od vzrokov žalostnega finančnega položaja, kar se odraža tako pri kadrih kot pri aparaturah. Mnogo je k temu prispevala tudi srednješolska izobrazba, ki je še pred nedavnim prikazovala biologijo predvsem kot »zbiranje rožic in učenje na pamet.« Biologija je in mora ostati v svoji osnovi bazična znanost (t. j. znanost, ki se ukvarja s stvarmi, ki so za gospodarstvo navidez popolnoma nepotrebne, toda brez nekaj časa te raziskave postanejo življenjskega pomena zanj). Na prvi pogled nepotrebno prisluškovanje netopirjem in raziskovanje žabjega očesa je pripomoglo k razvoju radarske in obrambne tehnike. Seveda pa je veliko raziskav v biologiji, ki jih gospodarstvo lahko tako izkoristi, kar velja pri raziskavah v zvezi z onesnaževanjem okolja in proučevanjem življenja škodljivcev.

Hinko Haas: Obe skladbi – Srebotnjakovi Makedonski plesi in 2. sonata Sergeja Prokofjeva sta nastali v našem stoletju, prva pred nekaj leti, medtem ko sodi druga tako rekoč že v klasično glasbeno zapuščino 20. stoletja. Zato se pojavi pri obravnavi 2. sonate Prokofjeva problem vrednotenja in predvsem interpretacije dela danes. Skladba je po eni strani vklesana v tradicionalni sonatni formi, ki ne dopušča večjih interpretacijskih odmikov v smislu spoštovanja teksta, po drugi strani pa zaradi svoje aktualne »vsebine« v najširšem abstraktnem smislu narekuje živo in polnokrvno interpretacijo, ki dopušča izvajalcu polno svobodo. Makedonski plesi Alojza Srebotnjaka so ciklus petih krajših skladb plesnega karakterja, pisani v duhu makedonske folklorne in motivov, seveda umetniško obdelani in stilizirani po sodobnih kompozicijskih principih. Sodin, da je prav in nujno, da ohranjamo tradicijo naših narodov in narodnosti tudi na področju glasbe, a ne samo v avtentičnih oblikah pesmi in plesov, temveč predvsem v sodobnih umetniških delih, saj pomenijo višjo obliko sinteze ljudske zapuščine ter skladateljeve umetniške osebnosti.

Ne morem mimo neustreznih prostorskih razmer, v katerih deluje Akademija za glasbo. Stavba je zastarela in brez potrebne akustične izolacije, številni prostori ne zadošča niti za redna predavanja, kaj šele za vsakodnevne vaje študentov, kar je v glasbenem poklicu nujno. Mislim, da je to problem, ki bi ga bilo potrebno zaradi čedalje večjega vpisa in interesa za študij glasbe čimprej rešiti s širšo družbeno akcijo.

Romeo Drucker: Glasba obstaja, odkar obstaja človek in je torej vedno aktualna. Ta univerzalna govorica povezuje vsa ljudstva sveta, globoko in trajno je povezana s človekovim življenjem. Imam občutek, da se v našem času glasba preveč tretira kot izključno zabavni element življenja. Mislim, da je glasba tisto, kar dogodkom daje nov izgled in pogloblja njihovo doživljanje.

Študijski program in kvaliteta kadra na Akademiji za glasbo daje nam, mladim glasbenikom, veliko možnosti strokovnega usposabljanja. Umetniška pot večine glasbenikov je posvečena delu v orkestru in zato menim, da se na Akademiji za glasbo premalo pozornosti daje orkestralnemu študiju. Predlagam, da se o tem problemu na naši Akademiji premisli in tudi ukrepa, ker je od tega lahko odvisna kvaliteta naše reproduktivne umetnosti.

Mirko Klanjšček: Pri raziskovanju pojavov in procesov, ki se dogajajo v motorjih, se vedno srečujemo s problemom merjenja parametrov. Posebno izrazite so težave, ki nastanejo pri določevanju diagramov odvisnosti vrtilnega momenta od kotne hitrosti gredi motorja. Omenjeni diagrami so nepogrešljivi posebno pri raziskovanju valovnih pojavov v pretočnih prostorih motorjev in pri raziskovanju obnašanja motorja pri hitrih spremembah obremenitve. V večini primerov omenjene diagrame dobimo s povezovanjem točk, ki so rezultat zamudnih meritev mirovnihi oziroma kvazi-

mirovnihi stanj. Med dolgotrajnim merjenjem se spreminjajo tlak, temperatura in vlažnost okolice, ki seveda vplivajo na rezultate. Zato vedno vršimo preračunavanja na enotne parametre okolice. Poskusili smo izoblikovati metodo, ki bi omogočala merjenje diagramov odvisnosti hitro spreminjajočih se kotne hitrosti in vrtilnega momenta. Ker že vrsto let največ pozornosti posvečam motorjem z notranjim izžigovanjem majhnih delovnih prostorov, je v nagrajenem delu opisana eksperimentalna oprema, ki vsebuje že omenjeno metodo. Delo z napravami je pokazalo, da je možno podobno napravno ob uporabi enake merilne metode uporabiti tudi pri merjenju nekaterih drugačnih motorjev in naprav.

Pri študiju in delu sem naletel na razumevanje na fakulteti. Študijski režim se je v zadnjem času zelo spremenil. Gotovo bodo spremembe prinesle pozitivne kvalitativne spremembe v študijskem procesu. Mladi ljudje bi se morali čimbolj svobodno odločati za svoj poklic.

Vane Antolič: Tema moje naloge posega na področje biofizike. V njej so opisane nekatere lastnosti rdečih krvničk v eksperimentalnih, nefizioloških pogojih. Za boljše razumevanje delovanja človeškega telesa je taka metoda včasih edino ustreza, čeprav so pogoji zgolj podobni tistim v resnici. Tako je seveda mogoče odgovoriti na veliko zastavljenih vprašanj, hkrati pa se jih zaradi boljših metod dela in popolnejšega znanja še več odpre. Prispevek moje naloge je predvsem nova metoda merjenja prostornine rdečih krvničk, osnovana na pojavu sipanja svetlobe. Na Institutu za biofiziko, kjer je naloga nastala, bodo to metodo uporabljali v sklopu rednega raziskovalnega dela. Rezultate vsake znanstvenoraziskovalne naloge ni mogoče v medicini ali v industriji praktično uporabiti. V zvezi s tem menim, da bi morali znanstveno-raziskovalno delo bolj podpreti in ga stimulirati kot ga v sedanjih družbi v tem obdobju. Težko bi sodil o vplivu fakultete na raziskovalno vneto študentov, kajti volja do raziskovalnega dela je ali je pa ni v posamezniku. Toda mentor ima pri uresničevanju naloge toliko večji in pomembnejši vlogi: voditi študenta po vseh pravilih znanstvenega pristopa in znanstvene obdelave podatkov, kar je vse prej kot enostavno. Trdim pa, da je na medicinski fakulteti nekaj učiteljev, ki jim tako vodenje tudi uspe. Kakorkoli že, na naši fakulteti raziskovalna dejavnost študentov ni redek pojav.

Bojan Tepeš in Damjana Žolnir: Najino raziskovalno delo sodi med bazične raziskave. Proučevala sva vpliv vinblastina (citostatik, zdravilo v terapiji raka) na avtofagijo in lizosomski sistem mukoidnih celic žlečodne sluznice. Lizosomski sistem razgradi za celico neuporabne strukture na osnovne gradbenne elemente, ki jih celica lahko ponovno uporabi za izgradnjo encimov, organelov in drugih struktur. Potrdila sva, da vinblastin močno pospeši proces avtofagije, povsem neznan pa je bil do sedaj efekt vinblastina na membransko strukturo v območju Golgijevega aparata. Ta ugotovitev odpira nove možnosti v raziskovanju membranskih sistemov v normalnih in bolezenskih razmerah. Težnja sodobne medicine je zdraviti bolni na mestu njihovega izvora v celici; kar pa je možno le s poglobljenim poznavanjem celične ultrastrukture in dinamike. V tem je prava uporabnost najinih rezultatov. Danes tečejo po svetu raziskovalni projekti, katerih cilj je izdelati zdravilo, ki bi posredno preko lizosomskega sistema ubijalo maligno spremenjene celice.

S sedanjim študijskim režimom na medicinski fakulteti nisva povsem zadovoljna. V prvih treh letih študija – predklinika – je sproten študij možen in ga od študentov tudi zahtevamo. V času študija kliničnih predmetov pa je takšen študij nemogoč. Potrebno bi bilo doseči večjo povezanost med predmeti. To so sedaj poskusili doseči z uvedbo katalogov. Poteklo pa je še premalo časa, da bi lahko ocenili uspešnost le-teh. Študijski program pri vseh predmetih bi morali bolj prilagoditi potrebam splošnega zdravnika ter uvesti predmet Splošna medicina. Predaval naj bi ga izkušen specialist splošne medicine in ta bi študentom približal delo in problematiko zdravnika splošne prakse in jih več pritegnil za delo na terenu. Z veseljem podpirava uvedbo obvezne enomesnečne prakse slovenskih študentov medicine. Vsak študent pa bi moral imeti mentorja, ki bi ga vodil in usmerjal v skladu z njegovo trenutno stopnjo znanja. V petih letih bi študent postopoma dobil poleg teoretičnih tudi

Prof. dr. Janez Milčinski: Delo v odboru za Prešernove nagrade za študente Univerze Edvarda Kardelja me še zmerom veseli, četudi se s tem ukvarjam že precej let. Napeto pričakujem, koliko bo kandidatov, veselimi se pregledovanja del, rad poslušam lepe ocene o njih, z živim zanimanjem čakam na srečanje z nagrajenci na Prešernovi proslavi.

Bolj kot kdaj sem prepričan, da smo ravnali prav, ko smo pred leti stopnjo za stopnjo začeli pripravljati novi način nagrajevanja. Takrat je bilo treba veliko razpravljati in utemeljevati, preden smo se sporazumeli, da bomo iz natečaja izločili diplomske naloge in ocenjevali samo dela o temah, ki so bile leto dni pred tem razpisane (in so tako postale dostopne ob enakih pogojih vsem študentom). Z zmanjšanjem števila univerzitetnih nagrad na največ dvanajst na leto pa hkrati z zvišanjem nagradnih zneskov in s slovesnejšo opremo dokazil (diploma in plaketa z imenom nagrajenca) je to odlikovanje postalo mnogo tehtnejše. Z izločitvijo mentorja iz ocenjevanja smo zagotovili večjo objektivnost ocenjevanja in poostreno odgovornost ocenjevalcev, kar vse vpliva na višjo raven raziskave, tako glede na znanstveno metodiko kakor tudi na obliko in slogovno izdelanost dela (kar pomeni zrelost za objavo). Podoben, četudi na drugačnih merilih, je učinek pri predloženih umetniških delih oziroma stvaritvah. Nazadnje, po končanem ocenjevalnem postopku in po končni odločitvi odbora, smo lahko gotovi, da so nagrajena dela res najboljša med predloženimi, hkrati pa na takšni znanstveni oziroma umetniški višini, da bodo nagrajenec v trajno zadovoljstvo, mentorju in šoli v ponos, Univerzi pa v čast in v dokaz njene skrbni za vzgojo mladih umetnikov in znanstvenikov.

Za učitelja je še zmerom najvišje zadoščenje, kadar vidi, da ga učenci dosegajo in preraščajo. Prešernovi nagrajenci so dokaz, da je bil v svojih prizadevanjih iskren in uspešen.

praktične izkušnje, ki bi mu veliko pomagale v začetku opravljanja zahtevnega zdravniškega poklica.

Prof. dr. Radislav Pavletič: Mirko Klanjšček je opravil obsežno raziskovalno delo v precej neraziskanem področju izredno majhnih motorjev z notranjim zgorevanjem, ki res niso objekt posebnega gospodarskega pomena niti pri nas niti po svetu, pridobivajo pa pomen predvsem v zvezi z zasnovami in modelnimi preskusi s prometnimi sredstvi, katerih obratovne lastnosti so s stališča varnosti in gospodarnosti v njihovi eksploataciji vse bolj pomembna.

As. mag. Milan Sterle: Znano je, da vinblastin deluje na mikrotubularni sistem v celici in da ga zaradi tega delovanja široko uporabljajo pri zdravljenju raka. Manj ali sploh neznan pa so dodatna prijemališča vinblastina v celici. Bojan Tepeš in Marjan Žolnar sta analizirala velike morfološke spremembe membranskih sistemov v območju Golgijevega aparata. Te spremembe do sedaj še niso bile opisane. Avtorja sta v svojem pristopu in načinu reševanja zastavljenih problemov pokazala veliko izvirnosti. Naloga je sicer z raziskovalnega vidika bazične narave, vendar posega v problematiko celične rasti in odmiranja, kar pa je splošnega pomena.

Prof. dr. Saša Svetina: Študent, ki je pripeljal raziskavo do konca, se je marsičemu odpovedal, pri tem pa tudi moral dokazati, da ima lastnosti, potrebne za raziskovalno delo, kot so predvsem vztrajnost, temeljitost in iznajdljivost. Kaj ima od tega? Študij medicine in stomatologije je kot vsak drug študij proces, med katerim naj bi študent oblikoval znanja, ki je nastajalo leta, desetletja ali celo stoletja, vsrkal v pičlih nekaj letih. Z raziskovalnim delom si pridobi študent ne samo znanje samo, ampak tudi vpogled v proces nastajanja znanja. To mu lahko marsikaj pomaga, da tisto, kar se mora naučiti, gleda bolj kritično in pri tem vidi za seženej globlje kot bi videl brez te izkušnje.

PREŠERNOVI NAGRAJENCI ZA LETO 1979 NA UNIVERZI EDVARDA KARDELJA V LJUBLJANI

Visokošolska delovna organizacija	Ime in priimek nagrajenca	Naslov dela			
Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo	ANGELCA IVANČIČ	SAMOUPRAVNA DRUŽBA IN RELIGIJA		BOJAN TEPEŠ, DAMJANA ŽOLNIR	PROSTORNE ERITROCITA OD pH VPLIV VINBLASTINA NA AVTOFAGIČNE PROCESE IN LIZOSOMSKI SISTEM V MUKOIDNIH CELICAH ŽLEČODNE SLUZNICE MIŠI HISTOLOŠKA IN ELEKTROFIZIOLOŠKA ANALIZA NEVRONOV VIBRORECEPTORJEV PRI ŽUŽELKI NEZARA VIRIDULA IZVEDBA PROKOFJEVE 2. SONATE IN SREBOTNJAKOVH MAKEDONSKIH PLESOV (klavir)
Fakulteta za naravoslovje in tehnologijo	PETER KRIŽAN	VPLIV ADSORPCIJE NA ODBOJ ZVOKA ANALIZA MOŽNIH LOKACIJ ZA UNIVERZITETNE OBJEKTE V LJUBLJANI	Biotehnična fakulteta	TOMAŽ AMON	NEZARA VIRIDULA IZVEDBA
Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo	MATJAŽ DURJAVA, SAVO FRATNIK, DAMJAN JENSTERLE	POSTAJA ZA SPREJEM PODATKOV Z VREMENSKIH SATELITOV EKSPERIMENTALNO POSTROJENJE ZA MERITVE MAJHNIM MOTORJEV ZA LETALSKÉ MODELE TRANSPORT ANIONOV IN ODVISNOST	Akademija za glasbo	HINKO HAS	NEZARA VIRIDULA IZVEDBA
Fakulteta za elektrotehniko	MATJAŽ VIDMAR				NEZARA VIRIDULA IZVEDBA
Fakulteta za strojništvo	MIRKO KLANJŠEK				NEZARA VIRIDULA IZVEDBA
Medicinska fakulteta	VANE ANTOLIČ			MILE KOSI, ROMEO DRUCKER	KONCERTANTNE SIMFONJE W. A. MOZARTA ZA VIOLINO IN VIOLO